

**"MEILLÄ OLI ELÄMÄ, JA NYT SE VIETIIN" -
UKRAINALAISTEN PAKOLAISTEN TOIMIJUUS
HELSINGIN SANOMIEN UUTISISSA KEVÄÄLLÄ 2022**

Vilja Hautamaa
Maisterintutkielma
Journalistiikka
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Vilja Hautamaa	
Työn nimi "Meillä oli elämä, ja nyt se vietiin" – Ukrainalaisten pakolaisten toimijuus Helsingin Sanomien uutisissa keväällä 2022	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 70 + liitteet
Tiivistelmä <p>Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, millaista toimijuutta ja toiminnan mahdollisuuksia ukrainalaisille pakolaisille rakennettiin Helsingin Sanomien uutisoinnissa keväällä vuonna 2022. Tämän lisäksi tässä tutkielmassa selvitetään, miten diskurssit ukrainalaisten pakolaisten toimijuudesta suhteutuvat aiemman tutkimuksen tuottamaan tietoon siitä, miten turvapaikanhakijoista uutisoitiin niin sanotun pakolaiskriisin aikaan vuonna 2015. Lähtökohtana tutkielmalle toimii havainto siitä, että vuonna 2015 turvapaikanhakijoita ei toivotettu tervetulleiksi Eurooppaan, kun taas ukrainalaisten pakolaisten vastaanottoa on leimannut solidaarisuus ja halu auttaa.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu 42 Helsingin Sanomissa aikavälillä 3. maaliskuuta – 3. huhtikuuta vuonna 2022 julkaistusta, ukrainalaisia pakolaisia käsittelevästä verkkouutisesta. Aineistolle suoritettiin kriittinen diskurssianalyysi, jonka perusteella löydettiin viisi ukrainalaisten pakolaisten toimijuutta ilmentävää diskurssia. Diskurssit ovat ukrainalaiset pakolaiset olosuhteidensa uhreina, eteenpäin virtaavana massana, numeroina, hallinnan kohteena ja omaa elämänsä hallitsevina aktiivisina toimijoina. Kriittisen diskurssianalyysin pohjalta havaitut diskurssit suhteutettiin tämän jälkeen aiemman tutkimuksen tuottamaan tietoon uutisoinnista vuoden 2015 pakolaiskriisistä.</p> <p>Tutkielmasta käy ilmi, että ukrainalaiset pakolaiset esitetään tyypillisemmin passiivisina kuin aktiivisina toimijoina. Tätä kuvastaa neljä viidestä havaitusta diskurssista: pakolaiset uhreina, numeroina, virtaavana massana sekä hallinnan kohteena. Toisin kuin vuonna 2015, ei ukrainalaisten pakolaisten toimijuutta yhdessäkään aineiston diskurssista esitetä uhkana tai muutoin negatiivisena asiana. Sen sijaan ukrainalaiset pakolaiset asetetaan helpommin uhrin asemaan. Helsingin Sanomien uutisoinnille ukrainalaisista pakolaisista on siis ollut tyypillistä asettaa heidät passiivisiksi toimijoiksi, joita ei nähdä uhkana Euroopan turvallisuudelle tai taloudelle, vaan joita tulee auttaa. Toisin sanoen passiivisuus on ollut tyypillinen piirre uutisoinnille kummastakin pakolaisjoukosta, mutta uhkadiskurssin puuttuminen ukrainalaisia pakolaisia käsittelevistä uutisista on poikkeavaa suhteessa uutisointiin vuoden 2015 pakolaiskriisistä.</p>	
Asiasanat: journalismi, pakolaisuus, pakolaisuutisointi, toimijuus, diskurssi, mediarepresentaatio	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto JYX	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	AIEMPI TUTKIMUS JA KESKEISET KÄSITTEET	4
2.1	Pakolaiset Euroopassa	4
2.2	Pakolaiset uutismediassa	6
2.3	Vuoden 2015 'pakolaiskriisi'	10
2.4	Ukrainan sota ja vuoden 2022 pakolaisaalto Euroopassa	12
2.5	Keskeiset käsitteet	13
2.5.1	Kriisiuutisointi	13
2.5.2	Toimijuus	14
2.5.3	Mediarepresentaatio	14
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
3.1	Tutkimusongelma ja -kysymykset	16
3.2	Helsingin Sanomien verkkouutiset aineistona	17
3.3	Kriittinen diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä	18
4	TULOKSET	21
4.1	Ukrainalaiset pakolaiset olosuhteidensa uhreina	21
4.1.1	Passiivisuus, toimettomuus ja avunannon kohteena oleminen	22
4.1.2	Tapahtumien traagisuuden korostaminen	24
4.1.3	Uhkakuvien ja vaarojen korostaminen	26
4.1.4	Tietämättömyys ja pakolaisen oman hallinnan puute	28
4.2	Ukrainalaiset pakolaiset eteenpäin virtaavana massana	29
4.2.1	Ukrainalaiset pakolaisina	30
4.2.2	Pakolaiset virtana	31
4.3	Ukrainalaiset pakolaiset numeroina	32
4.3.1	Ennustettavuus	32
4.3.2	Numeroiden kehitykseen liittyvät rajoitteet	34
4.4	Ukrainalaiset pakolaiset hallinnan kohteena	35
4.4.1	Pakolaiset päätöksenteon kohteena	36
4.4.2	Aktiiviset auttajat ja passiiviset autettavat	37
4.4.3	Pakolaisen oman tahdon ja vastuun puute	39
4.5	Ukrainalaiset pakolaiset omaa elämäänsä hallitsevina aktiivisina toimijoina	41
4.5.1	Pakolaisen oman tahdon, suunnitelmien ja päätöksenteon korostaminen	42
4.5.2	Pakolaisen pystyvyyden korostaminen	44

4.5.3	Pakolaisen ihmissuhteiden, tunteiden ja taustojen ilmaiseminen ..	45
4.6	Vuoden 2022 pakolaisaalto suhteessa vuoden 2015 'pakolaiskriisiin'	47
4.6.1	Ukrainalaiset pakolaiset sopivat paremmin uhreiksi	47
4.6.2	Molemmat pakolaisjoukoista esitettiin hallinnan kohteina	48
4.6.3	Molemmat pakolaisjoukoista esitettiin Euroopassa mitattavina numeroina	49
4.6.4	Pakolaisjoukkojen aktiivinen toimijuus kuvataan erilaisena.....	50
4.6.5	Ukrainalaiset pakolaiset avun ansaitsevina toimijoina	51
4.6.6	Ukrainalaisia pakolaisia ei esitetty uhkana	52
5	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
6	LOPUKSI.....	62
6.1	Tutkimuksen arviointi.....	62
6.2	Jatkotutkimusaiheet	64
	LÄHTEET	66

LIITTEET

1 JOHDANTO

‘Suomeen saapuu Ukrainasta jopa 80 000 pakolaista, mutta ”tilanne on täysin erilainen kuin vuonna 2015”’, otsikoi Helsingin Sanomat uutisensa 25. maaliskuuta vuonna 2022, noin kuukausi sen jälkeen, kun Venäjä aloitti hyökkäyssodan Ukrainaan (Muilu 2022). Hyökkäys on jatkoa vuonna 2014 alkaneelle konfliktille, jonka seurauksena Venäjä miehitti Krimin niemimaan, ja tuki separatistialueita aseellisesti Itä-Ukrainan sodassa. Helmikuisen hyökkäyksen alkuperäinen tavoite oli valloittaa Ukraina, suistaa sen hallitus vallasta ja estää maata liittymästä Natoon (Kirby 2022). Hyökkäyksen myötä Eurooppaan on saapunut arviolta noin kahdeksan miljoonaa ukrainalaista pakolaista (UNHCR 2023). Ukrainalaisten auttamista pidetään tärkeänä niin Suomessa kuin Euroopassa laajemminkin. Pian Venäjän hyökättyä Ukrainaan päättivät Euroopan Unionin sisäministerit, ettei ukrainalaisten pakolaisten tarvitse hakea turvapaikkaa EU:sta, vaan se myönnetään heille automaattisesti (Sutinen 2022). Perussuomalaisten puheenjohtaja Riikka Purra vaati pakolaiskiintiön nollaamista Ukrainan sodan jälkeen ja perusteli vaatimustaan vetoamalla siihen, että Ukrainasta saapuvat pakolaiset ovat erilaisia, kuin perinteisesti pakolaisstatuksella Suomeen saapuvat (Kervinen 2022). Helsingin kaupunginvaltuutettu ja apulaispormestari Nasima Razmyar (2022) kuvailee viestipalvelu X:ssä ukrainalaisia kohtaan osoitetun solidaarisuuden olevan merkki siitä, että pakolaisuus on pitkään ollut synonyymi ei-valkoisuudelle.

Vain seitsemän vuotta aiemmin, vuonna 2015 Lähi-idän alueella jatkuneiden konfliktien myötä Eurooppaan saapui noin 1,3 miljoonaa turvapaikanhakijaa (Czymara & Schmidt-Catran 2017, 737). Samaan aikaan yleinen mielipide maahanmuuttoa kohtaan muuttui käytännössä kaikissa EU-maissa yhä enenevässä määrin negatiiviseksi (Eurobarometer 2016). Pakolaisten kotimaat olivat pitkälti islaminuskoisia, minkä monet eurooppalaiset kokivat uhkana liberaaleille ja maallistuneille arvoille (Connor 2016). Maahanmuuttovastaiset tahot tekivät hyökkäyksiä vastaanottokeskuksiin ja kohdistivat vihapuhetta niitä kohtaan, jotka puolustivat turvapaikkaa hakevia (Pantti & Ojala 2019, 1033). Toisin kuin ukrainalaisten pakolaisten kohdalla vuonna 2022, ei Euroopassa vuonna 2015 ollut yhteisymmärrystä siitä, tulisiko turvapaikanhakijoita auttaa.

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, miten ukrainalaisista pakolaisista on uutisoitu Helsingin Sanomissa Venäjän helmikuisen hyökkäyksen jälkeen. Ukrainalaisten pakolaisten vastaanottoa Euroopassa on leimannut solidaarisuus. Heille on tarjottu paljon apua ja heidän oleskeluaan alueella helpotettu. Tämä poikkeaa suuresti siitä vastaanotosta, jonka vuonna 2015 Eurooppaan saapuneet pakolaiset saivat osakseen. Tutkielmassani pyrin selvittämään, miten ukrainalaiset pakolaiset esitettiin uutismediassa, jonka rooli ja vastuu tiedonvälittäjänä korostuu erityisesti kriisien aikaan (Czymara & Klingeren 2022, 3). Uutismediat ovat merkittävässä roolissa tiedon levittämisessä. Niiden valitsemat rajaukset, aiheet ja kerrontatavat vaikuttavat julkisen keskustelun sävyyn ja asenteisiin. (Meeusen & Jacobs 2017, 217.) Mikäli asenteet yhteiskunnassa näiden kahden pakolaisaallon välillä eroavat toisistaan, löytyykö eroja myös uutisoinnista? Tässä tutkielmassa tarkastelen Helsingin Sanomien ukrainalaisia pakolaisia koskevaa uutisointia Venäjän hyökkäystä seuranneen kuukauden aikana. Helsingin Sanomat on levikiltään Suomen suurin tilattava sanomalehti, joka tavoittaa päivittäin suuren yleisön, ja jonka merkitystä yhteiskunnallisen keskustelun ohjaajana pidän merkittävänä. Tämän vuoksi koen Helsingin Sanomien tarkastelun mielekkääksi tutkielmani kannalta.

Uutisointi muokkaa julkista keskustelua, mielipiteen muodostumista ja päätöksentekoa. Uutiset rakentavat representaatioita maailmasta ja identifioivat sen toimijoita. Pakolaisuus on tyyppillisesti nähty negatiivisena asiana, ja pakolaiset kuvattu mediassa uhreina, sekä laittomina ja kontrollin alaisina toimijoina. (Horsti 2007, 11, 6.) Pakolaiset saavat vain harvoin tilaisuuden tuoda oman äänensä ja omat näkökulmansa kuuluviin mediassa (Berry ym. 2015, 127). Näin on, vaikka juuri tunteellisten ja henkilökohtaisten tarinoiden on havaittu herättävän yleisössä suurimman mielenkiinnon uutisaihetta kohtaan sekä muokkaavan ymmärrystä aiheesta kaikkein parhaiten (Bas & Grabe 2015). Uutisointi, joka sisältää tunteikkaita todistuksia tavallisilta ihmisiltä lisää ymmärrystä ja samaistumista kyseistä ihmisryhmää kohtaan (Grabe ym. 2017). Millaisen roolin ukrainalaiset pakolaiset ovat saaneet Helsingin Sanomien uutisoinnissa? Millaisia toimijuuden muotoja ja toiminnan mahdollisuuksia uutisointi kuvastaa heillä olevan? Entä miten tämä suhteutuu aiempiin pakolaisuuden diskursseihin?

Vuoden 2022 aikana todistettu ukrainalaisten pakolaisten aalto Eurooppaan on poikkeuksellinen jo suuruutensa vuoksi, mutta myös pakolaisten kotimaan takia. Pakolaisaallon aiheutti Euroopan sisäinen sotatilanne, jolla on ollut vaikutuksensa koko Euroopan talouteen ja turvallisuuteen. Aiheen tutkiminen eurooppalaisessa kontekstissa on mielestäni tämän vuoksi tärkeää ja perusteltua. Mutta ennen kaikkea mielenkiintoisena lähtökohtana tutkimukselle toimii mielestäni ukrainalaisten pakolaisten saama lämmin vastaanotto. Vuonna 2015 turvapaikanhakijat saivat Euroopassa ristiriitaisen vastaanoton. Pakolaisuuden mukanaan tuomat ongelmat ja

haitat olivat julkisen keskustelun keskiössä. Ukrainalaisten pakolaisten vastaanotto on ollut myönteisempi, mikä tekee heistä poikkeuksellisen ryhmän. Pakolaisuudesta on käyty julkista keskustelua enemmän tai vähemmän aktiivisesti vuodesta 2015 saakka. Erityisesti vuoden 2015 'pakolaiskriisin' aikaan keskustelua ja mielipiteen muodostusta johdattivat äärioikeistolaiset, nationalistiset joukot, jotka saivat uskoteltua, että he edustavat kokonaisten kansojen mielipidettä. Nämä ryhmät loivat ajatuksen siitä, että pakolaisten näkökulman sisällyttäminen julkiseen keskusteluun tai heidän puolustamisensa ovat epäisänmaallisia tekoja. (Pantti & Ojala 2019, 1041.)

Toisaalta aihetta tulee tarkastella myös sen mukanaan tuomien vaikutusten vuoksi. Euroopassa on tällä hetkellä miljoonia pakolaisia, mikä jo itsessään tekee tutkielman aiheesta ajankohtaisen ja merkityksellisen. Pakolaiset ovat yhteiskunnassa erityisen haavoittuvaisessa asemassa. Paettuaan kotimaastaan he saapuvat usein heille vieraaseen valtioon, jossa he jäävät täysin ulkopuolisen avun varaan. (Esses, Hamilton & Gaucher 2017, 110.) Tämän lisäksi heidän sopeutumiseensa uuteen maahan vaikuttaa myös se, miten heistä puhutaan ja millaisina heidät mielletään. Vallitseva asenneilmapiiri pakolaisia kohtaan Euroopassa vaikuttaa siis suoraan miljoonien ihmisten elämään. Uutismedian rakentamat kuvaukset pakolaisista ja pakolaisuudesta rakentavat sitä sosiaalista todellisuutta, jossa pakolaiset myös elävät. Sillä, kuvataanko pakolainen mediassa uhrina, uhkana vai aktiivisena toimijana, on merkitystä.

2 AIEMPI TUTKIMUS JA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa esittelen tutkimukselleni keskeistä kirjallisuutta ja avaan tutkielmani kannalta keskeiseksi nousseita käsitteitä. Lähestyn tutkimusongelmaa niin mediankuin pakolaistutkimuksenkin näkökulmasta. Tutkimukseni sijoittuu sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteeseen, jonka ajatuksena on, että tavat, joilla käytämme kieltä rakentavat sitä todellisuutta, jossa elämme. Todellisuus ei siis ole olemassa sellaisenaan, vaan muovautuu kielenkäyttömme ja tulkintamme seurauksena. (Jokinen ym. 2016.) Tutkielmani tapauksessa ne tavat, joilla pakolaisista uutisoidaan siis muokkaavat ymmärrystämme siitä, mitä pakolaisuus on ja millaisia pakolaiset ovat. Aiemman tutkimuksen avulla pyrin avaamaan sekä sitä, millaisin tavoin pakolaiset on esitetty uutismediassa että sitä, millainen pakolaisten asema Euroopassa on. Tämän lisäksi luon katsauksen vuoden 2015 'pakolaiskriisiin', joka edustaa viimeisintä, ukrainalaisten pakolaisten saapumista edeltänyttä, Eurooppaan kohdistunutta pakolaisaaltoa. Tätä käytän eräänlaisena ennakkotapauksena ja vertauskohtana keräämääni aineistoa analysoidessani. Lopuksi käyn läpi Ukrainan sotaa seurannutta pakolaisaaltoa aiemman tutkimuksen avulla, ja esittelen tutkielmani kannalta keskeiseksi muodostuneet käsitteet.

2.1 Pakolaiset Euroopassa

Aloitin tämän alaluvun nimeämällä ja erottelemalla pakolaisen, turvapaikanhakijan ja maahanmuuttajan käsitteet toisistaan. Termejä saatetaan käyttää toisinaan virheellisesti toistensa synonyymeinä, ja esimerkiksi vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan Lähi-idän alueelta saapuviin turvapaikanhakijoihin saatettiin viitata uutismediassa yhtä todennäköisesti niin maahanmuuttajina kuin pakolaisinakin (Vollmer & Karakayali 2018, 133). Pakolainen on henkilö, joka joutuu pakenemaan kotimaastaan, sillä hänellä on aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperänsä, uskontonsa,

kansallisuutensa, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteensä vuoksi. Henkilö saa pakolaisaseman siinä vaiheessa, kun jokin valtio myöntää hänelle turvapaikan, tai kun Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö (UNHCR) katsoo tämän olevan pakolainen. (Maahanmuuttovirasto 2023.) Venäjän so-
taa paenneet ukrainalaiset ovat kaikki pakolaisia, sillä Euroopan unionin sisäministerit päättivät, ettei ukrainalaisten tarvitse hakea turvapaikkaa EU:sta, vaan se myönnetään heille automaattisesti (Sutinen 2022).

Turvapaikanhakija puolestaan on henkilö, joka hakee oleskeluoikeutta ja suojelua vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakijasta tulee pakolainen siinä vaiheessa, kun hänelle myönnetään turvapaikka jostain valtiosta. (Maahanmuuttovirasto 2023.) Esimerkiksi vuonna 2015 turvapaikanhakijoita tuli Eurooppaan Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta. Näiltä alueilta tulleille turvapaikanhakijoille pakolaisasemaa ei myönnetty automaattisesti, kuten Ukrainasta saapuville. Turvapaikkaa ei välttämättä myönnetä lainkaan, jolloin turvapaikanhakijan täytyy palata takaisin kotimaahansa, ellei turvapaikanhakijan palautus riko niin sanottua palauttamiskiellon periaatetta, jonka mukaan turvapaikanhakijaa ei saa palauttaa takaisin kotimaahansa, mikäli häneen tulee siellä todennäköisesti kohdistumaan vainoa (UNHCR 1977).

Maahanmuuttaja taas on henkilö, joka muuttaa kotimaastaan johonkin toiseen valtioon (Maahanmuuttovirasto 2023). Käsitteelle ei ole vakiintunutta määritelmää ja kuten todettu, sitä saatetaan helposti käyttää puhekielessä tai mediateksteissä virheellisesti kuvaamaan esimerkiksi pakolaista tai turvapaikanhakijaa (Vollmer & Karakayali 2018, 133). Mutta siinä missä turvapaikanhakija tai pakolainen lähtee kotimaastaan turvaan pakon edessä, voi maahanmuuttajalla olla lähtemiseen monia eri syitä, jotka eivät liity kotimaan turvallisuustilanteeseen. Maahanmuuttaja on voinut lähteä kotimaastaan esimerkiksi opiskelun, työn tai ihmissuhteen vuoksi.

Turvapaikanhakijoiden määrän kasvu viimeisinä vuosikymmeninä on johtanut heitä kohtaan osoitetun epäluuloisuuden kasvuun niin hallinnollisten elinten kuin julkisen keskustelunkin yhteydessä (Fassin 2013, 18). Tämän seurauksena maahanmuuttoa koskevista linjauksista on tullut entistä tiukempia ja yhä harvempi turvapaikanhakija saa pakolaisaseman (Pantti & Ojala 2019, 1034). Tullakseen tunnustetuiksi pakolaisena, turvapaikanhakijan täytyy perustella uskottavalla tavalla, miksi hän ansaitsee tulla suojelluksi (Woolley 2017, 390–391). Turvapaikanhakijoiden todistukset ovat kuitenkin jatkuvan tarkastelun ja kyseenalaistuksen kohteina. Niiden todenmukaisuuden pyrkivät kyseenalaistamaan niin viranomaiset kuin kohdemaan väestökin. Toisin kuin syytetty, joka on syytön kunnes syylliseksi todetaan, on turvapaikanhakijan sanottu olevan epäilty kunnes hänen todistetaan olevan vilpittön. (Fassin 2013, 18.)

Verrattuna muihin eurooppalaisiin valtioihin, ovat maahanmuutto, pakolaisuus ja turvapaikan hakeminen suhteellisen uusia ilmiöitä Suomessa.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osuus suomalaisesta väestöstä kasvoi vuodesta 1990 vuoteen 2017 mennessä 0,8 prosentista 6,5 prosenttiin. (Pantti ym. 2019, 506.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että suomalaiset tulisi mieltää yksinomaan valkoihoisena kansana. Tällainen ajattelu nimittäin sulkee ulkopuolelleen keskustelun rasismista osana suomalaista historiaa. (Seikkula 2019, 98.) Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa rasismista keskustellaan tyypillisesti samassa yhteydessä maahanmuuton kanssa (Pantti ym. 2019, 506). Rasismia ei kuitenkaan voi määritellä yhdellä universaalilla tavalla, sillä se muuttaa muotoaan yhteiskunnan, sen haasteiden ja muutosten mukana (Sivananadan 1983, 2, Pantti ym. 2019 mukaan). Suomessa termin käyttö yleistyi 1980- ja 1990-lukujen aikana, kun pakolaisia saapui Neuvostoliiton hajoamisen ja Lähi-idän konfliktien seurauksena. Tällöin rasismilla alettiin viittamaan siihen syrjintään, jota uusiin tulokkaisiin kohdistettiin. (Puuronen 2011, Pantti ym. 2019 mukaan.) Samassa yhteydessä maahanmuuton ja pakolaisuuden kanssa on Suomessa historiallisesti siis keskusteltu myös rasismista, joka on usein ilmennyt näiden seurauksena.

Suhtautumista pakolaisiin leimaa ennakkoluulojen, syrjinnän ja rasismin lisäksi myös avunanto. Pakolaisuutta voidaan siis tarkastella myös pakolaisten yhteiskunnallisen aseman haavoittuvaisuuden kautta. Vieraaseen maahan saapuvat pakolaiset ovat nimittäin tilanteessa, jossa he tarvitsevat ulkopuolisten ja heille itselleen vieraiden tahojen apua. Eri toimijoiden tulee tarjota heille asuintilat ja terveydenhuolto, opettaa heille paikallista kieltä sekä auttaa sopeutumisessa uuteen elinympäristöön (Esses, Hamilton & Gaucher 2017, 110). Sotaa ja konflikteja pakeneville heruu usein vapaaehtoisvoimin järjestettyä apua, sillä tulokkaiden haavoittuvuus nostattaa ihmisissä usein esiin myös empatiaa ja halun auttaa sen sijaan, että tulijat koettaisiin ainoastaan uhkana (Czymara 2020, 1310). Suhtautumisessa pakolaisiin piilee kuitenkin paradoksi: ihmiset osoittavat tukensa ja halunsa auttaa, mutta samaan aikaan suhtautuvat kotimaahansa saapuviin tulokkaisiin kriittisesti (Czymara & Schmidt-Catran 2017, 746). Aiempi tutkimus osoittaa, että halu auttaa pakolaisia laskee yleensä siinä vaiheessa, kun maahan todella saapuu joukko pakolaisia (Czymara 2020, 1307).

2.2 Pakolaiset uutismediassa

Uutismedian rooli tiedonvälityksessä korostuu erityisesti kriisien aikaan (Czymara & Klinger 2022, 3). Tämän roolin on nähty korostuvan jälleen Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Uutismedialla on valta vaikuttaa aiheisiin ja niiden rajauksiin, jotka puolestaan vaikuttavat julkiseen keskusteluun ja asenteisiin (Meeusen & Jacobs 2017, 217). Maahanmuuttoa ja pakolaisuutta koskevassa uutisoinnissa uutistekstit voi nähdä

toimintana. Ne aktiivisesti muokkaavat julkista keskustelua, mielipiteitä ja politiikkaa. Uutiset muovaavat lukijoiden käsitystä maailmasta ja identifioivat sen toimijoita. (Horsti 2007, 11.) Uutismedian tuottamalla sisällöllä on siis merkitystä siihen, miten pakolaiset otetaan vastaan. Viestintätieteellinen tutkimus on kuluneiden vuosikymmenten aikana tehnyt järjestään sen havainnon, etteivät uutismediat onnistu kuvaamaan maahanmuuttajia oikeudenmukaisesti (Bennett ym. 2013, 248). Negatiivinen uutisointi lisää tulokkaihin kohdistettuja negatiivisia ennakkoluuloja, joilla on vaikutusta heidän elämäänsä ja tulevaisuuteensa maassa, johon he saapuvat. (Geschke ym. 2010, 99.)

Medialle on tyypillistä kiinnostua aiheista ja tapahtumista, jotka muistuttavat aiempia mediassa suuresti esillä olleita tapauksia. Siirtolaisten saapuminen Eurooppaan niin sanotun ”takaoven” kautta on ollut toistuva teema uutisoinnissa 1990-luvun puolivälistä saakka. (Horsti 2007, 5.) Uutismediassa kuvaukset turvapaikanhakijoista ovat etupäässä negatiivisia (Pantti & Ojala 2019, 1032). Valtaosassa tapauksia pakolaiset ja turvapaikanhakijat esitetään laittomina tunkeilijoina ja uhkana, eikä heidän omaa ääntään päästetä kuuluviin (Horsti 2007, 18). Tyypillisesti uutismedia tarkastelee tapahtumia eurooppalaisesta näkökulmasta. Pakolaisen toimintaa ei pyritä selittämään, eikä sen syytä perustella. (Horsti 2007, 12.) Pakolaisten kuvaillaan olevan päinvastaisia ”meidän normeihimme, tavoitteisiimme ja kulttuuriimme” nähden (Van Dijk 2012, 43). Parkerin (2015) mukaan pakolaiset pyritään toiseuttamaan mediateksteissä kuvaamalla heidät epätoivottuina tunkeilijoina, jotka eroavat normaalista. Parkerin mukaan media ei myöskään pyri tarkastelemaan ongelmaa pakolaisen näkökulmasta, eikä kiinnitä huomiota siihen, millaisia seurauksia negatiivisilla diskursseilla on pakolaisten elämään (mt.).

Pantin ja Ojalan (2019, 1041) mukaan aihetta käsittelevä uutisointi tapahtuu räjähdysherkässä ympäristössä, jossa pakolaisen näkökulman esittäminen mediassa leimataan herkästi epäisänmaalliseksi ja kansan edun vastaiseksi. Näissä olosuhteissa vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan suomalaiset toimittajat eivät Pantin ja Ojalan (2019, 1041) mukaan voineet pitää turvapaikanhakijoiden näkökulman avaamista uutismediassa neutraalina tai epäpoliittisena toimintana. Toimittajien kirjoittaessa turvapaikanhakijoiden kärsimyksestä täytyivät heidän sähköpostinsa ja sosiaalisen median tilinsä välittömästi viesteistä, joissa heitä syytettiin puolueellisuudesta ja julkisen mielipiteen manipuloinnista pakolaisten edun mukaiseksi (mts. 1041).

Aiempi tutkimus siis osoittaa, että turvapaikanhakijat ja pakolaiset on esitetty uutismediassa tyypillisesti negatiivisessa valossa. Tämän lisäksi uutismediassa esiintyy johdonmukaisesti kuvaus uhriutetusta sankarista, usein esimerkiksi maasta karkottamista koskevilla aiheilla. Uhriutetun sankarin asemassa tällaisissa uutisissa on tyypillisesti nuori lapsi. (Horsti 2007, 6–7.) Uhriuden ja sankaruuden diskurssit korostuvat silloin, kun uutisteksti on kirjoitettu pakolaisen kotimaasta käsin. Tällaisissa

kotimaasta käsin raportoiduissa uutisissa myös pakolaisen toiminnan rationaalisuus ja motivaatio tulevat ilmi. Hänen nimensä ja sosiaalinen statuksensa ilmaistaan. Hän saattaa esimerkiksi olla jonkun lapsi tai puoliso toisin kuin päivittäisessä uutisoinnissa, jossa hänet usein esitetään persoonattomana. (mts. 18.) Sosiologisessa keskustelussa yksilön motivaatiosta puhutaan silloin, kun pyritään selittämään tämän toimintaa. Käsitteellä pyritään myös selittämään sitä, miksi jokin käyttäytyminen tai toiminta toteutui. (Kotiranta ym. 2011, 121–122.) Kun uutismedia kuvaa pakolaisen motivaatiota, avaa se myös syitä sille, miksi pakolainen on paennut kotimaastaan. Mutta kun tällaiset motivaation kuvaukset puuttuvat uutisoinnista, ei myöskään syitä pakolaisen toiminnan taustalla onnistuta avaamaan. Tällöin hänen toimintansa ei näyntyä lukijalle rationaalisena.

Kun syyrialaisen perheen yritys päästä Kreikkaan epäonnistui ja perheen kolmevuotiaan Aylan-nimisen pojan ruumis huuhtoutui rannalle Turkissa, uutisoivat mediat aiheesta Euroopassa laajasti. Brittiläisen sanomalehti Independentin otsikossa luki ”jonkun lapsi”, kun taas Daily Mail otsikoi uutisensa ”humanitäärisen katastrofin pieni uhri”. Espanjalainen sanomalehti El País kirjoitti: ”kuva, joka ravisteli Euroopan tietoisuutta”. (Berry ym. 2015, 5.) Marginalisoidulle ryhmälle, kuten pakolaisille, tällaiset personoidut uutistekstit tarjoavat kanavan ja tilaisuuden ilmaista kokemansa vääryyden sekä vaatia tunnustusta (Pantti & Ojala 2019, 1032). Mikäli toimittaja onnistuu kytkemään henkilökohtaisen tarinan osaksi laajempaa ilmiötä, auttaa se myös lukijaa paremmin muistamaan aiheen ja ymmärtämään sitä jatkossakin (Bird 1998, 37). Kuvaus nuoresta syyrialaisesta pojasta, joka menehtyi pakomatallaan Eurooppaan, jää siis lukijan mieleen paremmin kuin esimerkiksi pakomatalla menehtyneiden pakolaisten lukumäärä.

Pakolaisten henkilökohtaisille tarinoille uutismediassa ei kuitenkaan ole tyypillisesti ollut yhtä paljon tilaa kuin kuvauksille turvapaikanhakijoista kulttuurillisia ja taloudellisia ongelmia mukanaan tuovina uhkina (Georgiou & Zaborowski 2017, 7–8). Aiempi tutkimus osoittaa, että pakolaisia koskeva uutisointi keskittyy sekä siihen, onko heidän toimintansa legitiimiä että siihen, millaisia hallinnollisia linjauksia heihin kohdistetaan (Lippi ym. 2020, 1612). Tämä on johtanut siihen, että pakolaiset ja turvapaikanhakijat mielletään ennen kaikkea joko ongelmana tai uhreina (ks. Rowe & O'Brien 2014; Pupavac 2008). Median luomat representaatiot vaikuttavat voimakkaasti julkiseen mielipiteeseen, jolla puolestaan on huomattava vaikutus poliittiseen päätöksentekoon (ks. Croston & Pedersen 2013, 126; Palmer, 2008). Harva on suorassa kontaktissa pakolaisten tai turvapaikanhakijoiden kanssa, jolloin käsitys tästä ihmisryhmästä muodostuu median välittämän tiedon perusteella (Croston & Pedersen 2013, 126).

Toisaalta uutismedian rooli julkisen mielipiteen muodostajana voidaan tänä päivänä myös kyseenalaistaa. Sosiaalisen median alustoilla kenen tahansa on

mahdollista jakaa tietoa sekä tuoda esiin omia mielipiteitään ja arvojaan (Bennett & Segerbeg 2012, 742–745). Sosiaalinen media mahdollistaa valtavirrasta poikkeavienkin mielipiteiden ilmaisemisen, millä voi olla merkitystä myös pakolaisista mediassa esiintyvien representaatioiden kannalta, jotka ovat uutismediassa muotoutuneet negatiivisiksi ja toispuoleisiksi (Pöyhtäri ym. 2021, 83). Toisaalta sosiaalinen media mahdollistaa myös pakolaisiin kohdistuvien rasististen mielipiteiden ilmaisun ja loukkaavan kielenkäytön (mts. 91). Pöyhtäri ynnä muiden (2021, 91) tutkimuksesta käy ilmi, että sosiaalinen media toimii paikkana, jossa perinteistä mediaa helposti kritisoidaan puolueellisesta, maahanmuuttoa tukevasta uutisoinnista sekä aiheeseen liittyvän tiedon pimittämisestä kansalaisilta.

Tässä tutkielmassa keskeiseksi huomioksi nousee se, että pakolaiset ja turvapaikanhakijat tasapainottelevat uutismediassa passiivisen ja aktiivisen toimijuuden välillä. Näistä rooleista kumpikaan ei ole ongelmaton. Joko pakolaiset kuvataan viattomina ja voimattomina uhreina tai toimijoina, jotka aktiivisesti etsivät itselleen ja perheilleen parempaa tulevaisuutta. Pakolaisten kuvaaminen aktiivisina toimijoina johtaa kuitenkin usein sen äärioikeistolaisen ajatuksen tukemiseen, jonka mukaan he ovat lähteneet kotimaistaan ainoastaan paremman elintason perässä, eivät oman turvallisuutensa vuoksi. (Pantti & Ojala 2019, 1043.) Mutta toisaalta pakolaisen asettaminen viattoman uhrin asemaan ei sekään ole mutkatonta. Altheiden (2002) mukaan uhrien etsiminen ja nimeäminen mediassa on osa ongelmaa. Uhrin pitävät hänen mukaansa yllä niin sanottua pelon diskurssia. Ilman uhreja ei nimittäin olisi myöskään uskottavaa pelkoa. Pelon diskurssin ylläpitämiseksi tarvitaan uhreja ja niitä pyritään tietoisesti luomaan. Media rakentaa uhreja, joiden yleisö olettaa käyttäytyvän tietyllä tavalla, puhuvan tiettyä kieltä ja seuraavan ennalta määritellyä käsikirjoitusta, joka tekee heistä voimattomia, puutteellisia ja riippuvaisia avusta, jota erinäiset instituutiot heille tarjoavat. (Altheide 2002.) Pakolaisten uhriuttaminen uutismediassa ei siis ainoastaan kuvasta heidän kokemaansa kärsimystä, vaan myös luo kuvaa pakolaisista ulkopuolisesta avusta riippuvaisina passiivisina toimijoina.

Tämän lisäksi pakolaisuutta halutaan tyypillisesti uutismediassa käsitellä laajana yhteiskunnallisena ilmiönä. Turvapaikanhakijoita ja pakolaisia koskevan uutisoinnin tulisi liittyä jollain tavoin johonkin laajempaan ilmiöön tai ongelmaan sen sijaan, että juttuja julkaistaisiin niin sanotuista yksittäistapauksista. Tämä tukee käsitystä siitä, että turvapaikanhakijat asetetaan mieluiten osaksi jotain laajempaa kontekstia, jossa heidät voidaan esittää esimerkiksi auktoriteettien tekemien päätösten uhreina ja objekteina. (Bennett ym. 2013, 256.) Esimerkiksi syyrialaisien pakolaisten mediarepresentaatioita tarkastelevassa tutkimuksessa käy ilmi, että pakolaiset kuvataan ensisijaisesti sodan uhreina. Sodan traagisuutta ja dramaattisia elementtejä pyritään korostamaan. Pakolaiskriisi puolestaan selitetään ennemmin numeroiden, kuin

pakolaisten omien kokemusten ja tarinoiden kautta. (Fotopoulos & Kaimaklioti 2016, 270–273.)

2.3 Vuoden 2015 ‘pakolaiskriisi’

Vuonna 2015 turvapaikanhakijoiden määrä Euroopan unionin jäsenvaltioissa kasvoi yli puolella edellisvuoteen nähden. Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueella tapahtuneiden levottomuuksien vuoksi Euroopan unionin jäsenvaltioista turvapaikkaa haki kyseisenä vuonna 1,3 miljoonaa turvapaikanhakijaa. (Czymara & Schmidt-Catran 2017, 737.) Suomessa turvapaikkaa vuonna 2015 haki noin 32 000 ihmistä, mikä tarkoittaa hakemusten määrän kasvaneen lähes kymmenkertaiseksi edellisvuoteen nähden (Pantti & Ojala 2019, 1033). Vaikka turvapaikanhakijoita saapui huomattavasti enemmän moneen muuhun Euroopan maahan, saapui Suomeen valtion väkilukuun suhteutettuna neljänneksi eniten turvapaikanhakijoita Euroopan unionin alueella (Eurostat 2016). Tutkimukset osoittavat, että uutismediassa pakolaiskriisi esitettiin hätätapauksena ja uutisoinnissa keskityttiin kriisin mukanaan tuomiin uhkiin sekä niiden hallitsemiseen (Berry ym. 2015). Vuoden 2015 aikana yleinen mielipide maahanmuuttoa kohtaan kääntyi negatiiviseksi käytännössä kaikissa Euroopan unionin valtioissa (Eurobarometer 2016). Tyypillisesti julkinen mielipide muuttuu kaikkein vihamielisimmäksi silloin, kun maan etnisessä rakenteessa tapahtuu suuria muutoksia (Czymara 2020, 1307). Julkisessa keskustelussa ja mediassa vuoden 2015 tapahtumiin viitataan nimellä pakolaiskriisi (Pöyhtäri ym. 2021, 82). Käytän tätä nimitystä myös tutkielmassani, sillä se jo itsessään kertoo jotain pakolaisten saamasta vastaanotosta Euroopassa.

Vuonna 2015 turvapaikanhakijoita tuli Eurooppaan Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta. Näiltä alueilta tulleet olivat etupäässä islaminuskoisia (Connor 2016). Joillekin Euroopassa tämä merkitsi uhkaa, joka kohdistui liberaaleihin ja maallisiin arvoihin (Helbling & Traunmüller 2018, 1). Terrorijärjestöjen, kuten Isisin ja Al-Qaidan toiminta Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueella heijastui tähän aikaan myös Eurooppaan. Eri puolille maanosaa kohdistui radikaali-islamistisia terrori-iskuja, jotka herättivät huolta yleisestä turvallisuustasosta (Brouard, Vasilopoulos & Foucault 2018, 1089–1901). Osa tapauksista, kuten seksuaalirikokset Saksassa uudenvuodenaattona vuonna 2015 (Czymara & Schmidt-Catran 2017, 736) ja rekkaisku Berliinin joulutorille vuonna 2016 selitettiin suoraan pakolaisten saapumisella Eurooppaan (Schmidt-Catran & Czymara 2020, 221). Pakolaisuuden ja terrorismin yhteen niputtaminen ilmeni äärioikeistolaisen retoriikan suosiona ja maahanmuuttovastaisuutena. Maahanmuuttoa vastustavat toimijat tekivät väkivaltaisia hyökkäyksiä vastaanottokeskuksiin ja kohdistivat vihapuhetta liberaaleja poliitikkoja, aktivisteja ja toimittajia kohtaan.

Maahanmuuttovastaisen toiminnan laajuus oli ennennäkemätöntä. (Pantti & Ojala 2019, 1033.)

Useat tutkimukset osoittavat, että eurooppalaiselle medialle on tyypillistä esittää erityisesti Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuvat pakolaiset ihmisarvottomana, homogeenisenä ja passiivisena joukkona, joka on uhka Euroopan taloudelle ja turvallisuudelle (ks. Greussing & Boomgaarden 2017, 1751; Holzberg ym. 2018, 539; Vezovnik 2018, 47). Puolan, Espanjan ja Iso-Britannian uutisointiin keskittyneessä tutkimuksessa käy ilmi, että Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuneiden pakolaisten kuvattiin uutismediassa vuosien 2014–2018 aikana usein ainoastaan esittäneen pakolaisia ja totuudessa saapuneen Eurooppaan terroristisin tarkoituksin (Zawadzka-Paluekta 2022, 97). Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuneiden pakolaisten asettaminen uhrin asemaan ei myöskään ollut yksiselitteistä. Tämä johtuu siitä, että uhreille ominaisen haavoittuvuuden mielletään pätevän ainoastaan naisiin ja lapsiin, kun taas vuonna 2015 Eurooppaan saapuneista pakolaisista suuri joukko oli myös miehiä. (Efe 2019, 59–61.) Tähän aikaan humanitäariset ja turvapaikanhakijoiden saapumiseen myönteisesti suhtautuvat uutisaiheet menivät negatiivisten representaatioiden edelle vain harvoin, ja uutisointia hallitsivat pakolaisia demonisoivat diskurssit (Chouliaraki ym. 2017, 19).

Suomessa suhtautuminen niin sanottuun pakkomuuttoon, eli ihmisten pakeneamiseen kotiseudultaan vieraaseen valtioon pakon edessä, on hyvin samankaltaista kuin muuallakin Euroopassa, mutta tämän lisäksi se on myös ristiriidassa historian tapahtumien kanssa. Suomessa maahanmuutto on pitkään suuntautunut maan rajojen ulkopuolelle, suomalaisten ennemmin muuttaessa pois maasta kuin ulkomaalaisten muuttaessa Suomeen. Nykyinen keskustelu maahanmuutosta ei ota huomioon Suomen roolia sekä pakolaisia vastaanottavana että niitä aikanaan myös muihin valtioihin lähettävänä maana. Tänä päivänä pakolaisten vastaanotosta keskusteltaessa harvoin verrataan tilannetta siihen, kun Suomesta aikanaan lähetettiin sotilapsia Ruotsiin tai siihen, kun ihmiset Karjalassa joutuivat jättämään kotinsa ja pakenemaan. (Kotilainen & Pellander 2022, 279.)

Turvapaikkahakemusten määrä laski merkittävästi kaikissa Euroopan unionin valtioissa vuoden 2016 jälkeen. Tämä ei kuitenkaan vähentänyt negatiivista asennoitumista pakolaisia kohtaan. (Czymara 2020, 1326.) Turvapaikkahakemusten väheneemiseen syynä oli pitkälti Euroopan unionin ja Turkin tekemä sopimus, jonka myötä Turkki sitoutui estämään turvapaikkaa laittomasti hakevien pääsyn Eurooppaan (BBC 2016). Vuonna 2019 Turkissa asui yhteensä noin 3,6 miljoonaa syyrialaista pakolaista. Tämä tekee Turkista syyrialaisen toiseksi laajimmin asuttaman valtion heti Syyrian jälkeen. Turkin presidentti Recep Tayyip Erdoğan on käyttänyt syyrialaisia pakolaisia välineenä hioessaan välejänsä Euroopan unioniin. Hän on muun muassa

uhannut avata Turkin ja EU-maiden väliset rajanylityspaikat pakolaisille. (Doğanay 2020, 518–519.)

2.4 Ukrainan sota ja vuoden 2022 pakolaisaalto Euroopassa

Venäjän helmikuisen hyökkäyksen myötä Eurooppaan on saapunut noin kahdeksan miljoonaa ukrainalaista pakolaista, joista suuri osa on päätynyt Puolaan (UNHCR 2023). Pakolaisten saapumiseen reagoitiin alusta alkaen innostuneesti ja halu auttaa oli välittömästi suuri (Zawadzka-Paluektau 2022, 97). Eurooppalaisen väestön asenteita mitattaessa käy ilmi, että valtaosa kannattaa Ukrainan tukemista sodassa ja ukrainalaisten pakolaisten vastaanottamista kotimaihinsa (Fichelstein ym. 2022, Zawadzka-Paluektau 2022, 99 mukaan). Tätä voidaan selittää sillä, että ukrainalaisten, toisin kuin esimerkiksi Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta vuonna 2015 saapuneiden turvapaikanhakijoiden, koetaan olevan osa meitä ja meidän kulttuuriamme. Ukrainalaiset ovat valkoihoisia, pääosin kristittyjä ja heidän kulttuurinsa on samankaltainen kuin muuallakin Euroopassa. (Zawadzka-Paluektau 2022, 99.) Zawadzka-Paluektau tutkimuksessa tarkastellaan ukrainalaisten pakolaisten representaatioita puolalaisessa uutismediassa Venäjän hyökkäyssodan alkamisen jälkeen. Tutkimuksesta käy ilmi, että ukrainalaisista pakolaisista uutisoitiin vähintäänkin neutraalisti, ellei jopa positiivisesti, ja heidät nähtiin ennen kaikkea avun saajina, niin majoituksen kuin aineellisenkin tuen muodossa (Zawadzka-Paluektau 2022, 106).

Zawadzka-Paluektau (2022, 106) mukaan sotaa paenneisiin ukrainalaisiin viitattiin puolalaisessa uutisoinnissa sotapakolaisina (war refugee). Tämä on ristiriidassa aiempaan tutkimukseen nähden, josta käy ilmi, että vastentahtoisesti kotimaastaan paenneisiin ihmisiin on viitattu yhtä todennäköisesti niin termillä pakolainen kuin maahanmuuttajakin. Aiempi tutkimus on perustunut pitkälti Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleisiin pakolaisiin. (Vollmer & Karakayali 2018, 133.) Ukrainalaiset kuvataan sotaa pakenevina pakolaisina, kun taas Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän alueelta tulleet usein myös paremman elintason perässä saapuvina maahanmuuttajina. Valittu nimeämisellä on vaikutusta siihen, millaiseksi kyseinen ihmisryhmä mielletään. (Berry ym. 2015, 15.) Ukrainan sotaa paenneita ei puolalaisessa uutismediassa nimetä esimerkiksi maahanmuuttajiksi, mikä voisi heikentää heidän legitimitettiään avun saajina, vaan sotaa paenneiksi pakolaisiksi. Voisikin sanoa, että ukrainalaiset pakolaiset on kehystetty puolalaisessa uutismediassa eri tavalla, mahdollisesti positiivisemmin, kuin Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleet. (Zawadzka-Paluektau 2022, 105.)

Puolalaisessa uutismediassa esiin nostetaan myös ukrainalaisten pakolaisten mahdollinen työllistyminen Puolassa. Pohjois-Afrikan ja Lähi-idän alueelta tulleita

pakolaisia ei vastaavalla tavalla ole tyypillisesti esitetty. (Zawadzka-Paluektau 2022, 106.) Päinvastoin heidät on usein esitetty taakkana kohdemaan taloudelle (Greussing & Boomgaarden 2017, 1756). Ukrainalaisten pakolaisten kuvailu vaikuttaa olevan päinvastaista. Toistaiseksi ei vaikuta siltä, että ukrainalaisista pakolaisista uutisoitaessa käytettäisiin niitä samoja negatiivisia kehystyksiä, jotka dominoivat eurooppalaista uutisointia vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan. Puolalaisessa uutismediassa Ukrainan pakolaisaaltoon ei ole esimerkiksi edes viitattu sanalla kriisi. (Zawadzka-Paluektau 2022, 106.)

2.5 Keskeiset käsitteet

Tässä alaluvussa käyn läpi tutkielmani kannalta keskeisiä käsitteitä. Pyrin avaamaan käsitteet tutkielmani kannalta mieleisellä tavalla. Tämän tutkielman keskeisiksi käsitteiksi muodostuivat *kriisiuutisointi*, *toimijuus* ja *mediarepresentaatio*.

2.5.1 Kriisiuutisointi

Kriisiuutisointi tarkoittaa sellaista journalistista kerrontaa, joka keskittyy esimerkiksi luonnonkatastrofeista, sodista tai muista humanitäärisistä kriiseistä raportoimiseen. Erilaiset kriisit ja katastrofit ovat olleet maailmalla kaupallisen lehdistön tuottaman journalismin keskiössä 1800-luvulta lähtien (Raittila & Koljonen 2009, 49). Myös Suomessa kriisiuutisoinnilla on pitkät perinteet, sillä jo 1800-luvun puolivälin aikaan esimerkiksi teollistumisesta aiheutuvat meri- ja rautatieliikenneonnettomuudet olivat olennainen osa suomalaista uutisointia (Pietilä 2008, 101–104). Jo 1800-luvulla onnettomuuksiin keskittyville uutisille tyypillistä oli kuvailla tapahtumien kulkua, etsiä tapahtumille syitä ja syyllisiä sekä kuvata tapahtumien seurauksia. Oleellista jo tuohon aikaan oli myös kuvata tapahtumia silminnäkijöiden näkökulmasta ja kertoa selviytymistarinoita. (Salmi 1996, 28–36, Raittila & Koljonen 2009 mukaan.) Tutkielmani aiheeseen kriisiuutisoinnin käsite kytkeytyy sen vuoksi, että Ukrainan sotaa koskeva uutisointi on kriisiuutisointia. Vaikka tutkielmassani keskitytään ukrainalaisten pakolaisten mediarepresentaatioihin, kytkeytyy aihe myös kriisiuutisoinnin tutkimusperinteeseen sitä kautta, että tutkielmassa tarkastellaan kriisiaikana tapahtuvaa uutisointia.

Kriisiuutisointi kuvailee erilaisia katastrofeja, konflikteja ja kriisejä, niiden syitä ja seurauksia, mutta toisaalta se tällä tavoin myös synnyttää kriisejä. Se, miten ihmiset reagoivat ja suhtautuvat erilaisiin uhkiin riippuu laajalti siitä, miten ne määritellään uutismediassa. Uutismedia päättää, millä tavoin se erilaisia tapahtumia kuvailee, mikä puolestaan johdattaa lukijat mieltämään tapahtumat sellaisina kuin ne on uutisoitukin. (Cottle 2009, 165.) Vuonna 2015 pakolaisten saapuminen Eurooppaan

määriteltiin uutismediassa pakolaiskriisiksi. Uutismedia siis omalta osaltaan synnytti kriisin nimeämällä sen.

2.5.2 Toimijuus

Toimijuuden käsitettä on sosiaalitieteissä tarkasteltu muun muassa rakenteiden ja yksilön oman intentionaalisen toiminnan kautta. Toimijuutta voi tarkastella toiminnan tarkoituksenmukaisuuden kautta, mutta toisaalta toimijuutta määriteltäessä tulisi ottaa huomioon myös rakenteiden vaikutus joko toiminnan mahdollistavana tai sitä rajoittavana tekijänä. (Giddens 1984.) 1970-luvulla sosiologisessa keskustelussa esiin nousi kysymys siitä, missä määrin yksilön on mahdollista vastustaa rakenteiden valtaa. Englantilaisen sosiologi Anthony Giddensin (1984) mukaan ihmisten toiminta ja rakenteet ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. Niin sanotun rakenteistumisen teorian mukaan rakenteet ovat kaksinaisia: ne voivat joko rajoittaa yksilön toimintaa tai ohjata sitä luomalla erilaisia mahdollisuuksia (mt.). Arkiajattelussa ja sosiaalitieteissä toimijuuden kriteeriksi nousee usein ajatus siitä, ettei yksilön toiminta ole jonkin ulkoisen tai sisäisen voiman luomaa. Toimijuuden tulisi siis olla yksilön tahdonvapautta ilmentävää, minkä puolestaan nähdään liittyvän yksilön kykyyn toimia rationaalisesti. Nimitäin juuri järkensä avulla yksilö kykenee vastustamaan niitä voimia, jotka saattaisivat vaikuttaa hänen toimintaansa. (Barnes 2000, 47–49.)

Tutkielmassani olen kiinnostunut siitä, millaisia toimijuuden muotoja ukrainalaisille pakolaisille muodostuu Helsingin Sanomien uutisoinnissa. Tutkielmani tapauksessa mediatekstit toimivat rakenteena, joka on perinteisesti rajoittanut pakolaisten toimintaa yhteiskunnassa. Pakolaiset on esitetty uutismediassa esimerkiksi uhrin asemassa, jolloin heidän toimijuutensa on rajoittunutta ja passiivista. Uhrin toimintaa ei välttämättä nähdä intentionaalisenä, vaan ennemminkin olosuhteidensa määrittelemänä. Uhrin toiminnan ei myöskään välttämättä nähdä olevan tarkoituksenmukaista tai rationaalista, eikä hänellä myöskään nähdä olevan samanlaisia vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä kuin aktiivisemmassa roolissa olevalla henkilöllä. Aiempi tutkimus osoittaa, että länsimaiset uutismediat onnistuvat kuvaamaan pakolaiset rationaalisina toimijoina silloin, kun raportointi tapahtuu pakolaisten kotimaasta käsin. Päivittäinen uutisointi tässä tyyppillisesti epäonnistuu, esittäen pakolaiset persoonattomina epäihmisinä, joiden toiminnan tarkoituksenmukaisuutta ei ilmaista. (Horsti 2007, 18.)

2.5.3 Mediarepresentaatio

Mediarepresentaatiolla tarkoitetaan niitä tapoja, joilla media esittää tietyt ihmisryhmät, yhteisöt tai aiheet. Tämä tutkielma asettuu sosiaalisen konstruktionismin

tutkimusperinteeseen, johon kuuluu ajatus kielenkäytöstä todellisuutta muokkaavana toimintana. Mediarepresentaatiot siis muokkaavat sosiaalista todellisuutta asettamalla sen toimijoita erilaisiin lokeroihin. Kuten aiemmin todettu, pakolaiset on tyyppillisesti esitetty uutismediassa negatiivisessa valossa (Lippi ym. 2020, 1613). Toisaalta heidät asetetaan usein myös uhrin asemaan. Poikkeuksena aiempiin pakolaisaaltoihin, on tutkimuksissa ukrainalaisten pakolaisten mediarepresentaatioista saatu selville, että heidät on kuvattu uutismediassa vähintäänkin neutraalissa, ellei jopa positiivisessa valossa (Zawadzka-Palucktau 2022, 106). Pakolaisista mediassa esitetyt representaatiot siis vaihtelevat ajankohdasta ja pakolaisjoukosta riippuen.

On sanottu, että median on käytännössä mahdotonta tuottaa sisältöä, joka olisi täysin objektiivista, totuudenmukaista ja vapaata eri muuttujista. Kaikkien uutistekstien takana vaikuttavat toimitukselliset käytännöt ja työn rutiinit, sekä mediasisällön tuottajien omat aiemmat käsitykset ja ideologiat. Tämän vuoksi lopullinen kuva mediassa on aina representaatio. (Baker 2013, 3.) Representaatiolla tarkoitetaan jostakin aiheesta rakennettua kuvaa, joka esitetään kielen keinoin esimerkiksi uutismediassa (Seppänen & Väliverronen 2012, 90–92). Mediarepresentaatio muodostuu kirjoitetusta tekstistä, juttuun valituista valokuvista ja jutun yleisestä ulkoasusta. Mediarepresentaation kannalta oleellista on se, mitä aiheesta päätetään kirjoittaa ja mitä jättää jutun ulkopuolelle (Fairclough ym. 1997, 13). Jokaista näkökulmaa ja puolta ei koskaan ole mahdollista esittää yksittäisessä mediatekstissä. Ajatus todellisuuden representoinnista kielen avulla kytkeytyy sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen. Pakolaisista uutismediassa luodun kuvan ei siis tässä tutkielmassa ajatella olevan koko totuus aiheesta, vaan eräänlainen eri muuttujista riippuvainen representaatio.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa avaan tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä seikkoja. Ensiksi esittelen tutkimusongelman ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen käyn läpi tutkimuksen aineiston, kerron aineistonkeruun eri vaiheista sekä perustelen aineiston rajausta. Lopuksi esittelen tutkimuksessa käytettävän tutkimusmenetelmän.

3.1 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, miten ukrainalaisista pakolaisista uutisoitiin Helsingin Sanomissa keväällä vuonna 2022. Pysin selvittämään, millaisia toimijuuden muotoja pakolaiset Helsingin Sanomien tuottamassa sisällössä saivat, kun aiemman tutkimuksen valossa pakolaiset on perinteisesti uutismediassa esitetty negatiivisessa valossa ja asetettu usein esimerkiksi uhrin asemaan. Tutkimusongelmaksi muodostuu se, millaisia toimijuuden muotoja pakolaiset uutismedian tuottamissa sisällöissä saavat. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaista toimijuutta ukrainalaisille pakolaisille rakennettiin Helsingin Sanomien uutisoinnissa keväällä 2022?
2. Miten nämä kuvaukset toimijuudesta vertautuvat vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaiseen uutisointiin pakolaisuudesta?

3.2 Helsingin Sanomien verkkouutiset aineistona

Tutkielmani aineisto koostuu 42 Helsingin Sanomissa aikavälillä 3. maaliskuuta – 3. huhtikuuta vuonna 2022 julkaistusta, ukrainalaisia pakolaisia käsittelevästä verkkouutisesta. Helsingin Sanomat edustaa valtakunnallista uutismediaa, jonka rooli niin tiedottamisessa kuin julkisen mielipiteen muodostamisessakin on suuri. Aiheen koskettaessa Suomen lisäksi myös koko muuta Eurooppaa on perusteltua, että aineisto kerättiin uutismediasta, joka uutisoi laajasti sekä kotimaan- että ulkomaanaiheista. Ajanjakso rajautui kyseiselle aikavälille, sillä 3. maaliskuuta, viikko Venäjän hyökkäyksen alettua, Suomeen ja muualle Eurooppaan oli jo saapunut ukrainalaisia pakolaisia. Sitä seuranneena kuukautena aiheesta uutisoitiin aktiivisesti. Aihe oli tällöin uusi ja sen vuoksi myös suuresti esillä mediassa. Tutkielmani kannalta mielekäs aineisto muodostuu tänä ajanjaksona, kun ukrainalaisia koskevat diskurssit alkoivat muodostua aktiivisen uutisoinnin seurauksena. Tutkielman koon vuoksi tarkasteltua aikaväliä ei myöskään olisi ollut mahdollista pidentää, sillä tällöin aineistoa olisi kertynyt liian suuri määrä. Aineisto kerättiin siis kyseiseltä aikaväliltä sekä sen mielekkyyden että tutkielman koon vuoksi.

Keräsin aineiston Helsingin Sanomien sivuston hakutoimintoa käyttäen, hakusanojen *Ukraina* ja *pakolaisuus* yhdistelmällä. Hakusanat tuottivat aikavälille, jolta aineiston keräsin yhteensä 74 hakutulosta. Aineiston relevanttiuden ja tutkielman koon vuoksi karsin näistä hakutuloksista aineiston ulkopuolelle ensiksi kaikki mielipide- ja pääkirjoitukset, joita aikavälillä oli julkaistu yhteensä 17 kappaletta. Keskityn tutkielmassani tarkastelemaan nimenomaan uutisoinnissa muodostuvia diskursseja, minkä vuoksi mielipiteelliset tekstit jäivät keräämäni aineiston ulkopuolelle.

Seuraavaksi aloin lukemaan läpi hakukoneen tarjoamia uutisia ja rajasin aineiston ulkopuolelle ne jutut, jotka ainoastaan sivusivat tarkastelemaani aihetta. Tässä kohtaa aineistosta karsiutuivat siis jutut, joissa pakolaisuus saatettiin ainoastaan ohimennen mainita tai pakolaisuutta käsiteltiin laajempina ilmiönä, eikä juttu käsitelty suoranaisesti ukrainalaisia pakolaisia. Tällaiset jutut jäivät aineiston ulkopuolelle, sillä ne eivät vastanneet tutkimuskysymyksiini ukrainalaisten pakolaisten toimijuudesta. Rajauksen myötä aineiston ulkopuolelle jäi aluksi yhteensä 12 juttua. Myöhemmin päätin kuitenkin sisällyttää näistä 12 jutusta yhdeksän juttua aineistoon. Alun perin olin jättänyt ne aineiston ulkopuolelle, sillä ne eivät mielestäni vastanneet tutkimusongelmaani, eli kertoneet mitään pakolaisten toimijuudesta. Jutut käsitelivät ukrainalaisiin pakolaisiin kohdistettua poliittista päätöksentekoa ja viranomaistoimintaa, kuten uusien vastaanottokeskusten perustamista avuntarpeen kasvun varalta. Juttuja uudestaan läpikäydessäni havaitsin kuitenkin myös pakolaisia koskevan päätöksenteon ja toiminnan kertovan jotain heidän toimijuudestaan, tai sen rajallisuudesta, minkä vuoksi päätin lopulta sisällyttää jutut aineistoon.

Lopuksi tarkastelin osastoja, joilla keräämäni aineisto oli julkaistu. Päätin rajata aineiston ulkopuolelle vielä ne jutut, jotka oli julkaistu urheiluosastolla. Tämän rajauksen tein rajatakseni aineiston lopullista kokoa. Aineistoon sisältyy juttuja osastoilta kotimaa, politiikka, kaupunki, ulkomaat, hyvinvointi ja Vantaa. Urheiluosaston lisäksi aineiston ulkopuolelle rajautuivat jutut perhe-, sunnuntai- ja kulttuuriosastoilta, mutta tätä rajausta en tehnyt perustuen juttujen osastoon, vaan jutut karsiutui-
vat pois sen vuoksi, etteivät ne käsitelleet aihetta tutkimuskysymyksieni kannalta mielekkästä näkökulmasta.

Vastatakseni toiseen tutkimuskysymykseeni siitä, miten kuvaukset ukrainalaisten pakolaisten toimijuudesta vertautuvat vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaiseen uutisointiin, vertaan keräämästäni aineistosta saamiani tuloksia aiempaan tutkimukseen vuoden 2015 pakolaiskriisistä. En siis kerää tätä tutkielmaa varten aineistoa vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaisesta uutisoinnista, vaan tässä tutkielmassa tehdyt vertaukset tähän ajanjaksoon perustuvat aiempaan tutkimukseen.

3.3 Kriittinen diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Tässä tutkielmassa hyödynnän kriittistä diskurssianalyysia aineiston analyysimenetelmänä. Kielenkäyttöä voidaan ajatella analysoitavan joko todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena. Diskurssianalyysissä on kyse jälkimmäisestä, konstruktionistisesta näkökulmasta. (Jokinen ym. 2016.) Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016) määrittelevät diskurssianalyysin kielenkäytön tai muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimiseksi, jossa analyysin kohteena on se, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Diskurssianalyysiin liittyy siis olennaisesti oletus kielenkäytöstä sosiaalista todellisuutta tuottavana toimijana. Tämä on myös tutkielmani keskiössä, sillä pyrin selvittämään millaisia toimijuuden muotoja ja kuvauksia uutismedia rakentaa ukrainalaisista pakolaisista. Aiempi tutkimus osoittaa, että pakolaisuus on tyypillisesti kuvattu uutismediassa negatiivisena asiana, ja pakolaiset perinteisesti uhreina, kontrollin alaisina ja jollain tapaa laittomina toimijoina (Horsti 2007, 11, 6). Tämä näkemys pakolaisista uhreina on tulkinta, ei niinkään kuva todellisuudesta.

Diskurssianalyysi näkee kielenkäytön toimintana, joka merkityksellistää, järjestää, rakentaa ja uusintaa sosiaalista todellisuuttamme (Jokinen ym. 2016). Konstruktiivisuuden ajatus on tiiviisti liitoksissa kielen jäsentämiseen sosiaalisesti jaettuina merkityssysteemeinä. Merkitys muodostuu suhteessa toisiin. (Culler 1981.) Merkityssysteemit, joita liitämme tässä tapauksessa pakolaisiin, eivät kumpua yksittäisten ihmisten ajatuksista, vaan rakentuvat osana sosiaalisia käytäntöjä. Kielenkäyttömme perustuu näihin merkityksiin ja luokitteluihin, jotka perustamme näiden merkitysten

välisiin eroihin. (Jokinen ym. 2016.) Puhumme esimerkiksi syyrialaisista ja suomalaisista, turvapaikanhakijoista ja maahanmuuttajista, kansalaisista ja pakolaisista. Diskurssianalyysissä tarkastelun alaisena on juuri tämä merkitysten rakentuminen (mt.). Miten tuotamme kuvaa pakolaisuudesta? Milloin esimerkiksi Suomen kansalaisten ja pakolaisten välisiä eroja tuodaan keskusteluun?

Kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee kielenkäyttöä suhteessa valtaan. Se näkee kielen vallankäytön välineenä. Diskurssit perustuvat ja ovat suhteessa yhteiskunnassa vallassa oleviin käsityksiin, eli yhteiskuntaan sellaisena sosiaalisena konstruktiona kuin se meille näyttäytyy. Vallassa olevat diskurssit sekä ylläpitävät ja uusintavat nykyistä asiointilaa että pystyvät myös horjuttamaan ja muuttamaan sitä. (Fairclough & Wodak 1997, 258.) Median pakolaisista tuottamien diskurssien ollessa tyyppillisesti negatiivisia, ylläpitää ja toistaa media osaltaan yleisiä käsityksiä pakolaisista esimerkiksi uhreina, uhkana tai passiivisina yhteiskunnan taakkoina. Samaan aikaan media kuitenkin pystyisi myös muuttamaan vallassa olevia käsityksiä pakolaisuudesta tuottamalla uutissisältöä, joka esittäisi pakolaiset tästä perinteestä poikkeavassa valossa. Diskursiivisilla käytännöillä on siis suuria ideologisia vaikutuksia. Diskurssit voivat tuottaa ja toisintaa eriarvoistavia valtasuhteita eri ihmisryhmien, kuten etnisten vähemmistöjen ja enemmistön välillä esittämällä ja asemoimalla tietyt ihmisryhmät tietyssä valossa. (Fairclough & Wodak 1997, 258.) Kriittinen diskurssianalyysi ei ole kiinnostunut kielellisen yksikön tutkimisesta sellaisenaan, vaan se tähtää sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden analysointiin, ymmärtämiseen ja selittämiseen, sekä nykyiseen asiointilaan vaikuttamiseen (Blommaert & Bulcaen 2000, 449). Analyysini tavoitteena ei siis ole ainoastaan selvittää, miten pakolaisuudesta on uutisoitu. Tavoitteenani on myös huomioida diskurssit sosiaalista todellisuutta rakentavina, vallassa olevia käsityksiä sekä toistavina että horjuttavina tekoina.

Aloitin analyysin jaotteleamalla jutut niiden yleisen sävyn pohjalta pakolaisille joko passiivista tai aktiivista toimijuutta ilmentäviksi. Tämän perusteella aineistostani löytyi 31 juttua, jotka ilmensivät alkuperäisen jaotteluni mukaan passiivista toimijuutta, sekä seitsemän juttua, jotka mielsin aktiivista toimijuutta ilmaiseviksi. Tämän jaottelun ulkopuolelle jäi neljä juttua, joita en välittömästi osannut asettaa ainoastaan toiseen luomistani luokista, sillä ne arvioni mukaan ilmensivät sekä passiivista että aktiivista toimijuutta. Näille jutuille loin oman luokkansa. Seuraavaksi aloin selvittämään, miten jutut jakautuivat näiden luokkien sisällä. Koodasin jutut kohta kohdalta sen mukaan, millaista toimijuutta ne ilmensivät. En siis analysoinut juttuja kokonaisuuksina, vaan kohta kohdalta läpi käyden. Tein tämän sen perusteella, että jo alkuperäisen analyysinikin pohjalta osaa jutuista ei pystynyt tulkitsemaan joko passiivista tai aktiivista toimijuutta ilmentäväksi. Yhden jutun sisällä oli siis havaittavissa usein monta eri diskurssia, jolloin mielekkäimmäksi tavaksi analysoida aineistoa osoittautui

sen läpikäyminen kohta kohdalta, tulkiten miten nämä diskurssit jakautuivat koko aineiston kesken.

4 TULOKSET

Tässä luvussa käyn läpi tutkielmani tuloksia. Analyysini perusteella aineistosta löytyi yhteensä viisi eri diskurssia, jotka olivat pakolaiset uhreina, eteenpäin virtaavana massana, numeroina, hallinnan kohteena ja aktiivisina toimijoina. Alun perin analyysiini sisältyi myös kuudes diskurssi, pakolaiset avunannon kohteena. Lopulta päädyin luopumaan tästä diskurssista, sillä avunannon teema nousi esille myös muissa diskursseissa, eikä sen eriyttämistä omaksi luokakseen voitu täten pitää perusteltuna. Havainnoimistani viidestä diskurssista neljä oli passiivista ja yksi aktiivista toimijuutta ilmentävää. Passiivista toimijuutta tuottavia diskursseja oli siis analyysini perusteella huomattavasti enemmän. Tässä luvussa pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini siten, että ensimmäiseksi esittelen ne toimijuuden muodot, joita ukrainalaisille pakolaisille aineistossa annettiin. Tämän jälkeen vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni siitä, millä tavoin nämä representaatiot vertautuvat vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaiseen uutisointiin.

4.1 Ukrainalaiset pakolaiset olosuhteidensa uhreina

Valtaosa ukrainalaisista pakolaisista on naisia ja lapsia, sillä 18–60-vuotiaat miehet eivät saa poistua maasta asevelvollisuuden vuoksi. Pakolaiset esitettiin suuressa osassa aineistoa alttiina vaaroille ja hyväksikäytölle juuri heidän ikäänsä ja sukupuoleensa perustuen. Useat aineiston jutuista esittivät pakolaiset heidän haavoittuvaisen asemansa kautta: Venäjän hyökkäyksen sekä toisaalta myös mahdollisen tulevan hyväksikäytön uhreina. Tämän lisäksi aineistossa on paljon kuvauksia siitä, millä tavoin esimerkiksi suomalaiset ovat vapaaehtoisesti auttaneet ukrainalaisia heidän paetessaan sotaa. Suomalaisten kerrotaan hakeneen pakolaisia Ukrainan ja Puolan rajalta tai tarjonneen heille majoituksen omasta kodistaan. Pakolaisten toimintaa tämä rajoittaa jättäen heidän mahdollisuudekseen ainoastaan ottaa tarjottava apu vastaan. Tässä

diskurssissa pakolaisten toiminta näyttäytyy siis passiivisena. Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi niitä piirteitä, jotka analyysini perusteella korostuivat silloin, kun pakolaiset pyrittiin aineistossa esittämään uhrin asemassa.

4.1.1 Passiivisuus, toimettomuus ja avunannon kohteena oleminen

Niin sanotulle uhridiskurssille tyypillistä aineistossa oli, että pakolaiset kuvattiin passiivisina ja toimettomina. Pakolaisten ei kuvattu olevan itse aktiivisesti päättämässä omasta toiminnastaan, vaan sen sijaan heidät esitettiin jonkun toisen toiminnan kohteena. Useassa jutussa viranomaiset esimerkiksi kommentoivat sitä, millä tavoin suomalaisten tulisi auttaa pakolaisia sen sijaan, että pakolaiset esitettäisiin sellaisessa asemassa, jossa he olisivat itse kykeneväisiä huolehtimaan itsestään. Diskurssille oli siis ominaista, että lauseen tekijänä saattoi esiintyä viranomainen tai suomalainen auttaja. Esimerkiksi lauseessa ”Suomalaisilla on nyt suuri into auttaa sotaa käyvästä Ukrainasta paenneita ihmisiä”, ovat suomalaiset toimijoita, jotka haluavat auttaa, eli kohdistaa toimintansa pakolaisiin.

”Suomalaisilla on nyt suuri into auttaa sotaa käyvästä Ukrainasta paenneita ihmisiä. Etenkin lasten ja lapsiperheiden kohdalla auttaminen tulisi kuitenkin jättää viranomaisten ja vakiintuneiden järjestöjen hoidettavaksi, sanoo lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen.” (HS 7.3.2022b)

Pakolaiset kuvattiin siis jonkin heitä auttavan tahon kautta. Jutuissa suomalaisia saatettiin esimerkiksi ohjeistaa siinä, miten pakolaisia tulisi auttaa tai kuvailla sitä, millaista apua pakolaiset saivat välittömästi Ukrainasta muualle Eurooppaan päästyään. Ukrainalaisten toimijuus jää siis uhrin asemassa passiiviselle tasolle. Heidän omia motiivejaan tai suunnitelmiaan ei kerrota, vaan heidät esitetään ulkopuolisen toiminnan kautta. Paikoin ulkopuolinen apu esitetään aineistossa jopa riittämättömänä vastaamaan ukrainalaisten hätään. Pakolaisten tilanteesta ja asemasta käytetään esimerkiksi nimitystä kriisitilanne, millä viitataan tilanteen vakavuuteen, eikä oma-toimisilla toimijoilla kuvailla olevan mahdollisuuksia tarjota sellaista apua, jota pakolaiset tarvitsevat.

””Ymmärrän, että monet kokevat olevansa hyväntekijöitä, mutta kyse on kuitenkin kriisitilanteesta”, Pekkarinen muistuttaa.” (HS 7.3.2022b)

”Omatoimisilla toimijoilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia tarjota esimerkiksi terveydenhoitoa tai psykososiaalista tukea, Viitanen sanoo.” (HS 7.3.2022b)

Uhreina pakolaiset siis esitetään ensinnäkin apua tarvitsevina, mutta toisaalta myös kykenemättöminä itse määrittelemään, millaista apua he tarvitsevat. Heidän puolestaan aineistossa puhuvat eri viranomaislähteet ja auttajat, jotka määrittelevät, millaista tukea pakolaisille tulisi antaa. Viranomaiset kertovat esimerkiksi millaiset mahdollisuudet omatoimisilla toimijoilla on tarjota pakolaisille apua. Pakolaiset eivät ole lauseiden tekijöitä. Edeltävissä sitaateissa lauseiden tekijöitä ovat monet, jotka kokevat olevansa hyväntekijöitä sekä omatoimiset toimijat. Kummassakin lauseista kuvataan näiden tekijöiden mahdollisuuksia auttaa pakolaisia, jotka tällöin jäävät ainoastaan tekijöiden toiminnan kohteiksi.

Pakolaisten oma ääni tulee aineistossa kuuluviin, kuten alla olevista sitaateista ilmenee. Heidän ajatuksensa siitä, millaiselta avun vastaanottaminen on tuntunut, ilmaistaan. Pakolaiset nimetään ja heidät kuvataan kiitollisina saamastaan avusta. Erään pakolaislapsen kerrotaan tulleen iloiseksi pienestä vaatimattomasta lelusta, joka hänelle oli jätetty perhettä varten kalustettuun asuntoon. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, pakolaisten kiitollisuuden ilmaiseminen on oleellisessa osassa heidän saamansa avun kuvauksia. Samassa yhteydessä, jossa pakolaisten saamasta avusta kerrotaan, mainitaan usein heidän kokemistaan tunteista juuri kiitollisuus.

"Natalia hymyilee ja kiittelee vuolaasti suomalaisia avusta, jota he ovat saaneet. Erityisesti hän kiittää Alexandra ja Niko Ahlqvistia, jotka ovat mahdollistaneet heidän maajoittumisen kartanon maille." (HS 12.3.2022)

"Kuulin, että yksi Etelä-Pohjanmaalle Ukrainasta saapuneen perheen pieni poika oli tullut niin iloiseksi, kun hänelle oli uuteen, perhettä varten kalustettuun asuntoon jätetty pieni vaatimaton lelu. Hän tuli niin iloiseksi siitä, että juuri häntä oltiin ajateltu", Taijonlahti sanoo." (HS 16.3.2022c)

"Olen koko sydämestäni kiitollinen kohtelustamme. Meille on järjestetty yöpaikka, suihku ja kolme aterialla päivässä. Ihmiset ovat aivan ihania. He antavat, mitä voivat." (HS 23.3.2022b)

Pakolaisten toiminnan mahdollisuudet suhteessa heidän saamaansa apuun rajoittuivat aineistossa siis mahdollisuuteen olla kiitollinen tarjotusta avusta. Heidän äänensä tulee aineistossa kuuluviin ainoastaan kuvauksina kiitollisuudesta avunantajia kohtaan. Heidän asemansa on alistainen suhteessa auttajiin, jotka aktiivisesti kohdistavat toimintaansa passiivisiin avun vastaanottaviin pakolaisiin. Aineistoon ei sisälly esimerkiksi kuvauksia pakolaisista valittamassa olosuhteista, jotka heille on tarjottu, sillä ainoa toiminnan mahdollisuus, joka heillä ilmaistaan olevan, on kiitollisuus tarjotusta avusta. Kuten alla olevista sitaateista käy ilmi, pakolaisten kuvataan kiittävän auttajiin siitä, että nämä ovat "ottaneet heidät vastaan". Pakolaisten

vastaanottaminen ja heidän auttamisensa kuvataan siis aineistossa toimintana, josta pakolaiset myös ilmaisevat kiitollisuutensa.

”Kiitämme, että te otatte meidät vastaan.” (HS 3.3.2022c)

”En osaa edes selittää. Otto-Ville ja Rosanne (Lamminpää) vain ottivat meidät vastaan, esittelivät talonsa ja näyttivät, että voitte mennä tänne. He eivät kyselleet mitään. Olimme niin väsyneitä”, Zaitško sanoo kiitollisena ja pyyhkii kyyneleitä poskiltaan.” (HS 22.3.2022a)

4.1.2 Tapahtumien traagisuuden korostaminen

Pakolaiset uhriutetaan aineistossa korostamalla heidän kokemustensa järkyttäviä ja dramaattisia aspekteja. Tämä tapahtuu muun muassa kuvailemalla heidän olemustaan ja reaktioitaan. Toisistaan eroavien perheenjäsenten kuvaillaan hyvästelevän toisiaan ja lasten itkevän pelosta. Pakolaisten sukulaissuhteet saatetaan tunnistaa ja heidät voidaan kuvata esimerkiksi jonkun puolisoina, vanhempina tai lapsina. Avustustyöntekijät ja viranomaiset kuvailevat pakolaisten olevan peloissaan, väsyneitä ja traumatisoituneita. Pakolaisiin viitataan siis heidän olemustaan kuvailevilla sanoilla. Kuvaukset pakolaisten reaktioista ja tunteenilmauksista ovat tyypillisiä erityisesti reportaaseille ukrainalaisten pakoreiteiltä.

”Siellä täällä näkee kosteita silmiä. Naiset ovat eronneet miehistään, jotka ovat sotimassa.” (HS 7.3.2022c)

”Jonossa kuuluu lasten itkua, äidit yrittävät pitää lapsensa tyytyväisinä pakkaskelissä.” (HS 7.3.2022c)

Pakolaiset kuvataan toimijoina, joilla on sukulaisuussuhteita ja jotka kärsivät sodan seurauksista. He ovat siinä määrin aktiivisia, että heidän kokemuksensa sodasta ilmaistaan, mutta heitä ei kuitenkaan kuvata kykenevinä vaikuttamaan nykyiseen tilanteeseensa. Eräässä otsikossa esimerkiksi kirjoitetaan, että ”Tervalammen kartanolle Vihtiin saapuu koko ajan lisää järkyttyneitä pakolaisia – ”Meillä oli töitä ja olimme onnellisia”. Heidän kokemuksensa sodasta on siis se, että he ovat järkyttyneitä tapahtumista. Ennen sotaa heillä oli töitä ja he olivat onnellisia, mutta sota vei heiltä mahdollisuuden työntekoon ja onneen. Ennen sotaa heitä kuvailemaan käytettiin sanaa onnellinen, mutta sota muutti heidän kokemuksensa järkytykseksi. Tekstissä esiintyy myös kuvauksia siitä, kuinka pakolaisilla oli elämä, jonka sotatoimet veivät. Sodan kuvaillaan konkreettisesti vieneen heiltä jotain: elämän, sekä mahdollisuuden työntekoon ja onneen. Sodan myötä pakolaisten mahdollisuus toimia on siis

viety, mikä tekee pakolaisesta uhrin, joka on menettänyt osan toimintakykyään, kuten mahdollisuuden kävellä rauhassa oman kaupunkinsa kaduilla.

"Meillä oli elämä, ja nyt se vietiin." (HS 4.3.2022b)

"Kyöneleet valuvat heidän poskilleen. "Kaikki oli täydellistä. Meillä oli töitä ja olimme onnellisia ihmisiä", 22-vuotias Nadiia kuvailee elämäänsä Ukrainassa ennen kuin Venäjä aloitti maassa täysmittaiset sotatoimet 24. päivä helmikuuta. Sellaiset asiat kuin mahdollisuus kävellä rauhassa oman kaupungin kaduilla tuntuvat nyt kaukaisilta." (HS 12.3.2022)

Aineistosta löytyy myös kohtia, joissa tapahtumia kutsutaan suoraan sydäntä särkeviksi tai niihin viitataan kärsimyksenä. Aineistossa sanotaan esimerkiksi, että "Venäjän hyökkäyksen inhimilliset kärsimykset tiivistyvät Lvivin juna-asemalla". Aseman sanotaan olevan täynnä Ukrainasta pois pyrkiviä ukrainalaisia. Toisin sanoen inhimillisen kärsimyksen sanotaan tiivistyvän ukrainalaisten pakomatkalta. Tapahtumien dramaattisuutta pyritään siis korostamaan, mikä puolestaan voimistaa kuvaa pakolaisesta tapahtumien inhimillisenä uhrina. Kuten alla olevasta sitaatista ilmenee, ei sotaa pakenemisella kuvailla olevan onnellista loppua senkään jälkeen, kun pakolainen on turvassa. Pakolainen on siis uhri, jota traumaattiset tapahtumat seuraavat pitkän aikaa. Pakolaisen asema uhrina korostuu sitaatissa, sillä tämän tarinalla ei kuvailla olevan onnellista loppua. Onnelliset loput ovat ominaisempia tarinoiden sankareille kuin niiden uhreille.

"Sotaa pakeneminen ei ole tarina, jolla on onnellinen loppu sen jälkeen, kun ihminen on perillä ja turvassa. Aseman tungoksessa monet Ukrainasta tulleet ovat erittäin väsyneitä ja ahdistuneita. Itku on herkässä." (HS 10.3.2022)

Venäjä on sodan syyllinen ja sen armeijaan viitataan esimerkiksi sanalla tuhokoneisto, kuten alla olevasta sitaatista ilmenee. Äkillisten sotatoimien edessä pakolaiset näyttäytyvät avuttomina, kun tuhokoneiston kuvataan piinaavan heitä pakomatkaltaan viimeiseen asti. Pakolainen näyttäytyy toimijana, joka on hädissään tähän kohdistetun vaaran myötä ja pyrkii hakemaan itselleen suojaa. Hänen ei kuitenkaan kuvailla esimerkiksi vastustavan sotatoimia tai taistelevan niitä vastaan, vaan ainoastaan uhrin tavoin selviytyvän niiden seurauksista. Vladimir Putinin käskyttämä tuhokoneisto piinaa pakolaisia, eli toimii aktiivisesti, mutta pakolainen kuvataan ainoastaan tämän piinan vastaanottavana, ei siihen reagoivana osapuolena.

"Illan pimetessä ilmahälytys kuuluu rajallakin. Vladimir Putinin käskyttämä tuhokoneisto piinaa näitä siviilejä viimeiseen asti." (HS 4.3.2022b)

4.1.3 Uhkakuvien ja vaarojen korostaminen

”Keskustelussa nousi erityisesti esiin, että suurin osa pakolaisista on naisia ja lapsia ja hyvin haavoittuvassa asemassa olevia. Itse asiassa yli puolet Ukrainan lapsista on menettänyt kotinsa ja joutunut pakolaisiksi”, Suomea kokouksessa edustanut sisäministeri Krista Mikkonen (vihr) kertoi tiedotustilaisuudessa.” (HS 28.3.2022b)

Valtaosa Ukrainasta paenneista on naisia ja lapsia. Pakolaisten sukupuolta ja ikää korostetaan aineistossa ja näiden tekijöiden kuvataan asettavan pakolaiset poikkeuksellisen haavoittuvaiseen asemaan, jossa heihin kohdistuu useita eri vaaroja. Monet jutuista käsittelevät ukrainalaisiin pakoreitin varrella kohdistuneita rikoksia ja hyväksikäyttöyrityksiä. Pakolaisten sukupuolen ja iän korostetaan jutuissa altistavan heidät hyväksikäytölle ja tekevän heistä poikkeuksellisen haavoittuvaisen joukon, kuten yllä olevasta sitaatista ilmenee, jossa naiset, lapset ja hyvin haavoittuvassa asemassa olevat rinnastetaan toisiinsa. Aineistossa pakomatkaan viitataan suoraan adjektiivilla vaarallinen. Sanotaan sen olevan selvää, että monet Ukrainasta paenneista naisista ja lapsista joutuvat seksuaalisen ahdistelun kohteeksi. Seksuaalisen ahdistelun kohteeksi joutumisen kuvataan olevan siis itsestään selvä riski, jolle pakolainen altistuu kotimaastaan paetessaan. Alla olevassa sitaatissa seksuaalisen ahdistelun kohteeksi asetetaan naiset ja lapset sen sijaan, että heistä käytettäisiin nimitystä pakolaiset. Näiden ominaisuuksien kuvaillaan olevan vaaroille altistavia tekijöitä. Pakomatkan ei siis kuvailla olevan vaarallinen pakolaiselle, vaan nimenomaan naiselle ja lapselle.

”On selvää, että monet Ukrainasta paenneet naiset ja lapset joutuvat seksuaalisen ahdistelun kohteeksi. Myös raiskauksista on tietoa. Pakomatka on vaarallinen.” (HS 31.3.2022a)

Ukrainalaiset kuvataan vaarojen kohteena eli passiivisina toimijoina, joihin kohdistetaan esimerkiksi väkivaltaa. Heidän ei kuvata aktiivisesti kamppailevan hyväksikäyttöä tai muita uhkia vastaan, vaan sen tekevät heidän puolestaan viranomaiset ja avustustyöntekijät. Eräessä jutussa kirjoitetaan esimerkiksi, että:

”Eräänä maaliskuun viikonloppuna puolalainen Joanna Garnier heräsi keskellä yötä puhelimen ääneen. Soittaja oli ukrainalainen nainen, joka itki hätääntyneenä. Soittaja oli lapsensa kanssa puolalaisen miehen autossa, jossain päin Puolaa, keskellä pimeää peltomaisemaa. Ukrainalaista paennut nainen pelkäsi, koska ei tiennyt, mihin häntä viedään.” (HS 31.3.2022a)

Aineistossa aktiivisen toimijuuden saavuttaa puolalainen Joanna Garnier, joka selvittää työkseen ihmiskauppatapeuksia. Ukrainalainen pakolaisäiti soittaa Garnierille, jotta tämä auttaisi häntä ja ratkaisisi pakolaisen ongelman. Pakolaisäiti on

mahdollisen vaaratilanteen passiivisena kohteena, kykenemättömänä ratkaisemaan tilannetta itse. Pakolaisen turvallisuudesta vastaa sen sijaan ulkopuolinen toimija. Pakolaiset ovat siis sekä hyväksikäyttäjien että auttajien toiminnan kohteita. Heidät kuvataan uhreina, jotka ovat sen armoilla, onnistuvatko viranomaiset ja avustusjärjestöt pitämään heistä huolta.

Heidät kuvataan paikoin myös kyvyttöminä arvioimaan, ketkä tahtovat auttaa heitä ja ketkä puolestaan tahtovat heille pahaa. Alla olevassa sitaatissa viranomaisten ja järjestöjen kuvaillaan olevan huolissaan pakolaisten riskistä joutua hyväksikäytön ja ihmiskaupan uhreiksi perustuen kyseenalaisiin työtarjouksiin, joita he saavat. Syitä sille, miksi vaikeassa tilanteessa olevat pakolaiset saattaisivat tarttua kyseenalaisiin työtarjouksiin selittävät pakolaisten puolesta viranomaiset. Pakolaisen vaikean tilanteen, eli aseman pakolaisena kuvataan siis olevan tekijä, joka horjuttaa tämän arviointikykyä sekä altistaa hyväksikäytölle ja rikoksille.

”Ukrainalaiset saavat tällä hetkellä työtarjouksia, joista osa on kyseenalaisia. Viranomaiset ja alan järjestöt ovat huolissaan heidän riskeistään joutua hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhriksi.” (HS 18.3.2022a)

””Kun ihmisellä on vaikea tilanne ja suuri toive työllistyä ja jotenkin rakentaa elämää, haluttaisiin mielellään tarttua erilaisiin tarjouksiin, jotka kuulostaisivat hyvältä”, Lyyjynen sanoo.” (HS 18.3.2022a)

Sodan kuvataan myös vaikuttavan pakolaisten terveyteen. Osa pakolaisista todisti Ukrainasta paetessaan väkivaltaa ja pommituksia. Sota on traumaattinen kokemus ja aineistossa sen korostetaan olevan sitä erityisesti lapsille. Sillä on vaikutuksensa lasten mielenterveyteen ja tätä kautta elämään laajemminkin. Tämän lisäksi sodalla kuvaillaan aineistossa olevan vaikutusta myös pakolaisten fyysiseen terveyteen, kun esimerkiksi tartuntataudit pääsevät leviämään heikoissa asuinolosuhteissa tavallista helpommin. Pakolaisuuden kuvaillaan olevan tekijä, joka altistaa ihmisen terveysriskeille. Alla olevassa sitaatissa pakolaisten kuvaillaan myös joutuvan elämään ahtaissa olosuhteissa, mikä puolestaan altistaa sairauksille. Pakolainen siis joutuu tekemään jotain, kuten elämään ahtaissa oloissa sen sijaan, että hänellä kuvattaisiin olevan mahdollisuuksia vaikuttaa tai päättää itse omaa elämäänsä ja terveyttään koskeviin kysymyksiin. Toiminnan mahdollisuudet, joita pakolaisella kuvataan olevan, ovat siis pakon sanelemat. Pakolaisia ympäröivien olosuhteiden kuvataan altistavan heidät sairauksille, mikä sanana kuvastaa pakolaisten toiminnan mahdollisuuksien rajallisuutta. He eivät kykene itse valitsemaan olosuhteitaan, vaan päätyvät tilanteeseen, joka altistaa heidät tietyille riskeille.

"Sota vaikuttaa lasten mielenterveyteen. He ovat saattaneet nähdä väkivaltaa, haavoitua, kokea pommituksia. Kotoaan paenneet ihmiset joutuvat usein elämään ahtaissa oloissa, mikä altistaa heidät sairauksille, kuten koronavirukselle." (HS 7.3.2022b)

Tämän lisäksi pakolaisten kuvaillaan olevan peloissaan. Ensimmäisessä alla olevista sitaateista pakolaisten pelon selitetään aiheutuvan heidän tilanteestaan. Sodan tapahtumilla ja pakomatkaan liittyvillä vaaroilla on pakolaisten yleiseen olotilaan vaikutusta, mitä korostetaan aineistossa. Toisessa alla olevista sitaateista kyseenalaistetaan se, miksi jo valmiiksi pelkääviä pakolaisnaisia pelotellaan levittämällä huolta ihmiskauppariskistä. Pakolaisen toiminta ylettyy siis tunnereaktion tasolle, mutta ei riitä tilanteen rationaaliseen arviointiin: pakolainen kykenee pelkäämään, mutta ei arvioimaan sitä, millainen riski esimerkiksi ihmiskauppa on pakomatalla.

"Pakolaiset ovat jo tilanteensa takia hyvin peloissaan ja haavoittuvassa asemassa. Garnierin mukaan ongelmana on nyt myös se, että perusteetonta huolta ihmiskauppariskistä levitetään paljon." (HS 31.3.2022a)

"Miksi pelotellaan naisia, jotka pelkäävät jo valmiiksi todella paljon." (HS 31.3.2022a)

4.1.4 Tietämättömyys ja pakolaisen oman hallinnan puute

Niissä kohdissa aineistoa, joissa pakolaisen asema uhrina analyysini perusteella korostui ilmeni myös pakolaisen oman hallinnan poissaoloa. Pakolaisten ei analysoimani kielenkäytön perusteella kuvailtu tehneen itse aktiivisesti päätöksiä sen suhteen, minne he aikoivat mennä tai mitä siellä tehdä. Tämä näkyy esimerkiksi aineiston verbivalinnoissa. Pakolaisten kuvaillaan päätyneen suomalaisen hätämajoituskeskukseen sen sijaan, että tapahtumasarjaa olisi kuvailtu esimerkiksi sanoin "pakolaiset matkustivat Ukrainasta Suomeen". Heidän toimintansa kuvaillaan siis päämäärättömänä, heidän tahdostaan riippumattomana. Sen sijaan, että määränpäähän tietoisesti matkustettaisiin, sinne päädytään. Pakolaisten toimintaa määrittelevät aineistossa ulkopuoliset tapahtumat, kuten sodan eteneminen tai ulkopuolisten tarjoama apu. Alla olevassa sitaatissa Venäjän hyökkäyksen kuvataan esimerkiksi suistaneen ukrainalaisen naisen elämän raiteiltaan ja katkaisseet välit sukulaisiin, jolloin Venäjän hyökkäys toimii lauseen aktiivisena toimijana, eli naisen elämän raiteilta suistajana ja ihmissuhteiden katkaisijana. Ukrainalainen nainen ottaa tapahtumat lauseessa vastaan passiivisesti, mutta ei reagoi niihin.

"Natalia ja Nadiia ovat päätyneet kuluvoalla viikolla Ukrainasta Vihdin Tervalammella sijaitsevalle kartanolle, kun entinen Helsingin kaupungin omistama

päihdekuntoutuskeskus muuttui viikossa spontaanisti hätämajoitukseksi Ukrainan pakolaisille.” (HS 12.3.2022)

”Venäjän hyökkäys Ukrainaan suisti Ivaštšenkoon elämän raiteiltaan, ja se on katkaissut myös suhteet miehen sukulaisiin.” (HS 18.3.2022c)

Aineistossa korostui myös pakolaisten tietämättömyys siitä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Pakolaisilla ei kuvata olevan suunnitelmia, joita he itse aktiivisesti pyrkisivät toteuttamaan. Toimijoina he eivät esiinny oma-aloitteisina, vaan ulkopuolisista toimijoista ja heidän päätöksistään riippuvaisina. Kuten alla olevissa sitaateissa ilmenee, korostetaan aineistossa sitä, ettei pakolaisilla ole tietoa tulevasta, kotia, työpaikkaa tai suunnitelmaa. Heidän tulevaisuutensa riippuu siis ulkoisista tekijöistä, kuten sodasta. Toisin sanoen ulkoiset tekijät sanelevat sen, mitä pakolaiset tekevät. Aineistossa pakolaisten kokemuksia käydään läpi negaation kautta: mitä he eivät tiedä tai omista. Aineistossa korostetaan myös heidän tulevaisuutensa epävarmuutta, kuten sitä, onko heillä enää kotia mihin palata tai kuinka kauan he joutuvat oleskelemaan vieraassa maassa.

”Kotimaan jättäminen tekee kipeää, paitsi läheisten, myös tulevaisuuden vuoksi, Natalia kertoo. Mitään tietoa ei ole siitä, milloin sota päättyy ja kotiin voisi palata – tai onko kotia silloin enää edes olemassa.” (HS 12.3.2022)

”Natalia ja Nadiia eivät tiedä, mitä seuraavaksi tapahtuu. Toistaiseksi he jäävät Tervallammelle. Kuinka pitkäksi aikaa – sitä ei kukaan osaa sanoa.” (HS 12.3.2022)

”Nyt heillä ei ole kotia, ei työpaikkaa eikä tietoa, mistä rahaa voi saada.” (HS 4.3.2022a)

4.2 Ukrainalaiset pakolaiset eteenpäin virtaavana massana

Tämä luokka eroaa edellisestä siinä, että pakolaisista käytetään ainoastaan termejä kuten pakolainen, tulija tai ukrainalainen. Mitään tätä määrittelevämpää kuvausta pakolaisista ei käytetä. Heidän nimiään ei kerrota, eikä heitä kutsuta esimerkiksi jonkun äidiksi, ystäväksi tai kumppaniksi. Samoin kuin uhrit, pakolaiset eteenpäin virtaavana massana ovat passiivisia toimijoita. Heidän motiivinsa tai rationaalisuutensa ei ilmene aineistosta, mutta toisaalta heitä ei myöskään pyritä esimerkiksi uhriuttamaan. Pakolaisille ei siis tässä luokassa anneta nimiä tai muita tuntomerkkejä, eikä aktiivista toimijuutta. Sen sijaan heidät kuvataan toiminnan kohteina. Heitä kuitenkin nimitetään pakolaisiksi, ei maahanmuuttajiksi kuten turvapaikanhakijoita vuoden 2015

pakolaiskriisin aikaan. Tämä antaa heidän toiminnalleen tietyn oikeutuksen ja heille tämän myötä jonkinasteisen mahdollisuuden toimia osana yhteiskuntaa. Toisaalta tämän lisäksi tässä luokassa esiintyvät myös ilmaukset tulija ja ukrainalainen.

4.2.1 Ukrainalaiset pakolaisina

Ukrainalaisia ei kutsuta aineistossa maahanmuuttajiksi tai turvapaikanhakijoiksi. Heistä käytetään nimitystä pakolainen. Termi antaa heille sellaisen oikeutuksen turvapaikkaan ja oleskeluun vieraassa valtiossa, jota turvapaikanhakijat eivät vuonna 2015 saaneet. Tämä erottelu nousi konkreettisesti esille eräässä aineiston jutuista, jossa äänessä oli perussuomalaisten puheenjohtaja Riikka Purra. Hänen viitatessaan ukrainalaisiin, hän käytti termiä pakolainen. Samassa yhteydessä hän viittasi Lähi-idän ja Afrikan alueelta saapuviin termillä ”elintasosiirtolainen”. Kun ukrainalaisiin viitataan pakolaisina, saavat he siis tämän termin myötä hyväksynnän oleskelulleen ja mahdollisuuden toimia osana yhteiskuntaa. Pakolainen ei terminä vähättele tai kyseenalaista ihmisen oikeutusta turvapaikkaan tai kokemusta sodasta, toisin kuin tässä yhteydessä termit maahanmuuttaja tai elintasosiirtolainen tekevät.

”Perussuomalaisten puheenjohtaja sanoo, että ukrainalaiset pakolaiset ovat Suomen lähialueen isänmaallisia ihmisiä, etupäässä naisia ja lapsia, kun taas Lähi-idästä ja Afrikasta hakeutuu Suomeen erityisesti ”elintasosiirtolaisia”.” (HS 2.4.2022)

Toisaalta ukrainalaisten nimeäminen pakolaisiksi myös rajoittaa heidän toimijuuttaan aineistossa. Pakolaisten liikkeisiin saatetaan viitata esimerkiksi silminnäkijän tai viranomaislähteen kautta. Tällöin heidän toimintansa rationaalisuus ja suunnitelmallisuus eivät ilmene. Heidät kuvataan passiivisesti etenevänä joukkona, josta jokin ulkopuolinen lähde on tehnyt havaintoja ja tulkintoja. Heidän saatetaan myös esimerkiksi kuvailla aiheuttavan painetta tai kustannuksia erinäisille toimijoille, kuten alla olevista sitaateista ilmenee. Pakolaisten toimintaa ei kuvailla heidän omien kokemustensa kautta. Alla olevissa sitaateissa toistuvat virastojen, valtioiden ja varsovalaisten siviilien kokemukset pakolaisten läsnäolosta. Tämän lisäksi ukrainalaiset näyttävät aineistossa esimerkiksi paineena, joka kohdistuu heitä vastaanottavaan virastoon tai kustannuksena, jonka he tuottavat valtiolle, jonka läpi he kulkevat. Heidät kuvaillaan siis massana, joka näyttää jollakin tavoin ympäröivälle maailmalle ja jolla on myös jonkinlaisia vaikutuksia siihen.

”Puolassa pakolaisten määrä alkaa näkyä kaikkialla: juna-asemilla, lentokentillä, hotelleissa. Eräs varsovalainen kuvaasi näkyä tiistaina masentavaksi.” (HS 8.3.2022)

"Varsovan kaduilla joka toinen puhuu ukrainaa, paikallinen mies kertoo. Varsovalainen mies on huomannut muutoksen myös Tinderissä: ukrainalaisia naisia on paljon sielläkin." (HS 31.3.2022a)

"Viraston aulan penkit ovat täynnä Ukrainasta saapuneita pakolaisia. Viime päivinä heitä on tullut niin paljon, että viraston ulkopuolelle on kertynyt päivittäin jonoa jo aamukolmesta eteenpäin. Nyt virasto on avannut pakolaisille asiointipaikkoja myös muualle, ja paine on hieman hellittänyt." (HS 18.3.2022c)

"Pakolaisten on laskettu maksavan Moldovalle lähes neljä miljoonaa euroa päivässä." (HS 23.3.2022b)

4.2.2 Pakolaiset virtana

Olen kerännyt aineiston ajalta välittömästi Venäjän hyökkäyksen jälkeen. Aineisto pitää sisällään ajanjakson, jolloin ukrainalaiset pakolaiset aloittivat pakomatkinsa kohti muita Euroopan maita. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, aineisto pitää sisällään kuvauksia pakolaisista ikään kuin virtana, joka etenee Euroopan halki. Kuvaus pakolaisista virtana viittaa heidän etenemisensä vääjäämättömyyteen. Heidän tuloaan Eurooppaan ei voida säädellä, eivätkä sen seuraukset ole täysin tiedossa. Pakolaisvirran kuvaillaan aineistossa esimerkiksi jatkuvan vuolaana tai olevan hiljentynyt, muttei tyrehtynyt. Pakolaisjoukon etenemiseen Euroopassa käytetään siis samanlaisia kuvauksia kuin veden virtaamisen kuvailuun. Samoin kuin esimerkiksi tulvien, voi pakolaisvirran ajatella täten olevan ihmisten hallinnan ulkopuolella, joskin virtaus on terminä lievempi kuin tulva, jota käytettiin esimerkiksi vuoden 2015 aikaan kuvailemaan pakolaisten liikehdintää Euroopassa.

"Sotaa pakenevien ukrainalaisten virta jatkui keskiviikkonakin vuolaana naapurimaihin ja erityisesti Puolaan." (HS 9.3.2022)

"Nyt tulijoiden virta on hiljentynyt, muttei tyrehtynyt." (HS 23.3.2022b)

"Lisäksi Immonen huomauttaa, että virta käy koko ajan myös vastaanottokeskuksista ulos, kun elämä Suomessa asettuu uomiinsa." (HS 25.3.2022b)

Pakolaisten liikkeitä ja etenemistä, sekä pakomatkan suuntaa pyritään arvailemaan ja ennustamaan aineistossa. Ukrainalaisia pyritään paikantamaan ja heidän reitinsä solmukohtia tai merkittäviä kohteita, joihin suuri joukko pakolaisia suuntaa saatetaan nimetä. Aineistossa ihmisten sanotaan esimerkiksi suuntaavan usein maihin, joissa on jo suuria ukrainalaisvähemmistöjä. Alla olevasta sitaatista käy ilmi, että pakolaisten liikkeitä jäljitettäessä nojataan esimerkiksi eri maista tulleisiin uutistietoihin.

Vaikeasti ennustettavaa liikehdintää arvioidaan siis perustuen tilastotietoon. Pakolaiselle tämä antaa mahdollisuuden toimia massan mukana, aiempaan tilastotietoon perustuen. Koska suuri osa pakolaisista on esimerkiksi saapunut Berliiniin tai jatkaa Itä-Euroopan maista länteen, ennakoidaan pakolaisten tulevaakin toimintaa tämän tiedon perusteella. Yksittäiset, massasta poikkeavia valintoja tekevät pakolaiset eivät näyttäyty aineistossa, sillä pakolaisia paikannetaan sen perusteella, missä heitä tilastollisesti on paljon. Pakolaiset kuvataan siis kasvottomana massana, perustuen tilastotietoon siitä, missä he ovat ja minne he menevät.

"Berliinistä on tullut Ukrainasta paenneiden reitin suurin solmukohta ja pakolaisten merkittävin yksittäinen kohde Ukrainan naapurivaltioiden ulkopuolella." (HS 10.3.2022)

"Eri maista tulleiden uutistietojen perusteella monet pakolaiset jatkavat Itä-Euroopan maista edelleen länteen. Näistä matkoista ei ole saatavilla tilastotietoja. Schengenmaissa rajat voi ylittää ilman passintarkastusta." (HS 8.3.2022)

4.3 Ukrainalaiset pakolaiset numeroina

Seuraavalle havaitsemalleni diskurssille ominaista on nähdä pakolaiset numeroina. Edellisestä luokasta tämä eroaa siinä, että pakolaisista välitettävä tieto perustuu numeroihin: pakolaisten lukumäärään. Utisoinnissa keskitytään kuvailemaan sitä, kuinka suuri määrä pakolaisia on lähtenyt Ukrainasta ja minne he ovat menneet. Tälle diskurssille ominaista on siis kertoa pakolaisten tarkka lukumäärä numeerisesti sekä arvioida sitä, millaiseksi määrä tulee vielä kasvamaan. Tähän diskurssiin eivät kuulu ukrainalaisten omakohtaiset kertomukset pakomatkaansa tai suunnitelmistaan tulevaisuuden varalle. Pakolaisten toimijuus näyttäytyy passiivisena. Heille ei anneta kasvoja tai omaa ääntä. Heidän läsnäoloaan Euroopassa mitataan ainoastaan numeroiden avulla, usein pyrkimyksenä kuvailla kriisin etenemistä ja pakolaisten liikkeitä.

4.3.1 Ennustettavuus

Aineistolle ominaista on esittää pakolaiset numeroina. Heidän pakomatkaansa ja sen etenemistä pyritään kuvaamaan sen perusteella, kuinka paljon ukrainalaisia on milloin missäkin päin Eurooppaa. Tätä ilmentävät tekstin lisäksi jutuissa myös kartat, joihin pakolaiset on merkitty numeroina, jotka on upotettu nuolien sisälle, jotka puolestaan osoittavat eri maihin Euroopassa. Aineistossa pakolaisia kuvaillaan muun muassa näin:

"Moldovan kautta on kulkenut jo lähes 370 000 pakolaista, joista arviolta 120 000 on jäänyt maahan. Heistä lähes puolet on alaikäisiä. Turvapaikkaa on hakenut vain noin 5000 ukrainalaista." (HS 23.3.2022b)

Toimijoita identifioidaan tekstissä siis numeroiden kautta. Ensiksi nimetään se joukko, joka on kulkenut Moldovan kautta, tämän jälkeen se joukko, joka jää Moldovaan, seuraavaksi tunnistetaan joukon alaikäiset ja lopuksi ne, jotka ovat hakeneet turvapaikkaa. Kaikki nimeämiset tapahtuvat numeroiden kautta. Sen sijaan, että sanottaisiin että Moldovan kautta on kulkenut pakolaisia, joiden joukossa on myös alaikäisiä, sanotaan, että Moldovan kautta on kulkenut lähes 370 000 pakolaista, ja että lähes puolet ovat alaikäisiä. Eli kuten alla olevistakin sitaateista ilmenee, pakolaiset nimetään aineistossa juuri heidän lukumääränsä avulla. Heidän keskeiseksi ominaisuudekseen eivät nouse esimerkiksi heidän haavoittuvaisuutensa vaarallisella pakomatalla tai heidän oma aktiivinen toimintansa, vaan heidän lukumääränsä.

"Ukrainasta on paennut yli kaksi miljoonaa ihmistä runsaassa miljoonassa sekunnissa eli kahdessatoista vuorokaudessa." (HS 8.3.2022)

"Tiistain aikana Berliiniin saapui julkisilla kulkuneuvoilla ennätysmäärä, yli 15 000 Ukrainan sotaa pakenevaa ihmistä. Kuluneen viikon aikana sotaa pakenevia on tullut Berliiniin noin kymmenentuhannen ihmisen päivävauhtia. Arviolta kaksi kolmasosaa heistä jää Berliiniin." (HS 10.3.2022)

Tyypillistä aineistolle on myös sen korostaminen, että pakolaisten lopullista määrää Euroopassa on vaikeaa ennakoita. Kaikki pakolaisista eivät ole rekisteröineet oleskeluaan vieraassa valtiossa, minkä vuoksi heidän todellinen lukumääränsä Euroopassa on myös epäselvä. Pakolaisten numeeriseen kuvaukseen liittyy siis myös epävarmuutta. Pakolaisten määrä riippuu sodan etenemisestä sekä siitä, minne he pakenevat. Aineistossa kuvaillaan eri toimijoiden varautumista määrän kasvuun. Pakolaisten toiminta näyttäytyy siis arvaamattomana ja ennakoimattomana. Sitä pyritään ennustamaan numeroiden kautta. Aineistossa sanotaan esimerkiksi, että:

"Vaikeaa on myös ennustaa, minkä verran ukrainalaisia Suomeen vielä olisi tulossa. Tuoreimpien arvioiden mukaan Ukrainasta on jo paennut lähemmäs kolme miljoonaa ihmistä. Suuri osa heistä on jäänyt naapurimaihin, joista pelkästään Puolaan on paennut yli miljoona ihmistä. Sota kuitenkin jatkuu, ja pakolaisia tulee yhä lisää." (HS 15.3.2022)

Sitaatti alkaa siis toteamuksella siitä, kuinka vaikeaa pakolaisten määrää on arvioida. Tämän jälkeen heidän määräänsä ja sijaintiaan pyritään kuitenkin päättelemään heistä tällä hetkellä saatavilla olevan numerotiedon avulla. Sitaatti lopetetaan

muistutukseen siitä, ettei sota ole ohi, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että pakolaisia-kin tulee yhä lisää. Kuten alla olevasta sitaatista käy ilmi, pakolaisten liikkeet ja numeroiden kasvu ovat arvaamattomia, mutta myös heidän omasta toiminnastaan riippumattomia. Mikäli sota esimerkiksi laajenee, tietää tämä heti myös pakolaisten määrän kasvua.

"Jos Venäjä hyökkäisi voimalla Odessaan, tänne pyrkisi välittömästi satojatuhansia pakolaisia" (HS 23.3.2022b)

Arvaamattomaksi ja vaikeasti ennustettavaksi pakolaisten toiminnan tekevät myös heidän omat päätöksensä. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, pakolaisilla kuvataan olevan vaikutusvaltaa siihen, minne he päätyvät. Todetaan, että heidän liikkeensä EU-alueella ovat iso kysymys, sillä he voivat liikkua vapaasti. Alla olevat sitaatit ilmentävät myös varautumista. Pakolaisten määrän nousuun sanotaan olevan varauduttu. Myös sitä, mihin kaupunkeihin pakolaisten oletetaan saapuvan pyritään arvioimaan sen perusteella, missä heitä numeerisesti mitattuna on jo enemmän. Ukrainalaisten ilmaistaan tekevän valintoja, sillä he "pystyvät liikkumaan vapaasti" ja "hakeutuvat enemmän isompiin kaupunkeihin". Nämä arviot perustuvat numeeriseen tietoon heidän olinpaikoistaan, eivät pakolaisten omiin kertomuksiin suunnitelmistaan.

"On miljoonaluokan heittoja arvioissa siitä, minkä verran EU-alueelle tulee. Se on tietenkin se isoin kysymys. Toinen iso kysymys on se, miten ukrainalaiset liikkuvat EU-alueella, heidän pystyvät käytännössä liikkumaan vapaasti. On paljon muuttuvia tekijöitä, mutta olemme varautuneet siihen, että määrät tästä nousevat", Lehtinen sanoo." (HS 15.3.2022)

"Lähdemme siitä oletuksesta, että Helsingin osuus on vähintään suhteessa väestöosuuteemme. Todennäköisesti ukrainalaiset myös hakeutuvat enemmän isompiin kaupunkeihin ja pääkaupunkiseudulle, jossa heillä asuu tuttavioita ja on jo verkostoja." (HS 30.3.2022)

4.3.2 Numeroiden kehitykseen liittyy rajoitteita

Käsiteltäessä pakolaisia numeroina, käy aineistosta ilmi, että pakolaisten auttamiselle on olemassa myös numeerisesti mitattavissa olevat rajat. Toisaalta pakolaisilla kuvailaan olevan mahdollisuus liikkua EU-alueella vapaasti, tehden heidän liikkeistään ja toiminnastaan vaikeasti määriteltävää. Mutta toisaalta aineistossa esiintyvät myös tekijät, kuten vastaanottokeskusten kokonaiskapasiteetti, sekä majoituspaikkojen ja vapaana olevien asuntojen määrä, jotka asettavat rajan sille, minkä verran ukrainalaisia pakolaisia voidaan auttaa. Euroopan unionin sisäministerien päätös siitä, ettei

ukrainalaisten tarvitse hakea erikseen turvapaikkaa, antaa pakolaisille tietyn oikeutuksen liikkua ja oleskella EU:n alueella vapaammin kuin turvapaikanhakijoiden vuonna 2015. Mutta tähänkin vapauteen liittyy rajoituksia.

Pakolaisten määrää on vaikeaa arvioida ja aineistolle on tyypillistä alleviivata sitä, että arviot pakolaisten määrästä osuvat todennäköisesti alakanttiin ja heitä tulee jatkuvasti lisää. Samaan aikaan on kuitenkin myös rakenteita, jotka rajoittavat heidän oleskeluaan. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, aineistossa listataan esimerkiksi vapaana olevien asuntojen määrä Helsingissä tai kerrotaan majoituspaikkojen määrää nostettavan. On siis olemassa raja, johon saakka pakolaisia on mahdollista auttaa esimerkiksi heidät majoittamalla. Aineistossa kerrotaan: "Vastaanottokeskuksen kokonaiskapasiteetin olevan noin 5500 petiä, joista vapaana tällä hetkellä on noin 1600 paikkaa." (HS 15.3.2022) Sitaatissa mahdollisuudelle vastaanottaa pakolaisia asetetaan toisin sanoen yläraja, joka tällä hetkellä on 1600 petipaikkaa. Aineisto asettaa numeroiden avulla siis rajan sille, mihin saakka ukrainalaisia voidaan auttaa. Alla olevissa sitaateissa nämä rajat ovat 240 majoituspaikkaa, lähiaikoina mahdollisesti 500 paikkaa, runsaat 500 vapaana olevaa asuntoa ja mahdollisuus vastaanottaa 3300 pakolaista.

"Saari kertoo, että tällä hetkellä Nihtisillassa on 240 majoituspaikkaa, ja torstaina vastaanottokeskuksessa majoittui 160 ukrainalaista. Keskuksen kapasiteettia on tarkoitus nostaa lähiaikoina 500 paikkaan." (HS 25.3.2022c)

"Helsingin kaupunki on jo Sazonovin mukaan kartoittanut vapaana olevia asuntoja. Tähän mennessä on tiedossa runsaat 500 asuntoa. Niihin mahtuisi asumaan vajaat 1 500 Ukrainan pakolaista... Kun vapaana olevien asuntojen lisäksi lasketaan väliaikaisratkaisut, kuten hätämajoituspaikat, Helsingillä on tällä hetkellä mahdollisuus 3 300 pakolaisen vastaanottamiseen." (HS 30.3.2022)

4.4 Ukrainalaiset pakolaiset hallinnan kohteena

Yksi keskeisistä tavoista kuvata ukrainalaiset pakolaiset aineistossa on heidän esittämisenä passiivisina kohteina, joihin viranomaiset, poliitikot ja ulkopuoliset auttajat kohdistavat toimintansa ja päätöksentekonsa. Tälle diskurssille tyypillistä on, ettei pakolaisten omaa ääntä päästetä kuuluviin, heidän kokemuksiinsa ilmaista tai heillä kuvailla olevan minkäänlaista omaa toimijuuttaan. Poliitikkojen päätöksenteko, viranomaisten toiminta ja ulkopuolisten tarjoama avunanto luovat aineistossa raamit sille, mitä pakolaiset ovat ja eivät ole oikeutettuja tekemään – sekä täten rakentavat pakolaisten asemaa passiivisina toimijoina. Sen sijaan, että pakolaiset toimisivat aktiivisesti luoden itse omat mahdollisuutensa, heidän toimintansa on ulkopuolelta säädeltyä ja

he ovat muiden toiminnan kohteita. Heidän mahdollisuutensa toimia riippuu siitä, millaisen toiminnan tilan ulkopuoliset rakenteet ja toimijat heille mahdollistavat.

4.4.1 Pakolaiset päätöksenteon kohteena

Tälle diskurssille ominaista on, että pakolaisten toiminnan ei kuvailla olevan vapaata tai itseohjautuvaa. Sen sijaan sitä määrittävät muiden tekemät päätökset. Useassa kohdassa aineistoa toistetaan esimerkiksi EU:n sisäministerien tekemää päätöstä siitä, ettei ukrainalaisten tarvitse hakea turvapaikkaa EU:n alueelta. Ministerien kerrotaan päättäneen, että pakolaiset saavat korkeintaan kolmen vuoden mittaisen tilapäisen, työntekoon oikeuttavan oleskeluluvan EU:sta. Tämän kerrotaan avaavan oikeuden myös opiskeluun ja terveydenhuoltoon. Ulkopuoliset tekijät siis määrittävät sen, kauanko pakolaiset saavat oleskella alueella ja mitä he ovat siellä oikeutettuja tekemään. Kuten alla olevasta sitaatista ilmenee, sen mitä pakolaiset voivat EU:n alueella tehdä päättävät ministerit, jotka toimivat virkkeen aktiivisina toimijoina eli ”päättäjinä”. Pakolaiset toimivat virkkeen toiminnan kohteena, eli jonain, johon päättäjät kohdistavat päätöksentekonsa. Alemmassa virkkeessä viranomaisten kerrotaan päättävän siitä, mihin sotaa pakenevat ovat Suomessa oikeutettuja. Heidän oikeuttaan toimia rajoittavat siis ulkopuoliset tekijät.

”Ministerit päättivät kokouksessaan, että Ukrainasta tulleet pakolaiset saavat vuoden tai korkeintaan kolmen vuoden tilapäisen, työntekoon oikeuttavan oleskeluluvan kaikkialla EU:ssa. Oleskelulupa avaa oikeuden myös koulunkäyntiin ja terveydenhuoltoon.” (HS 12.3.2022)

”Eri viranomaiset laativat sisäministeriön johdolla ohjeistuksen siitä, mihin Venäjän aloittamaa sotaa pakenevat ukrainalaiset ovat Suomessa oikeutettuja.” (HS 23.3.2022a)

Päätöksenteko ja viranomaisten toiminta kuvataan sekä pakolaisten aktiivisemmän osallistumisen mahdollistajana että sitä rajoittavana tekijänä. Kuten alla olevasta sitaatista ilmenee, oikeuden tilapäiseen suojeluun sanotaan aineistossa takaavan pakolaisille mahdollisuuden aloittaa työntekoa välittömästi vieraaseen maahan päästyään. Päätöksenteko toimii siis pakolaisten toiminnan mahdollistajana, se takaa heille mahdollisuuden toimia. Samaan aikaan pakolaisten suojelupäätösten tekemisessä kuitenkin kerrotaan usein kestävän muutaman viikon, mikä puolestaan rajoittaa pakolaisten mahdollisuutta toimia yhteiskunnassa töitä tehden.

”Sotaa pakenevilla ukrainalaisilla on Suomessa oikeus tilapäisen suojelun asemaan, joka takaa heille heti oikeuden tehdä työtä. Käytännössä työnteko ei kuitenkaan ala heti. Se onnistuu noin kuukauden päästä suojelun hakemisesta... Ukrainalaisten

suojelupäätökset tehdään keskimäärin kahdessa viikossa. Sen jälkeen kestää vielä viikosta kahteen viikkoon, että he saavat käsiinsä oleskelulupakortin. Käytännössä työnteke voi alkaa vasta silloin.” (HS 28.3.2022a)

Samalla tavoin pakolaislasten varhaiskasvatuksen järjestäminen nousee aineistossa esimerkiksi, joka voisi mahdollistaa vanhempien työnteon, mutta jota ei lainsäädännöllisesti ole kunnissa järjestetty. Päätöksenteko voisi siis mahdollistaa pakolaisen aktiivisemmän toiminnan, mutta toistaiseksi se on toimintaa rajoittava tekijä. Alla olevassa sitaatissa todetaan, ettei Suomessa saa työskennellä ilman oleskeluoikeutta tai -lupaa. Lauseessa pakolaisen toiminnan mahdollisuuksien rajallisuus korostuu, sillä näiden ehtojen täyttymättömyyden sanotaan olevan este Suomessa työskentelylle. Pakolainen ei saa työskennellä Suomessa elleivät nämä ehdot täyty. Oleskeluoikeus ja -lupa toimivat siis toimintaa rajoittavina tekijöinä sen sijaan, että niiden sanottaisiin esimerkiksi mahdollistavan työskentelyn Suomessa. Pakolaisen toimijuutta edistävä asia eli oleskeluoikeus ja -lupa, esitetään alla olevassa sitaatissa kielen tasolla negaation kautta, asiana jonka puute rajoittaa pakolaisen toimintaa.

”Ilman voimassa olevaa oleskeluoikeutta tai oleskelulupaa Suomessa ei saa työskennellä.” (HS 23.3.2022a)

4.4.2 Aktiiviset auttajat ja passiiviset autettavat

Aineistossa korostetaan ihmisten halua auttaa Ukrainasta pakenevia. Ihmisillä kuvailaan olevan ”kova auttamisen halu” ja auttamisen sanotaan olevan ”oikea asia tehdä”. Ihmisten kerrotaan lahjoittavan pakolaisille sänkyjään, vaatteitaan ja ruokaa, sekä hakevan pakolaisia turvaan Puolan ja Ukrainan rajalta. Auttajien toimintaa kuvaillaan siis heidän aktiivisuuttaan korostavin verbein: he *lahjoittavat* materiaa ja *hakevat* pakolaisia turvaan. Auttajien toiminnan kuvataan motivoituneen inhimillisistä lähtökohdista. Sen kuvataan olevan moraalinen ja oikeudenmukaisuuden säätelemää. Eräässä aineiston jutussa suomalainen kunnanjohtaja kertoo, ettei kunnassa ajateltu, pitäisikö pakolaisia auttaa, vaan voiko heitä auttaa. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, auttajien toimintaa kuvaillessa käytetään konkreettisesti sanaa auttaa. Viranomaisten ja siviilien toimintaa suhteessa pakolaisiin kutsutaan siis suoraan auttamiseksi. Pakolaisen tämä jättää passiiviseen, avun vastaanottavaan ja sitä tarvitsevaan rooliin.

””Oli niin kova auttamisen halu. Viime viikon tiistaina Ukrainan tilanne alkoi ahdistamaan niin paljon, että oli vain pakko tehdä jotain”, Kurkela sanoo.” (HS 9.3.2022)

””Tämä oli vain oikea asia tehdä. Me Euroopassa toitotamme sitä, kuinka seisomme aina ihmisten rinnalla, mutta näin ei välttämättä ole. Halusin lunastaa lupaukset”, mies sanoo.” (HS 7.3.2022c)

”Me emme halunneet ajatella kysymystä siitä lähtökohdasta, että pitääkö meidän auttaa vaan voimme me auttaa”, Kuronen sanoo.” (HS 20.3.2022a)

Auttaminen kuvataan myös uhrautuvana toimintana. Auttajien kuvaillaan tekevän sen, minkä he pystyvät. Pakolaisten auttamisen kerrotaan selvästi vieneen erään kouluunsa pakolaislapsia ottaneen puolalaisrehtorin voimat. Eräessä jutussa kirjoitetaan, että ”myös auttajan omalla henkisellä jaksamisella on rajansa.” (HS 7.3.2022a) Kuten edellisestä virkkeestä ja alla olevista sitaateista käy ilmi, sodalla ja pakolaisuudella kuvataan olevan vaikutuksia myös pakolaisia auttavien toimijoiden elämään. Auttajien toimintaa kuvataan sanoilla venyä ja ”he tekevät, minkä pystyvät”. Heidän kuvataan siis menevän äärimmilleen, omista resursseistaan osan uhraten, kun he auttavat sotaa pakenevia. He saattavat toimia jopa oman etunsa vastaisesti.

”Majoitettavilla saattaa olla vaikutusta esimerkiksi majoittajan omaan asumistukeen.” (HS 14.3.2022)

*”Puolalaiset tekevät sen, minkä pystyvät: jakavat ruokaa ja kotinsa ja tarjoavat auto-
kyytejä.” (HS 8.3.2022)*

”Venyminen pakolaisten hyöksi on selvästi vienyt rehtorin voimia.” (HS 31.3.2022a)

Pakolaiset kuvataan siis oikeudenmukaisten ja jopa uhrautuvien auttajien avunannon eli toiminnan kohteina. Toisaalta erääksi motiiviksi auttaa pakolaisia nousee myös se, että heidän kokemuksensa esitetään aineistossa sellaisina, jotka voisivat tapahtua meistä kaikille. Alla olevassa sitaatissa moldovalainen siviili sanoo, ettei kukaan ole turvassa hädältä ja että huomenna tämä saattaa koskettaa Moldovaa. Pakolaiset siis kuvataan toimijoina meidän itsemme kaltaisina. Moldovalaiset kuvataan aineistossa pakolaisten auttajina, heitä aktiivisempina toimijoina, mutta tämä lienee ainostaan olosuhteiden sanelemaa. Pakolaisia ei kuvata perustavanlaatuisilta ominaisuuksiltaan meistä poikkeavina, vaan ajatus on, että se mitä heille tapahtuu tänään voi huomenna tapahtua meille. Pakolaiset eroavat viranomaisista ja auttajistaan siis nimenomaan passiivisuutensa kautta. Vastuu heidän toiminnastaan on siirtynyt heiltä itseltään muille tahoille, mikä tekee heistä suhteessa muihin passiivisia ja apua tarvitsevia. Pakolaisuus itsessään ei kuitenkaan näyntyä pakolaisia ja auttajia erottavana tekijänä, sillä sodan kuvataan olevan riski, joka voi vielä tulevaisuudessa kohdistua myös auttajiin itseensäkin.

”He voivat asua luonamme niin kauan kuin on tarpeen. Kukaan ei ole turvassa hädältä. Huomenna tämä voi koskea meitä. Vain Jumala tietää, mitä tuleman pitää.” (HS 23.3.2022b)

Alla olevassa sitaatissa Joroisten kunnanjohtaja puolestaan kuvailee ukrainalaisia osana Joroisten yhteisöä, sillä kunnassa on työskennellyt paljon ukrainalaisia kausityöntekijöitä. He ovat osa suomalaista yhteisöä, eli kuuluvat osaksi sitä. Ukrainalaiset pakolaiset nähdään siis meidän itsemme kaltaisina, heidät osana yhteisöämme esittäen. Pakolaisten ei nähdä poikkeavan kulttuuriltaan tai olemukseltaan meistä itsestämme, vaan olevan jo valmiiksi jollakin tavoin osa meidän yhteisöämme. Tämä toimii myös motivaationa tarjota heille apua.

”He ovat olleet osa meidän yhteisöämme, ja heidän hätänsä on ollut meidän hättämme”, Kuronen kertoo.” (HS 20.3.2022a)

4.4.3 Pakolaisen oman tahdon ja vastuun puute

Aineistolle on ominaista kuvata pakolaiset tahdottomina. Ulkopuoliset toimijat pysyvät esimerkiksi sanelemaan, minne pakolaiset siirretään sen sijaan, että heillä kerrottaisiin olevan omia suunnitelmia kohdemaan suhteen. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, aineistossa puhutaan siis pakolaisten siirtämisestä maasta toiseen riippuen kunkin maan kapasiteetista ottaa pakolaisia vastaan. Tämän lisäksi kuvaillaan, kuinka pakolaisia kuljettavia busseja ohjataan eri kohteisiin kuin mihin nämä ovat alun perin olleet matkalla, sekä pakolaislapsia siirretään opiskelemaan suomalaislasten kanssa. Sitaateissa esiintyvät verbivälit ja niiden muodot viittaavat siis pakolaisten passiivisuuteen. Heihin kohdistetaan toimintaa sen sijaan, että he itse toimisivat aktiivisesti. Heidät siirretään sen sijaan, että he itse siirtyisivät paikasta toiseen. Aineistossa annetaan ymmärtää, että pakolaisten sijainti on riippuvainen viranomaisten päätöksistä, ei pakolaisten omasta tahdosta.

”Mikkonen totesi tiedotustilaisuudessa, että Suomi kantaa oman vastuunsa pakolaisten vastaanottamisesta. ”Olemme myös valmiita siirtämään heitä Suomeen muista maista”, Mikkonen sanoi.” (HS 28.3.2022b)

”Sisäministeriöiden kokouksessa tuli esille Mikkosen mukaan myös siirrot EU:n ja Euroopan ulkopuolelle, esimerkiksi Kanadaan ja Yhdysvaltoihin. ”Näitä jo valmistellaan.”” (HS 28.3.2022b)

”Berliinin pormestari Franziska Giffey kertoi keskiviikkoiltana senaatin erityisistunnon jälkeen, että Berliiniin matkalla olevia busseja ohjataan myös muualle Saksaan.” (HS 10.3.2022)

”Tarkoituksena olisi myöhemmin siirtää yläasteikäiset opiskelemaan suomalaisten oppilaiden kanssa ainakin osan aineista.” (HS 20.3.2022a)

Eräässä aineiston jutuista käsitellään pakolaisten siirtämistä EU:n sisällä eri maihin. Jutussa esitellään ajatus, jonka mukaan pakolaisille voitaisiin perustaa keskuksia, joissa heille annettaisiin tietoa jäsenmaiden tilanteesta ja erilaisista kuljetusmahdollisuuksista. Vaikka tässä kohtaa pakolaiselle tarjotaan valinnan mahdollisuus, on kontekstina kuitenkin pakolaisten siirtäminen maasta toiseen riippuen siitä, missä maassa heille olisi tilaa. Heidän päätöksentekonsa on siis yhä viranomaisten päätösten sanelemaa.

Tyypillistä aineistolle on myös se, että vastuu pakolaisten toiminnasta ei ole heillä itsellään. He ovat alistaisia niihin toimijoihin nähden, jotka ottavat vastuun heidän toiminnastaan ja sen järjestämisestä. Pakolaiset eivät näyttäyty rationaalisina toimijoina, sillä heitä ei esitetä kykeneväisinä ottamaan vastuuta omasta toiminnastaan. Sen sijaan vastuun toiminnasta ottavat esimerkiksi viranomaiset tai pakolaisia auttavat suomalaiset. Kuten alla olevasta sitaatista ilmenee, suomalainen virkamies kertoo häpeävänsä asemaansa suomalaisena viranomaisena, sillä pakolaisia saatetaan joutua kuljettamaan jopa sadan kilometrin päähän hakemaan oleskelulupaa. Jälleen kerran sitaatissa käytettävä verbivalinta kuvastaa pakolaisten passiivisuutta. Heitä kuvataan kuljetettavan sen sijaan, että he itse järjestäisivät siirtymisensä paikasta toiseen. Tämän lisäksi suomalaisen virkamiehen kerrotaan tuntevan häpeää siitä, että pakolainen joutuu matkustamaan tämän ylimääräisen matkan. Virkamiehen kuvataan tuntevan häpeää, sillä hän kokee suomalaisen yhteiskuntajärjestelmän ja itsensä sen jäsenenä olevan vastuussa siitä, millaisia toiminnan mahdollisuuksia pakolaisille Suomessa tarjotaan. Vastuu pakolaisten toiminnasta siirtyy siis pakolaisilta itseltään virkamiehelle.

”Minua hävetti olla suomalainen virkamies” – Ukrainalais-pakolaisia kuljetetaan kunnista jopa sadan kilometrin päähän hakemaan tilapäisen suojelun oleskelulupaa” (HS 25.3.2022d)

Aineistossa kuvaillaan myös sitä, millä tavoin Helsingin kaupunki valmistautuu majoittamaan pakolaiset. Kaupungin kerrotaan huolehtivan pakolaisten majoittamisesta sen sijaan, että pakolaisen kerrottaisiin itse järjestävän oman majoituksensa, mikä ilmenee alla olevasta sitaatista. Helsingin kerrotaan valmistautuvan majoittamaan pakolaiset, tehden Helsingistä lauseen toimijan ja pakolaisista toiminnan kohteen. Sanavalinta majoittaa kuvaa pakolaisten passiivisuutta, heidän riippuvuuttaan heitä auttavia toimijoita, eli majoittajia kohtaan. Sitaatissa käytetään pakolaisen passiivisuutta korostavaa verbiä *majoittaa* sen sijaan, että tämän kuvailtaisiin itse aktiivisesti majoittuvan jonnekin.

"Helsingin sosiaali- ja terveystoimesta vastaava apulaispormestari Daniel Sazonov (kok) kertoo, että Helsinki valmistautuu majoittamaan osan Ukrainan pakolaisista kaupungissa oleviin asuntoihin." (HS 30.3.2022)

Tämän lisäksi aineistossa esiintyy ohjeistuksia siitä, kuinka suomalaiset voivat kertoa Suomeen kuljettamista ukrainalaisista Maahanmuuttoviraston avaaman ilmoituslomakkeen avulla. Suomalaisten kerrotaan ensinnäkin kuljettavan ukrainalaisia, eli tekevän siirtymisen maasta toiseen heidän puolestaan, ja toisekseen olevan vastuussa heidän saapumisensa rekisteröimisestä. Ukrainalaiset eivät ole lauseiden toimijoita, vaan toiminnan kohteita, mikä näkyy sitaateissa sellaisina sanavalintoina kuten pakolaisten majoittaminen, heistä ilmoituslomakkeella kertominen ja heidän lukumääränsä ilmoittaminen. Lauseet kertovat siitä, mitä jonkin toisen toimijan tulee tehdä, kun tämä esimerkiksi kuljettaa pakolaisen Suomeen. Sen sijaan, että ukrainalainen kertoisi lauseessa itse saapumisestaan Suomeen, kerrotaan Maahanmuuttoviraston avanneen lomakkeen, jolla maahan saapuvista ukrainalaisista voi kertoa. Tätä kautta pakolaisesta tulee lauseen toiminnan kohde.

"Maahanmuuttovirasto avasi torstaina ilmoituslomakkeen, jolla Suomeen saapuvista ukrainalaisista voi kertoa." (HS 3.3.2022a)

"Kuinka monta ukrainalaista saapuu kuljetuksella? Ilmoita vain henkilöiden lukumäärä. Älä ilmoita lomakkeella ihmisten henkilötietoja." (HS 3.3.2022a)

4.5 Ukrainalaiset pakolaiset omaa elämänsä hallitsevina aktiivisina toimijoina

Lopuksi analyysini pohjalta nousi esille yksi toimijuuden muoto, joka ilmensi pakolaisten omia vaikutusmahdollisuuksia ja aktiivista toimijuutta omassa elämässään. Löytämistäni viidestä diskurssista siis ainoastaan yksi ilmensi aktiivista toimijuutta. Vaikka aineistosta siis löytyi myös pakolaisten aktiivista toimijuutta ilmentävä luokka, ei tätä voida pitää yhtä keskeisenä kuin pakolaisten passiivisuutta korostavia luokkia, joita aineistosta löytyi yhteensä neljä. Pakolaisen aktiivista toimijuutta korostavalle diskurssille on tyypillistä nimetä pakolaiset ja heidän läheisensä, sekä kertoa heidän taustoistaan ja ajatuksistaan sotaan liittyen. Pakolaiset kuvataan motivoituneina rakentamaan elämänsä uudelleen vieraassa maassa, tekemään töitä, tukemaan Ukrainaa sodassa ja usein myös palaamaan sinne sodan päätyttyä. Heidän ei kuvailta päätyneen johonkin maahan, vaan he esimerkiksi tunsivat maasta entuudestaan jonkun ja tekivät itse tietoisien päätöksen matkustaa sinne. He eivät ole täysin riippuvaisia

ulkopuolisesta avusta tai toimi ainoastaan viranomaisten järjestämien rakenteiden puitteissa.

4.5.1 Pakolaisen oman tahdon, suunnitelmien ja päätöksenteon korostaminen

Pakolaiset kuvataan aineistossa toimijoina, joilla on tavoitteita, mielipiteitä ja suunnitelmia. Pakolaislasten saatetaan esimerkiksi kuvata harjoittelevan sen maan kieltä, jonne he lähtevät sotaa pakoon tai innostuvan siitä, että kohdemaassa on lunta. Pakolaisilla kerrotaan olevan myös mielipiteitä, mikä käy ilmi alla olevista sitaateista. Heidän kuvataan siis aktiivisesti tulkitsevan tapahtumia ja muodostavan niistä itsenäisesti omia mielipiteitään. Kuten alla olevasta sitaatista ilmenee, pakolaisten mielipidettä myös sodasta, eikä pelkästään heidän tilanteestaan pakolaisina kysytään.

"Mitä lapset ajattelevat tilanteesta? "Että Putin on mulkku", sanoo 10-vuotias Matvei." (HS 4.3.2022b)

"Moskovassa on lähes 13 miljoonaa asukasta, ja tuhat ihmistä mielenosoituksessa. Se on yhtä kuin nolla", Hrystyna sanoo. Hänen mukaansa mitään tekosyitä, kuten että venäläiset sotilaat eivät tienneet, mihin joutuvat, on turha esittää. "He itse asiassa tappavat siviileitä." (HS 20.3.2022b)

Pakolaisten toiminta kuvataan rationaalisena. Heidän kerrotaan esimerkiksi haakevan töitä voidakseen elättää itsensä vieraassa maassa tai tekevän töitä voidakseen maksaa veroja kotimaahansa ja täten tukea maataan sodassa. Heidän kerrotaan siis aktiivisesti tukevan Ukrainaa sodassa sen sijaan, että he olisivat ainoastaan sotatoimia pakenevia uhreja. Pakeneminen Ukrainasta puolestaan perustellaan esimerkiksi lasten turvallisuudella sen sijaan, että pakomatkaa kuvailtaisiin pakolaisten hädän kautta. Pakolaisten toiminnasta käytettävät verbit ovat aktiivimuotoisia. Pakolaiset tekevät päätöksen lähteä sen sijaan, että he vain päätyisivät vieraaseen maahan pakoon sotaa. Kuten alla olevista sitaateista käy ilmi, päätös lähteä sotaa pakoon tehdään järkipäisistä syistä. Päätöksen takana on esimerkiksi halu viedä lapset turvaan tai tukea kotimaan taloutta töitä tekemällä. Pakolaiset siis harkitsevat ja tekevät aktiivisesti päätöksiä sen sijaan, että ulkopuoliset tekijät kuten sota tekisivät nämä päätökset heidän puolestaan.

"Lena ja Katya tekivät kuitenkin päätöksen lähteä. He halusivat viedä lapset turvaan." (HS 4.3.2022a)

"Sanoin ensin, että en halua lähteä Ukrainasta vaan tukea perhettäni. Kun kuulimme ilmahälytys sireenit ensimmäistä kertaa, tajusin, että en voi jäädä. Ajattelin, että voin

tukea maani taloutta jatkamalla töiden tekoa”, Sofija sanoo... ”Emme ole kovin hyödyllisiä siellä, meistä voi olla enemmän hyötyä täällä”, Olha sanoo.” (HS 20.3.2022b)

Kuten alla olevasta sitaatista käy ilmi, pakolaiset kuvailevat Ukrainan tukemista sodassa tärkeäksi. Pakolaisten kuvataan keräävän rahaa erilaisin keinoin, käyvän mielenosoituksissa ja auttavan muita Ukrainasta paenneita vastaanottokeskuksissa. Alla olevassa sitaatissa pakolainen esitetään ensiksi apua vastaanottokeskuksesta saaneena, eli avun vastaanottavana osapuolena, mutta tämän jälkeen hänen kerrotaan tulleen itse auttamaan muita Ukrainasta tulleita pakolaisia. Pakolaiselle asetetut rajat apua vastaanottavana ja sitä tarvitsevana toiminnan kohteena rikotaan, sillä tämän näytetään kykenevän samanaikaisesti ottamaan apua vastaan, mutta myös aktiivisesti auttavan muita. Tämä ilmenee kielenkäytössä esimerkiksi aktiivimuodossa *hän tulee auttamaan*. Apua vastaanottaneen pakolaisen toiminnan näytetään olevan pelkkää sotaa pakenemista laajempaa, sillä tämä pystyy samanaikaisesti muun muassa auttamaan muita sotaa paenneita ja käymään mielenosoituksissa.

”Mielenosoituksissa käyminen tuntuu Olhan mukaan tärkeältä. Se on konkreettinen teko Ukrainan puolesta. On tärkeää, että mahdollisimman moni näyttää tukevansa Ukrainaa.” (20.3.2022b)

”Viikko sitten tyttärensä luokse Helsinkiin turvaan päässyt 67-vuotias Jelenskina sai viime viikolla itse apua keskukselta. Nyt on jo kolmas päivä, jolloin hän tulee keskuksen vapaaehtoistyöhön auttamaan muita Ukrainan pakolaisia.” (HS 22.3.2022b)

Motivaatio pakolaisten valinnoille ja toiminnalle käy ilmi aineistosta. He saattavat esimerkiksi kertoa haluavansa tehdä töitä, palata Ukrainaan tai jäädä Suomeen. Heidän toimintansa pohjautuu heidän omaan haluunsa toimia tietyllä tavalla sen sijaan, että toiminnan syynä olisivat ainoastaan ulkopuoliset olosuhteet. Alla olevassa sitaatissa pakolainen esimerkiksi kertoo aikovansa jäädä Suomeen ja etsivänsä perheelleen asunnon Tampereelta. Pakolainen on itse tehnyt suunnitelman, jonka hän aikoo toteuttaa. Suunnitelma ei siis ole jonkin ulkopuolisen tekijän tai toimijan sanelema. Pakolaisilla on suunnitelmia tulevaisuutensa varalle eikä heitä kuvata tietämättöminä siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, he tekevät päätöksiä sen perusteella, minkä kokevat itsensä ja perheensä kannalta parhaaksi. Aineistossa esiintyvä toiminta on siis aktiivista ja pakolaisen omaa tahtotilaa ilmaisevaa. Pakolaisen toimintaa kuvaillaan esimerkiksi verbeillä haluta ja aikoa. Pakolainen toimii alla olevissa sitaateissa lauseen tekijänä, joka haluaa tai aikoo tehdä jotain tietyllä tavalla. Lauseissa ei ole muita aktiivisia toimijoita, jotka kohdistaisivat pakolaiseen toimintaa, vaan lause rakentuu sen pohjalle, mikä on pakolaisen oma tahtotila tai

aikomus. Pakolaisen kuvaillaan esimerkiksi toteavan suunnitelmansa tomerasti, eli varmana omasta toiminnastaan.

"Molemmat toivoisivat voivansa tehdä töitä sillä aikaa, kun he ovat Suomessa. Mutta kun sota joskus loppuu, he haluavat palata takaisin Ukrainaan." (HS 12.3.2022)

"Zaitško aikoo etsiä perheelleen Tampereelta asunnon. Sen täytyy olla lähellä ruoka-kauppoja, kouluja ja päiväkoteja, sillä Zaitškolla ei ole ajokorttia. Zaitško toivoo, että hän voisi löytää Tampereelta myös töitä. Hän toteaa tomerasti, että hän aikoo jäädä Suomeen. "Lasten täytyy saada olla turvassa." (HS 22.3.2022a)

4.5.2 Pakolaisen pystyvyyden korostaminen

Paikoin aineistossa esiintyy myös kuvauksia pakolaisten pystyvyydestä. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, heidän kuvaillaan esimerkiksi tehneen pommisuojoissa olemisesta leikin, jotta lapset pysyisivät rauhallisina eivätkä alkaisi pelkäämään. Erään pakolaislapsen kerrotaan menneen sodan ensimmäisenä päivänä vaatekaappiin rukoilemaan pommien tippuessa maahan. Pakolaisten kuvataan aineistossa siis toimineen sodan alkaessa aktiivisesti. Leikkiminen on kielen tasolla aktiivista toimintaa ja pakolaiset kuvataan leikkimässä lasten kanssa pommisuojoissa sen sijaan, että heidän toimintaansa kuvailtaisiin esimerkiksi lamaantuneeksi. Pommisuojoissa leikkimiselle esitetään myös rationaalinen selitys, eli lasten suojeleminen sodan todellisuudelta. Aikuisten toiminta näyttäytyy rationaalisena ja motivoituneena, sillä nämä kykenevät keskittämään huomionsa lasten kanssa leikkimiseen "jatkuvasta hengenvaarasta huolimatta". Pakolaiset ovat siis pystyviä toimimaan aktiivisesti ja rationaalisesti suuren vaaran ja paineenkin alaisina.

"Teimme ilmahälytyksistä leikin. Aina kun kuulimme sireenin, aloitimme leikin, jossa menimme kellariin piiloon." (HS 7.3.2022c)

"Aikuiset tekivät pommisuojoissa olostä leikin, Pastušenko kertoo. Vain yksi isompi tyttö itki, pienemmät lapset pystyttiin pitämään leikin juonessa mukana jatkuvasta hengenvaarasta huolimatta." (HS 17.3.2022)

Alla olevassa sitaatissa pakolaisäitiä kuvaillaan adjektiivilla väsymätön. Tämän lisäksi aineistossa esiintyy kuvaus hänestä uskomattomana. Hänen kerrotaan tahtovan tehdä kaikkensa lastensa eteen: pitävän yllä reipasta ilmettä perheen paetessa Ukrainasta ja läpsivän poskiaan ajaessaan pysyäkseen hereillä. Pakolaisäidin kuvataan pystyvän toimimaan nimenomaan lastensa vuoksi. Hänen toimintansa motiivina toimii siis halu suojella lapsia. Pakomatalla Ukrainasta turvaan hän toimii aktiivisessa roolissa ajaessaan perheensä pois Ukrainasta ja kieltäytyessään vaihtamaan kuskia

kesken matkan. Hänet näytetään kykeneväisenä huolehtimaan itsestään ja lapsistaan. Hän toimii lastensa etu edellä ja sanoo, ettei sureminen auta, eivätkä hänen pelkonsa tai surunsa ilmene hänen itsensä sanoittamina, vaan ainoastaan kyyneleenä, jonka toimittaja kuvailee havaitsevansa auton taustapeilin kautta.

"Žanna Pastušenko näyttää väsymättömältä ja torjuu tarjoukset kuskin vaihtamisesta." (HS 4.3.2022b)

"Sureminen ei auta, joten pidän mieluummin yllä iloista ilmettä", hän sanoo..." (HS 4.3.2022b)

"Lapsilleenkin hän puhuu koko ajan reippaasti. Vain taustapeilistä voi välillä nähdä kyyneleen hänen silmäkulmassaan." (HS 4.3.2022b)

4.5.3 Pakolaisen ihmissuhteiden, tunteiden ja taustojen ilmaiseminen

Tälle diskurssille tyypillistä on kuvailla pakolaisten välisiä ihmissuhteita. Pakolaisten ollessa valtaosin naisia ja lapsia, sisältyy aineistoon paljon kuvauksia äideistä ja heidän lapsistaan. Pakolaiset esitetään tyypillisesti toistensa sukulaisina, eli suhteessa joihinkin muihin ihmisiin. Tämän lisäksi pakolaisten saatetaan kertoa esimerkiksi lähteneen sotaa pakoon perheenjäsenen tai ystävän luokse. Sodan kerrotaan myös vaikuttaneen pakolaisten ihmissuhteisiin esimerkiksi puolison jäädessä Ukrainaan tai yhteydenpidon katketessa venäläisen ystävän kanssa. Pakolaiset kuvataan siis ihmissuhteita omaavina toimijoina, ja sodalla olevan vaikutusta näihin suhteisiin.

"Viikko sitten tyttärensä luokse Helsinkiin turvaan päässyt 67-vuotias Jelenskina..." (HS 22.3.2022b)

"Sota on muuttanut paljon. Jelenskinan Venäjällä asuvat ystävät eivät vastanneet mitään, kun hän lähetti Ukrainasta viestejä, joissa hän kertoi Venäjän pommituksista." (HS 22.3.2022b)

"Aholaitten avustuksella Moroz matkusti saman tien hakemaan lapsiaan Suomeen. Nyt esikoinen käy koulua ja kuopus esikoulua Joroisissa. Morozin äiti ja ex-puoliso jäivät kuitenkin yhä Ukrainaan." (HS 20.3.2022a)

Aineistossa esiintyy myös kuvauksia ukrainalaisten elämästä ennen sotaa ja pakolaisuutta. Heidän kerrotaan esimerkiksi kouluttautuneen tai tehneen töitä jollakin alalla. Pakolaisen kiinnostuksenkohteita tai taustoja perhe-elämästä saatetaan myös mainita. Eräässä jutussa viitataan pommitettuun synnytyskeskukseen, jossa pakolaisnainen kertoo lapsensa syntyneen. Pakolaisista luodaan siis pelkkiä pakolaisia laajempia toimijoita. He ovat oman alansa ammattilaisia, opiskelijoita ja perheenjäseniä,

joilla on omat mielenkiinnonkohteensa. Heidän kuvataan siis olevan osa myös muita ryhmiä kuin pelkkää pakolaisryhmää, mikä luo heille myös muunlaista kuin pakolaiselle ominaiseksi miellettyä toimijuutta. Kuten alla olevista sitaateista ilmenee, pakolaiset ovat jonkin historian omaavia yksilöitä, jotka eivät ole olemassa ainoastaan tässä hetkessä tai pelkästään pakolaisina.

"...äitiyslomien jälkeen Žanna Pastušenko jätti ravintolatyöt ja toteutti unelmansa koulutustaan vastaavasta työstä. Hän on ollut vaatesuunnittelija omassa kahden hengen yrityksessään." (HS 4.3.2022b)

"Sofija aloitti koodaamisen jo 13-vuotiaana, sillä hän halusi olla kuin isänsä, jolla on italalan yritys. Hän on voittanut koodauskilpailuja Ukrainassa, Singaporessa ja Yhdysvalloissa. 19-vuotiaana hän oli harjoittelijana Googlessa Lontoossa." (HS 20.3.2022b)

"Hän kertoo, että tytär syntyi keväällä 1986, kuukausi Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen. Silloin perhe asui aivan Tsherbobylin lähellä Pripjatin nykyisessä aavekaupungissa." (HS 22.3.2022b)

Aineistossa käydään läpi myös pakolaisten tunteita ja ajatuksia. Heidän kerrotaan olevan huolissaan Ukrainaan jääneistä läheisistään sekä pohtivan omaa asemaansa ja tilannettaan pakolaisina. Pakolaiset siis tuntevat ja ajattelevat aineistossa aktiivisesti. Heidän oma näkökulmansa tuodaan ilmi. Aineistossa eräs ukrainalainen esimerkiksi kertoo, ettei hänen mielestään tunnu hienolta olla pakolainen. Toisin kuin silloin, kun pakolainen esitetään uhrina, ei pakolaisen ajatusten ja tunteiden ilmaisuun liity kuvauksia pakolaisesta itkemässä tai kertomassa siitä, kuinka hän on sodan myötä menettänyt kaiken. Pakolaisen tunteet ja ajatukset sodasta ja pakolaisuudesta eivät automaattisesti aseta häntä sodan tapahtumista voimakkaita tunnereaktioita kokevan selviytyjän tai kaikkensa menettäneen uhrin asemaan. Sen sijaan pakolaisen saatetaan sanoa kokevan, että sotaa turvaan pääseminen tuntuu yhä viikkojenkin jälkeen ihmeelliseltä. Pakolainen esitetään siis rationaalisena toimijana, jonka tunteet tulevat aineistossa ilmi.

Alla olevassa sitaatissa pakolainen ei sano pelkästään, että tapahtumat ovat järkyttäviä, vaan että hänen mielestään järkyttävää on se, että tämä kaikki tapahtuu Euroopassa. Kun hän sanoo, ettei pakolaisuus tunnu hienolta hän viittaa siihen, että hän on älykäs ja kielitaitoinen ihminen, jonka asemaan ja olemukseen pakolaisuus ei hänen omasta mielestään sovi. Tämän lisäksi alla olevassa sitaatissa pakolaisen ilmaistaan myös kokevan syyllisyyttä siitä, että tämä on päässyt sotaa turvaan. Aktiivisten toimijoiden ajatukset ja tunteet sodasta ovat siis laajempia ja moniulotteisempia kuin uhrien, joiden kuvauksissa korostuvat ainoastaan järkytys tapahtumia ja kaiken

menettämistä kohtaan. Toisin kuin aktiivisten toimijoiden, uhrien tunteita ja ajatuksia sotaa kohtaan ei kuvata siitä selviytymistä laajempina.

”On järkyttävää, että tämä tapahtuu keskellä Eurooppaa. Ei ole mitenkään hieno tunne olla pakolainen. Meillä kaikilla oli hyvä ura. Olemme kielitaitoisia ja älykkäitä naisia, kuten koko kansamme”, Hrystyna sanoo.” (HS 20.3.2022b)

”Nyt hänellä on lähes syyllinen olo siitä, että hän voi vain istua ja juoda kahvia kaikessa rauhassa Berliinissä.” (HS 20.3.2022b)

4.6 Vuoden 2022 pakolaisaalto suhteessa vuoden 2015 ‘pakolaiskriisiin’

Seuraavaksi vertaan aineistosta havainnoimiani diskursseja aiempaan tutkimukseen vuoden 2015 pakolaiskriisistä. Tässä tutkielmassa keskeinen huomio on se, että pakolaiset ja turvapaikanhakijat tasapainottelevat uutismediassa passiivisen ja aktiivisen toimijuuden välillä. Näistä rooleista kumpikaan ei ole ongelmaton tai yksiselitteinen, eivätkä ne ilmene samanlaisina eri pakolaisaaltojen välillä. Kuvaukset passiivisesta toimijuudesta ovat tyypillisiä kummallekin pakolaisjoukolla, mutta ne ilmenevät erilaisina. Kuvaukset aktiivisesta toimijuudesta ovat puolestaan suhteessa harvinaisempia kummallekin pakolaisjoukolla, eivätkä nekään näyttäytyvät samanlaisina molempien pakolaisjoukkojen kohdalla.

4.6.1 Ukrainalaiset pakolaiset sopivat paremmin uhreiksi

Eräs analyysini perusteella aineistosta esiin nousseista diskursseista oli *ukrainalaiset pakolaiset olosuhteidensa uhreina*. Tälle diskurssille ominaista oli esittää pakolaiset uhreina, joilla ei ollut juuri toiminnan mahdollisuuksia tai valtaa vaikuttaa siihen, mitä heille seuraavaksi tapahtuu. Pakolaisten toimintaa kuvailtiin heidän haavoittuvaisen asemansa kautta, mikä puolestaan perustui heidän ikäänsä ja sukupuoleensa. Suurin osa Ukrainasta EU:n alueelle saapuneista pakolaisista on naisia ja lapsia. Pakolaisten ikä ja sukupuoli esitettiin aineistossa tekijöinä, jotka altistavat heidät vaaroille ja hyväksikäytölle. Vuonna 2015 Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleita pakolaisia ei asetettu uhrin asemaan yhtä herkästi johtuen siitä, että uhreille ominaisen haavoittuvaisuuden mielletään pätevän ainoastaan naisiin ja lapsiin (Efe 2019, 59–61). Vuonna 2015 Eurooppaan saapuneista pakolaisista suuri osa oli miehiä. Ukrainalaisten pakolaisten sukupuoli ja ikä tekivät heistä siis uutisteksteissä helpommin uhreiksi mielletäviä toimijoita kuin vuonna 2015 Eurooppaan tulleista pakolaisista.

Aineistossa ukrainalaiset pakolaiset uhriutettiin muun muassa korostamalla heidän kokemustensa järkyttäviä ja dramaattisia аспектеjä. Perheenjäsenten kuvailtiin hyvästelevän toisiaan ja lasten itkevän pelosta. Myös pakomatkan vaaroja nostettiin esille aineistossa. Pakolaisten kuvailtiin olevan riskissä joutua muun muassa ihmiskaupan uhreiksi tai hyväksikäytön kohteiksi. Aiemmasta tutkimuksesta ilmenee, että vastaavanlaista kuvailua on käytetty myös syyrialaisien pakolaisten mediarepresentaatioita tarkasteltaessa. Syyrialaiset pakolaiset nähtiin tutkimuksessa ensisijaisesti sodan inhimillisinä uhreina. Sodan traagisuutta ja sen dramaattisia elementtejä pyrittiin korostamaan. (Fotopoulos & Kaimaklioti 2016, 270–273.) Berryn ynnä muiden (2015, 5) tutkimuksessa nostetaan esille tapaus syyrialaisesta kolmevuotiaasta pojasta, joka koitti paeta maasta perheensä kanssa. Pakomatalla hän hukkuu ja kuvat Turkin rannikolle huuhtoutuneesta kolmevuotiaasta pojasta täyttivät eurooppalaisten uutismedioiden etusivut, kuvaillen poikaa muun muassa ”humanitäärisen katastrofin pieneksi uhriksi” ja ”jonkun lapseksi” (mts. 5).

Sekä ukrainalaisia että vuoden 2015 pakolaisia on siis kuvailtu uutismediassa uhreiksi. Tämä on kuitenkin ollut analyysini perusteella tyypillisempää ukrainalaisille pakolaisille, joiden kohdalla uhri-diskurssi korostui erityisesti heidän ikänsä ja sukupuolensa vuoksi. Vuonna 2015 Eurooppaan tulleista pakolaisista suuri osa oli miehiä, eikä heitä mielletty uutismediassa uhreiksi, vaan ennemminkin uhaksi Euroopan turvallisuudelle. Kuvaukset pakolaisista eroavat toisistaan siis siinä, että ukrainalaiset esitetään Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleita pakolaisia useammin uhreina, vaikkakin uhriuttaminen on ollut jokseenkin ominaista kummankin pakolaisjoukon kohdalla.

4.6.2 Molemmat pakolaisjoukoista esitettiin hallinnan kohteina

Ukrainalaiset pakolaiset kuvattiin aineistossa kohteina, joihin viranomaiset ja poliitikot kohdistavat toimintansa ja päätöksentekonsa. Poliitikkojen päätöksenteko ja viranomaisten toiminta luovat raamit sille, mitä pakolaiset ovat ja eivät ole oikeutettuja tekemään. Heidän toimintaansa siis säädellään ulkopuolelta käsin. Päätöksenteko ja viranomaisten toiminta keskittyi kuitenkin oleellisesti tapoihin, joilla pakolaisten oleskelua EU:n alueella helpotetaan. Tämä saattoi olla esimerkiksi sisäministerien linjaus siitä, ettei ukrainalaisten tarvitse erikseen hakea turvapaikkaan EU:n alueelta, tai suunnitelma siitä, mihin kaupungit heidät majoittavat. Aineistossa esiintyi myös kuvauksia esimerkiksi suunnitelmista siirtää pakolaisia maasta toiseen. Myös vuonna 2015 pakolaiset esitettiin uutismediassa ulkopuolisen hallinnan kohteina. Aiempi tutkimus osoittaa, että pakolaisia koskeva uutisointi keskittyy sekä siihen, onko heidän toimintansa legitiimiä että siihen, millaisia hallinnollisia linjauksia heihin kohdistetaan (Lippi ym. 2020, 1612). Uutismediassa pakolaiskriisi esitettiin hätätapauksena ja

uutisoinnissa keskityttiin sen mukanaan tuomiin uhkiin sekä niiden hallitsemiseen (Berry ym. 2015).

Pakolaisten kuvaaminen hallinnan kohteena on siis ollut tyypillistä kummallekin pakolaisaallolle, mutta heihin kohdistettu hallinta on näyttäytynyt erilaisena. Ukrainalaisten pakolaisten oleskelua EU:n alueella on pyritty hallinnollisin toimin helpottamaan. Silloinkin, kun aineistossa ilmeni kuvauksia heidän siirtämisestään maasta toiseen, ei suunnitelmana ollut käännäyttää heitä takaisin Ukrainaan, vaan pitää heidät yhä EU:n alueella tai vaihtoehtoisesti siirtää heidät Pohjois-Amerikkaan. Pakolaisten toiminnan legitimiyyttä tai avun tarvetta ei siis kyseenalaistettu. Heihin ei kuvailtu kohdistettavan hallintaa sen vuoksi, että heidät mielletäisiin uhkana, vaan sen takia, että heitä pystyttäisiin auttamaan. Vuonna 2015 hallinta keskittyi pakolaisten mukanaan tuomiin uhkiin ja niiden kontrolloimiseen (Berry ym. 2015). Molemmat pakolaisjoukot on siis esitetty hallinnan kohteina, mutta heihin kohdistettava hallinta on ollut erilaista. Vuonna 2015 pakolaisiin kohdistettiin hallintaa ensisijaisesti sen vuoksi, millaisia vaikutuksia heillä voi ympäröivään yhteiskuntaan olla, kun taas vuonna 2022 hallinnalla tähdättiin pakolaisten auttamiseen.

4.6.3 Molemmat pakolaisjoukoista esitettiin Euroopassa mitattavina numeroina

Ukrainalaiset pakolaiset esitettiin aineistossa myös numeroina. Kuvauksissa ukrainalaisten pakomatkalta keskityttiin siihen, kuinka suuri määrä heitä on paennut ja minne he ovat menneet. Pakolaisten liikkumista Euroopassa kuvailtiin siis kertomalla heidän lukumääränsä. Heidän läsnäoloaan Euroopassa mitattiin numeerisesti, usein pyrkimyksenä kuvailla kriisin etenemistä ja pakolaisten liikkeitä. Vastaavanlaiset kuvaukset olivat tyypillisiä myös vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan. Pakolaiskriisiä pyrittiin selittämään enemmän numeroiden kuin pakolaisten omien kokemusten tai tarinoiden kautta. (Fotopoulos & Kaimaklioti 2016, 270–273.) Pakolaisten kuvaaminen numeroina oli siis tyypillistä kummallekin pakolaisaallolle.

Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö (UNHCR) arvioi, että vuonna 2015 maailmassa oli mittaushistorian suurin määrä pakolaisia. Asiantuntijat ovat kyseenalaistaneet arvioita globaalista pakolaistilanteesta. Aiempi tutkimus osoittaa, että harhaanjohtavat raportit pakolaisjoukkojen suuruudesta Euroopassa ja Yhdysvalloissa synnyttävät perusteetonta pelkoa ja epäilystä pakolaisia kohtaan. Se myös vie huomiota niiltä humanitäärisiltä ongelmilta, joita esimerkiksi vuoden 2015 aikaan Syyriasta paenneet kohtasivat. Joidenkin tutkijoiden mukaan keskustelu väitetystä kasvusta pakolaisten lukumäärissä kertoo enemmän pakolaisuuteen liittyvästä moraalipaniikista kuin todellisuudesta. Euroopan unioniin pyrkivien pakolaisten määrä oli nimittäin vuonna 2015 alhainen suhteutettuna Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueella asuvien lukumäärään. Uutisointi suuresta määrästä pakolaisia, jotka pyrkivät Eurooppaan synnytti lännessä vaikutelman pakolaiskriisistä, kun samaan aikaan

useat valtiot Afrikassa ja Aasiassa vastaanottivat Eurooppaa suuremman määrän pakolaisia. (Butler 2017.)

Aineistossa ukrainalaisista numeroina kirjoitettaessa keskityttiin pakolaisten määrään Euroopassa. Pakolaisten määrää pyrittiin seuraamaan ja pakolaisia paikantamaan Euroopassa heidän lukumääränsä perusteella. Tätä ilmensivät esimerkiksi aineistossa esiintyvät kartat, jotka esittivät pakolaiset numeroina Ukrainan eri naapurimaissa, mutta eivät kertoneet ukrainalaisten määrää heidän kotimaassaan. Euroopan alueelle on saapunut arviolta noin kahdeksan miljoonaa ukrainalaista pakolaista, kun koko Ukrainan väkiluku on noin 43,8 miljoonaa. Samoin kuin vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan, uutisoinnissa keskitytään pakolaisten määrään Euroopassa sen sijaan, että uutisoinnissa tarkasteltaisiin esimerkiksi sitä, kuinka suuri määrä kriisi- ja sota-alueella asuvista on jäänyt kotiseudulle, tai kerrotaisiin pakolaisten matkanneen muualle kuin Eurooppaan. Kummankin pakolaisaallon kohdalla on siis ensisijaisesti mitattu pakolaisten määrää Euroopassa.

4.6.4 Pakolaisjoukkojen aktiivinen toimijuus kuvataan erilaisena

Aineistosta löytyi yksi toimijuuden muoto, joka ilmensi pakolaisten omia vaikutusmahdollisuuksia ja aktiivista toimijuutta omassa elämässä. Pakolaiset ja heidän läheisensä nimettiin sekä heidän taustoistaan ja ajatuksistaan sotaan liittyen kerrottiin. Pakolaisten kuvailtiin olevan motivoituneita rakentamaan elämänsä uudelleen vieraassa maassa, tekemään töitä ja tukemaan Ukrainaa sodassa. Pakomatka Ukrainasta oli tietoinen ja harkittu päätös, jonka pakolaiset tekivät esimerkiksi lastensa turvallisuuden vuoksi. Pakolaiset siis esitettiin rationaalisina toimijoina, jotka toimivat motivoituneesti ja aktiivisesti taatakseen esimerkiksi lapsilleen paremman ja turvallisemman tulevaisuuden.

Tämä eroaa aiemmasta tutkimuksesta, josta käy ilmi, että eurooppalaiselle uutismedialle on ollut tyypillistä esittää Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuvat pakolaiset ihmisarvottomana ja yhtenäisenä joukkona, jonka toiminta Euroopassa näyttäytyy ennen kaikkea uhkana (ks. Greussing & Boomgaarden 2017, 1751; Holberg ym. 2018, 539; Vezovnik 2018, 47). Tältä alueelta lähteneiden pakolaisten kuvaaminen aktiivisina toimijoina ei ole ollut yhtä lailla ongelmatonta kuin ukrainalaisten pakolaisten tapauksessa. Se on nimittäin usein johtanut ajatukseen, jonka mukaan pakolaiset ovat lähteneet kotimaastaan ainoastaan paremman elintason perässä, eivät oman turvallisuutensa vuoksi. (Pantti & Ojala 2019, 1043.)

Aineistossa esiintyi kuvauksia siitä, kuinka ukrainalaiset pakolaiset pohtivat EU:n alueelle jäämisen olevan pidempiaikainenkin ratkaisu. Erään ukrainalaisnaisen kerrotaan aineistossa haluavan jäädä Suomeen ja kasvattaa täällä tyttärensä, jos tilanne ei Ukrainassa muutu nopeasti. Hän sanoo, että mikäli hänen miehensä selviää hengissä, ehkä tämäkin voi tulla myöhemmin Suomeen. Ukrainalaisten pakolaisten

kuvailaan siis kaavailevan pidempiaikaisempaakin oleskelua EU:n alueella, mutta tämä perustellaan ensisijaisesti turvallisuudella. Toisin kuin vuonna 2015, samassa yhteydessä eivät nouse esiin diskurssit paremman elintason perässä EU:n alueelle saapumisesta.

Ukrainalaisten sekä Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuvien pakolaisten aktiivinen toimijuus näyttäytyy siis erilaisena. Ukrainalaisten pakolaisten aktiivinen toimijuus kuvataan motivoituneeksi esimerkiksi halulla suojella lapsia tai tienata elanto perhettä ja Ukrainaa sodassa tukeakseen. Vastaavanlainen toiminta nähtiin vuonna 2015 merkinä siitä, että pakolaiset jättivät kotimaansa paremman elintason eivätkä oman turvallisuutensa vuoksi (Pantti & Ojala 2019, 1043). Ukrainalaisten pakolaisten aktiivinen toimijuus kuvattiin uutismediassa siis analyysini perusteella myönteisessä valossa, kun taas vuonna 2015 se esitettiin pakolaisen oman edun tavoitteluna Euroopan talouden ja turvallisuuden kustannuksella.

4.6.5 Ukrainalaiset pakolaiset avun ansaitsevina toimijoina

Aineistossa korostettiin ihmisten halua auttaa ukrainalaisia pakolaisia. Ihmisten kuvaillaan aineistossa muun muassa lahjoittaneen pakolaisille sänkyjä, vaatteita ja ruokaa, sekä hakevan näitä turvaan Puolan ja Ukrainan rajalta. Hädässä olevien ukrainalaisten auttamista kuvaillaan tärkeäksi. Eräässä aineiston jutussa suomalainen kunnanjohtaja kertoo, ettei kunnassa ajateltu, pitäisikö pakolaisia auttaa, vaan voiko heitä auttaa. Pakolaiset puolestaan kuvaillaan kiitollisina saamastaan avusta. Aineistossa ei myöskään esiinny kyseenalaistuksia siitä, ansaitsevatko ukrainalaiset saamansa avun, vaan ainoastaan kuvauksia siitä, millä tavoin heitä voidaan auttaa tai on autettu. Tätä kautta heidät siis esitetään avun ansaitsevina.

Puolan, Espanjan ja Iso-Britannian uutisointiin keskittyneestä tutkimuksesta käy ilmi, että Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleiden pakolaisten kuvailtiin uutismediassa vuosien 2014–2018 aikana usein ainoastaan esittäneen pakolaisia ja totuudessa saapuneen Eurooppaan terroristisin tarkoituksin (Zawadzka-Paluekta 2022, 97). Tämän lisäksi uutisoinnille oli tyypillistä kuvailla pakolaisten saapuneen Eurooppaan paremman elintason perässä (Pantti & Ojala 2019, 1043). Pakolaisten toiminta kyseenalaistettiin, eikä avunantoa heille pidetty itsestänselvyytenä. Esille nousivat diskurssit siitä, ansaitsevatko pakolaiset tulla autetuiksi. Tämä eroaa ukrainalaisten pakolaisten kuvauksista, joiden oikeutta saada apua ei kyseenalaistettu, vaan joiden auttamista pidettiin aineistossa jopa itsestänselvyytenä.

Pakolaisjoukkojen välillä esiintyy siis eroavaisuuksia kuvauksissa siitä, ansaitsevatko he tulla autetuiksi. Ukrainalaisten pakolaisten auttamista pidetään itsestään selvänä ja ihmisten halua auttaa pakolaisia korostetaan. Ukrainalaiset ovat oikeutettuja saamaansa apuun, eikä heidän tarvitse todistaa omaa asemaansa apua tarvitsevana pakolaisena. Ukrainalaisia nimitetään aineistossa pakolaisiksi, eikä heistä käytetä

virheellisesti esimerkiksi termiä maahanmuuttaja kuten vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan oli tyypillistä. Vuonna 2015 pakolaisia saatettiin yhtä todennäköisesti kutsua uutismediassa maahanmuuttajiksi kuin pakolaisiksikin (Vollmer & Karakayali 2018, 133). Vuonna 2015 pakolaisille ei siis annettu samanlaista oikeutusta apuun pakolaisina kuin ukrainalaisille on vuonna 2022 uutisteksteissä annettu.

4.6.6 Ukrainalaisia pakolaisia ei esitetty uhkana

Selkeänä erona kahden pakolaisaallon välillä toimii se, ettei ukrainalaisia pakolaisia esitetty uhkana Euroopan taloudelle ja turvallisuudelle, toisin kuin Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuneita pakolaisia vuonna 2015. Valtaosassa vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaan tehdystä uutisoinnista turvapaikanhakijat esitettiin negatiivisessa valossa (Pantti & Ojala 2019, 1032). Uutismediassa pakolaiskriisi esitettiin hätätilana ja uutisoinnissa keskityttiin kriisin mukanaan tuomiin uhkiin ja niiden hallitsemiseen (Berry ym. 2015). Uutisointia dominoivat kuvaukset turvapaikanhakijoista kulttuurillisia ja taloudellisia ongelmia mukanaan tuovina uhkina (Georgiou & Zaborowski 2017, 7–8). Tämä eroaa ukrainalaisten pakolaisten representaatioista, sillä vastaavankuvauksia pakolaisista uhkana ei aineistosta löytynyt. Yksittäisiä mainintoja pakolaisten tuomista kustannuksista Ukrainan naapurimaille aineistosta löytyi, mutta tässäkin yhteydessä pakolaisia ei esitetty uhkana. Tämän edelle nousivat esimerkiksi diskurssit eurooppalaisten halusta ja valmiudesta auttaa pakolaisia. Uhkaksi Euroopan turvallisuudelle aineistossa nousi Venäjän äkillinen hyökkäys ja maan sotatoimien arvaamattomuus, eivät sodan seurauksena Eurooppaan saapuneet pakolaiset.

Vuonna 2015 turvapaikanhakijoita tuli Eurooppaan Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta. Näiltä alueilta tulleet olivat pääosin islaminuskoisia (Connor 2016). Euroopassa tämä merkitsi joillekin liberaaleihin ja maallisiin arvoihin kohdistuvaa uhkaa (Helbling & Traunmüller 2018, 1). Tähän aikaan eri puolille Eurooppaa kohdistuneet terrori-iskut ja pakolaisuus yhdistettiin julkisessa keskustelussa helposti toisiinsa (Pantti & Ojala 2019, 1033). Median valta julkisen mielipiteen muodostuksessa kävi ilmi, kun vuoden 2015 aikana yleinen mielipide maahanmuuttoa kohtaan kääntyi negatiiviseksi käytännössä kaikkialla Euroopan unionissa (Eurobarometer 2016). Kaikkein tyypillisintä negatiivisten ja vihamielisten mielipiteiden korostuminen on silloin, kun maan tai alueen etnisessä rakenteessa tapahtuu suuria muutoksia (Czymara 2020, 1307). Äärimmillen vietyä tämä näkyy esimerkiksi väestönvaihtoteorian, jonka mukaan länsimaiden valkoinen väestö pyritään tarkoituksenmukaisesti syrjäyttämään ja korvaamaan (Torvinen 2019).

Tämä voi selittää sitä, ettei uhkakuvia tai pakolaisuuden negatiivisia vaikutuksia korostettu ukrainalaisista pakolaisista uutisoitaessa. Ukrainalaiset ovat pääosin valkoisia ja kristittyjä. Aineistossa halu auttaa ukrainalaisia esitettiin muun muassa

sen kautta, että ukrainalaiset ovat osa yhteisöämme ja sama, mikä nyt tapahtuu Ukrainassa voi seuraavaksi tapahtua muuallakin Euroopassa. Ukrainalaisten pakolaisten kuvailtiin olevan meidän itsemme kaltaisia, mikä poikkeaa vuoden 2015 aikaisesta uutisoinnista, jolloin pakolaiset kuvattiin tyypillisesti ihmisarvottomana joukkona, joka on uhka Euroopalle (ks. Greussing & Boomgaarden 2017, 1751; Holzberg ym. 2018, 539; Vezovnik 2018, 47). Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleet pakolaiset esitettiin siis uhkana Euroopan turvallisuudelle toisin kuin ukrainalaiset pakolaiset.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa käyn läpi tutkielmani johtopäätöksiä refleктоimalla saamiani tuloksia aiempaan tutkimukseen aiheesta. Lähtökohtana tutkielmalleni toimii ajatus kielenkäytöstä valtaa ja vaikutusta omaavana toimintana. Tässä tutkielmassa medially nähdään olevan diskursiivista valtaa, eli valta päättää siitä, miten eri asiat mielletään ja miten niitä käsitellään yhteiskunnassa. Tutkielmani kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että kun pakolainen esitetään uutismediassa esimerkiksi uhkana, uhrina tai hallinnan kohteena tämä myös mielletään sellaiseksi yhteiskunnassa. Tämän lisäksi median on todettu olevan käytännössä kykenemätön tuottamaan täysin objektiivista ja totuudenmukaista, eri muuttujista vapaata sisältöä, sillä uutistekstien takana vaikuttavat väistämättä niin toimitukselliset käytännöt ja rutiinit kuin mediasisältöjä tuottavien tahojen aiemmat käsitykset ja ideologiatkin. Uutismedian tuottama lopullinen kuva aiheesta on siis väistämättä aina pelkkä representaatio. (Baker 2013, 3.)

Nämä uutismedioiden representaatiot todellisuudesta ja niiden kautta syntyvät diskurssit ukrainalaisten pakolaisten toimijuudesta vaikuttavat puolestaan siihen, millaisia rooleja ja toiminnan mahdollisuuksia pakolaiset yhteiskunnassa saavat. Sekä toisaalta myös siihen, minkä heille nähdään yhteiskunnassa ylipäättään olevan mahdollista. Uutismedian synnyttämät diskurssit muokkaavat ja rajaavat tätä kautta niitä toiminnan mahdollisuuksia, joita pakolaisille yhteiskunnassa annetaan. Merkittävää on myös se, miten nämä diskurssit eroavat vuoden 2015 pakolaiskriisin aikaisista diskursseista, sillä kehittyvien maiden kansalaisten mediarepresentaatioihin keskittyvä tutkimus osoittaa, että pakolaisia ei ole tyypillisesti esitetty uutismediassa oikeudenmukaisesti (Bennett ym. 2013, 248). Euroopan sisäisen pakolaisaallon suhteuttaminen Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuneeseen pakolaisjoukkoon kertoo siis myös näennäisen objektiivisen uutismedian alttiudesta toisintaa yhteiskunnassa vallassa olevia rasistisiakin diskursseja. Toisin sanoen tämä tutkielma kertoo siitä, millaisia diskursiivisia rakenteita uutismedia tuottaa, sekä miten ja millaisiin tarkoituksiin se diskursiivista valtaansa käyttää.

Tutkielmani keskeiseksi havainnoksi nousee se, ettei ukrainalaisten pakolaisten toimijuutta, niin passiivista kuin aktiivistakaan, ole kuvattu negatiivisessa valossa tai uhkana. Ukrainalaisten pakolaisten toimijuutta ilmentävät diskurssit olivat ukrainalaiset pakolaiset olosuhteidensa uhreina, eteenpäin virtaavana massana, numeroina, hallinnan kohteena ja omaa elämäänsä hallitsevina aktiivisina toimijoina. Yhteenkään näistä diskursseista eivät lukeudu negatiiviset kuvaukset pakolaisista, joka tämän tutkielman yhteydessä viittaa kuvauksiin heistä uhkana Euroopan turvallisuudelle tai taloudelle. Negatiiviset kuvaukset olivat tyypillisiä vuoden 2015 pakolaiskriisistä uutisoitaessa (ks. Greussing & Boomgaarden 2017, 1751; Holzberg ym. 2018, 539; Vezovnik 2018, 47). Ukrainalaiset ovat uhreja, jolloin suomalaiset tuntevat heitä kohtaan myötätuntoa ja tarvetta auttaa. Kun heidät kuvataan massana, numeroina tai hallinnan kohteena heidän toimijuutensa näyttäytyy jokseenkin neutraalina. He ovat passiivisia, mutta esimerkiksi pakolaisten määrän nousua ei kuvailla uhkakuvina ja heihin kohdistuva hallinta on usein heidän oleskeluaan Euroopassa helpottavaa, ei rajoittavaa. Kun pakolaiset esitetään hallinnan ja ulkopuolisen avunannon kohteena, liittyy diskurssiin keskeisesti ajatus siitä, että ukrainalaiset ansaitsevat heille myönnetyn avun. Heidän asemaansa pakolaisina ei kyseenalaisteta ja kuvaukset siviilien halusta auttaa pakolaisia ovat yleisiä. Toisin kuin vuoden 2015 aikaan, ei pakolaisten aktiiviseen toimijuuteen näyttäytyä uhkana. Esimerkiksi kuvauksiin heidän suunnitelmistaan jäädä Eurooppaan pidempiaikaisesti ei liitetä negatiivisia ilmauksia tai heidän läsnäoloaan esitetä ongelmana. Niin sanottua uhkadiskurssia ei ukrainalaisia pakolaisia käsittelevistä uutisista siis löydy, mikä on merkittävä havainto, sillä pakolaisten esittäminen uhkana on aiempien pakolaisaaltojen aikaan ollut keskeinen tapa kuvata pakolaisten toimijuutta (Horsti 2007, 18).

Uhkana niin Euroopalle kuin pakolaisillekin aineistossa toimii Venäjä. Aineistossa Venäjän armeijaan viitataan esimerkiksi termillä tuhokoneisto ja kuvaukset siitä, mitä kaikkea Venäjä on hyökkäyksellään pakolaisilta vienyt ovat yleisiä. Vuonna 2015 uhkaksi Euroopan turvallisuudelle ja taloudelle nimettiin turvapaikanhakijat. Sotaa ja konflikteja pakenevat siviilit esitettiin epätoivottuina tunkeilijoina, jotka eroavat normaalista (Parker 2015). Turvapaikanhakijoiden syyttäminen Euroopassa tapahtuneista ääri-islamistisista terrori-iskuista oli yleistä (Schmidt-Catran & Czymara 2020, 221). Lähi-idän alueelta paenneita siviilejä ei siis uutismediassa eroteltu esimerkiksi terrorijärjestöjen jäsenistä, vaan heidät niputettiin yhteen. Tyypillistä pakolaisuutisoinnille kautta aikojen on ollut se, ettei pakolaisten omaa ääntä ole päästetty mediassa kuuluviin, vaan aihetta käsitellään eurooppalaisesta näkökulmasta. Tällöin myöskään pakolaisten toiminnan motiivit eivät käy ilmi. (Horsti 2007, 12, 18.)

Useissa havaitsemistani diskursseista pakolaisten oma ääni päästettiin kuuluviin, jolloin heillä oli mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä tapahtuneesta. Tällöin aineistossa korostuivat usein myös kuvaukset pakolaisten järkytyksestä ja siitä,

kuinka paljon he ovat sodan myötä menettäneet. Pakolaisten toimijuus rajoittui usein ainoastaan järkytyksen tasolle, kun pakolaiset esitettiin traumatisoituneina ja tietämättöminä tulevasta. Uhriuden ja avunannon kohteen diskurssit uhriuttivat pakolaiset, tekivät heistä avun ansaitsevia kohteita ja samalla myös loivat heistä vaarattomia. Uhriuden diskurssissa tyypillistä oli esimerkiksi korostaa pakolaisten sukupuolta ja ikää, joista molemmat tekivät heistä todennäköisempiä rikoksen uhreja kuin tekijöitä. Kuvaukset pakolaisiin kohdistuneista rikoksista ja hyväksikäyttöyrityksistä olivat yleisiä. Ukrainalaisten pakolaisten esittäminen sodan ja rikosten uhreina teki heille tarjotusta avunannosta oikeutettua. Tämän lisäksi heihin viitattiin aineistossa termillä pakolainen, eikä virheellisesti esimerkiksi termillä maahanmuuttaja, mikä puolestaan oli yleistä vuonna 2015 ja vei turvapaikanhakijoiden oikeuden apuun nimeämällä heidät joksikin muuksi kuin sotaa pakeneviksi pakolaisiksi (ks. Vollmer & Karakayali 2018, 133; Berry ym. 2015, 15).

Aiempi tutkimus osoittaa, että pakolaisia koskeva uutisointi keskittyy useimmiten sekä siihen, onko pakolaisten toiminta legitiimiä että siihen, millaisia hallinnollisia linjauksia heihin kohdistetaan (Lippi ym. 2020, 1612). Tämä puolestaan on johtanut siihen, että pakolaiset ja turvapaikanhakijat nähdään ennen kaikkea joko ongelmana tai uhreina (ks. Pupavac, 2008; Rowe and O'Brien, 2014). Tämä on keskeinen huomio myös tutkielmassani. Vuonna 2015 turvapaikanhakijat esitettiin heidän toimintansa laittomuuden ja heidän mukanaan tuomien ongelmien kautta, tehden heidän toiminnastaan ongelman ja uhan. Ukrainalaiset pakolaiset puolestaan esitettiin aineistossani tyypillisesti heihin kohdistuneen avunannon, hallinnan ja vaarojen kautta, tehden heistä uhreja. Uutismedia siis identifioi turvapaikanhakijat ja pakolaiset eri tavoin, minkä myötä heidän toimintansa ja mahdollisuudet toimia EU:n alueella muotoutuivat erilaisiksi. Kuvaukset ukrainalaisista pakolaisista esimerkiksi halukkaina työskentelemään Euroopassa luovat heistä kuvan aktiivisina ja Euroopan taloutta tukevinä toimijoina, kun taas virheelliset kuvaukset turvapaikanhakijoista maahanmuuttajina horjuttavat heidän oikeutustaan siihen apuun ja turvaan, joka turvapaikanhakijalle kuuluu. Tällöin pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden mahdollisuudet esimerkiksi työskennellä tai saada apua Euroopassa muotoutuvat erilaisiksi.

Zawadzka-Paluckaun (2022, 106) mukaan uutisointi ukrainalaisista pakolaisista on ollut päinvastaista verrattuna uutisointiin Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuneisiin turvapaikanhakijoihin. Hänen mukaansa toistaiseksi uutisointiin ukrainalaisista pakolaisista ei liity samoja negatiivisia kehystyksiä kuin vuonna 2015 (mts. 106). Analyysini tukee tätä huomiota. Aineistoni perusteella ukrainalaiset on nähty ennemmin heihin kohdistuneen kärsimyksen ja heidän tarvitsemansa avun sekä tuen kautta kuin heidän mukanaan tuomien ongelmien tai uhkien näkökulmasta. Representaatiot ukrainalaisista pakolaisista ovat siis tässä suhteessa päinvastaisia niihin, joita turvapaikanhakijoista esitettiin uutismediassa vuonna 2015.

Toisin sanoen käytännössä samoista lähtökohdista, eli sodan ja kriisien keskeltä, saapuvat pakolaiset ja turvapaikanhakijat esitetään uutismediassa eri rooleissa. Toisten toimijuus näyttäytyy uhkana, kun taas toiset omaksuvat helpommin esimerkiksi roolin sodan uhreina. Zawadzka-Paluektaun (2022, 99) mukaan tätä voidaan selittää sillä, että ukrainalaisten koetaan olevan osa meitä ja meidän kulttuuriamme, toisin kuin vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden. Ukrainalaiset ovat pääosin kristittyjä, valkoihoisia ja heidän kulttuurinsa on monelta osin samankaltainen kuin muuallakin Euroopassa (mts. 99). Tämä näkyi myös aineistossani. Toisin kuin Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta saapuneet turvapaikanhakijat, ukrainalaiset pakolaiset esitettiin osana meidän yhteisöämme ja pakolaisuus kuvattiin asiana, joka voi tapahtua meistä kaikille.

Tänä päivänä rasismista keskustellaan usein samassa yhteydessä maahanmuuton kanssa (Pantti ym. 2019, 506). Rasismi sekä maahanmuutto ja pakolaisuus eivät siis ole toisistaan irrallisia ilmiöitä, minkä voi huomata myös aineistoni perusteella. Yhteiskunnallista keskustelua hallitsevat pakolaisiin liitetyt rasistiset ennakkoluulot toistuvat uutismedian asettamissa diskursseissa, kun pakolainen poikkeaa valtaväestöstä etnisyydeltään, uskonnoltaan ja kulttuuriltaan. Mutta samat diskurssit pakolaisten mukanaan tuomista uhista ja ongelmista eivät ilmene silloin, kun kyseessä on pääosin valkoihoinen ja kristinuskoinen pakolaisjoukko. Tutkielmani tulokset kertovat siis uutismedian alttiudesta joko toisintaa vallassa olevia rasistisiakin ajatusmalleja, tai itse luoda niitä.

Kuvauksia pakolaisten toimijuudesta on kuitenkin vaikeaa asettaa mittarilla positiivisesta negatiiviseen. Ukrainalaiset pakolaiset eivät näyttäydy aineistossa uhkana, eikä heidän toimijuuttaan kuvailla negatiivisesti, mutta tekeekö tämä havaitsemistani diskursseista positiivisia tai edes neutraaleita? Ukrainalaisten pakolaisten toimijuutta kuvastavista diskursseista yksi painotti pakolaisten omaa aktiivista toimijuutta, päätöksentekoa ja vaikutusmahdollisuuksia. Tämän lisäksi pakolaiset kuvattiin esimerkiksi hallinnan kohteena, uhreina ja nimeämättömänä joukkona joko massan tai numeroiden muodossa. Kun pakolaisista kerrotaan esimerkiksi numeroina, näyttäytyy tämä näennäisen neutraalina ja objektiivisena kertomuksena siitä, paljonko pakolaisia Euroopassa on. Samaan aikaan se kuitenkin kertoo myös siitä, mitä pidetään tärkeänä ja mistä halutaan puhua. Media käyttää valtaansa päättäessään siitä, mitä mitataan ja mitä ei. (Engle Merry 2016, 29.) Tilastot ja muut numeeriset mittaukset perustuvat valinnoille, jotka puolestaan pohjautuvat siihen, ketkä niitä kokoavat ja millaisia oletuksia ja lähtökohtia heillä on aiheeseen liittyen (Ustek-Spilda 2019, 308). Myös se on valinta, minkä ihmisjoukon määrää mitataan ja esitetään uutismediassa.

Kun pakolaisten määrää puolestaan kuvaillaan veden virtaukseen liittyvin kielikuvin, joita myös aineistostani löytyi, syntyy heistä kuva kontrolloimattomana, persoonattomana ja epätoivottuna luonnonkatastrofina (Baker ym. 2008, Vezovnik 2018

mukaan). Aineistossa ukrainalaisten pakolaisten liikkeisiin Euroopassa viitattiin virtauksena, mikä on terminä esimerkiksi tulvaa tai aaltoa lievempi. Pakolaisten liikkeiden kuvailu vedenvirtauksen tai muun luonnon toimintaan viittaavan kielikuvan kautta toisintaa kuitenkin tapaa esittää pakolaisten toiminta Euroopassa hallitsemattomana ja arvaamattomana. Heidän toimintansa esitetään siis tältäkin osin muusta väestöstä poikkeavana.

Vuonna 2015 pakolaiskriisistä uutisoitiin enemmän numeroiden kuin pakolaisten omien kokemusten ja tarinoiden kautta (Fotopoulos & Kaimaklioti 2016, 270-273). Joidenkin arvioiden mukaan tämä ei kertonut niinkään kriisin todellisuudesta, sillä Euroopan unioniin pyrkivien määrä oli vuonna 2015 alhainen suhteutettuna Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueella asuvien lukumäärään, eikä Eurooppa ottanut vastaan suurta määrää pakolaisia suhteutettuna esimerkiksi joihinkin Afrikan ja Aasian valtioihin (Butler 2017). Myös aineistossani keskityttiin ukrainalaisten pakolaisten määrään Euroopassa sen sijaan, että Ukraina jätettiin jättämään. Eurooppaan saapuvien pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrien raportointi kertoo median kyvystä rakentaa todellisuutta. Raportoimisen keskittyminen Euroopassa tapahtuvaan liikehdintään kertoo uutismedian suuremmasta kiinnostuksesta Eurooppaa ja sinne saapuvaa muuttoliikettä, kuin kriisi- ja sota-alueiden tai muiden Euroopan ulkopuolisten maiden tilannetta kohtaan. Raportoimalla länsimaiden tapahtumista suuremmalla intensiteetillä rakentaa länsimainen uutismedia todellisuutta, jossa länsimaiden tapahtumat myös saavat suuremman painoarvon ja merkityksen kuin tapahtumat muualla maailmassa.

Aineistoni diskurssit pakolaisista numeroina, virtaavana massana, uhreina sekä hallinnan kohteena viittaavat myös siihen, ettei pakolaisia identifioida uutismediassa samanveroisiksi toimijoiksi kuin muuta väestöä. Heidät kuvataan toimijoina, joihin kohdistetaan apua ja hallintaa, koska he eivät kykene itse huolehtimaan itsestään tai tekemään omia päätöksiään. Vaihtoehtoisesti heitä ei esitetä ihmisinä lainkaan, vaan ainoastaan massana, joka virtaa eri maiden välillä tai numeroina, joiden vaihtelua seurataan. Vaikkei heitä esitetä siis suoranaisen negatiivisessa valossa, esimerkiksi uhkana, antaa uutismedia pakolaisille kuitenkin erilaiset toiminnan mahdollisuudet ja lähtökohdat kuin muulle väestölle. Heidän toimintansa kuvaillaan olevan rajoituttu ja riippuvaista esimerkiksi ulkopuolisesta avusta. Uutismedia siis identifioi pakolaiset eri tavoin kuin esimerkiksi suomalaiset. Pakolaisia ei useinkaan kuvata yhtä täysvaltaisina päätöksentekijöinä tai inhimillisinä toimijoina, sillä ainoastaan yksi löytämistäni viidestä diskurssista keskittyi pakolaisen oman aktiivisen toimijuuden, päätöksenteon ja henkilöhistorian korostamiseen.

Tutkielmani kertoo sekä uutismedian tarpeesta etsiä ja nimetä yhteiskunnan eri toimijoita että siitä ongelmallisuudesta, jonka tämä nimeäminen pitää sisällään. Uutisointi muokkaa julkista keskustelua, mielipiteen muodostumista ja päätöksentekoa.

Uutiset rakentavat representaatioita maailmasta ja identifioivat sen toimijoita. (Horsti 2007, 11.) Uutismediat ovat merkittävässä roolissa tiedon levittämisessä, ja niiden valitsemat rajaukset, aiheet ja kerrontatavat vaikuttavat julkisen keskustelun sävyyn ja asenteisiin (Meeusen & Jacobs 2017, 217). Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että uutismedian tuottamalla sisällöllä on suuri merkitys siihen, miten pakolaiset otetaan vastaan. Negatiivinen uutisointi lisää tulokkaisiin kohdistettuja negatiivisia ennakoiluuloja, joilla on vaikutusta heidän elämänsä ja tulevaisuuteensa maassa, johon he saapuvat. (Geschke ym. 2010, 99.) Nimeämällä pakolaiset ja turvapaikanhakijat esimerkiksi uhreiksi tai uhkaksi identifioi uutismedia nämä ihmisryhmät tällaisiksi yhteiskunnassa laajemminkin. Vuonna 2015 turvapaikanhakijoiden saapumista Eurooppaan seurasi negatiivinen vastaanotto, joka sisälsi muun muassa rasistisesti motivoituneita hyökkäyksiä vastaanottokeskuksiin. Aiemmasta tutkimuksesta käy ilmi, että tähän aikaan pakolaiset esitettiin uutismediassa lähtökohtaisesti negatiivisessa valossa. (Pantti & Ojala 2019, 1032–1033.) Ukrainalaisten pakolaisten vastaanotto Euroopassa on puolestaan ollut alusta alkaen myönteistä ja pakolaisia on haluttu auttaa (Zawadzka-Paluektau 2022, 97). Aineistostani ei myöskään löytynyt yhtäkään pakolaisia uhkana tai ongelmana esittävää diskurssia. Uutisointi ei siis tapahdu tyhjiössä, vaan uutissisällön tuottajat ovat yhtäaikaaisesti sekä itse alttiita ulkopuoliselle asenneilma-
piirille ja yhteiskunnalliselle keskustelulle että vastuussa siitä, millaista kuvaa uutismedia eri ihmisryhmistä yleisölleen tuottaa.

Toimijoiden nimeäminen ja identifioiminen uutismediassa tapahtuu perustuen heidän ominaisuuksiinsa, kuten ikään, sukupuoleen, etnisyyteen, kulttuuriin ja uskontoon. Vuonna 2015 uutismediassa esiin nostettiin turvapaikanhakijoiden uskonnon ja kulttuurin ristiriitaisuus eurooppalaisten maallistuneiden arvojen kanssa (Connor 2016). Ukrainasta saapuneista pakolaisista valtaosan puolestaan ollessa naisia ja lapsia, on heidät helposti asetettu sodalle, rikoksille ja hyväksikäytölle altistuneiden uhrien asemaan. Turvapaikanhakijoiden uskonto ja kulttuuri sekä ukrainalaisten pakolaisten ikä ja sukupuoli on siis esitetty tulijoita ja heidän toimijuuttaan sekä toiminnan mahdollisuuksiaan määrittelevinä tekijöinä. Mikäli turvapaikanhakijoiden ja ukrainalaisten pakolaisten toimijuutta halutaan tarkastella niin sanotun rakenteistumisen teorian näkökulmasta, voidaan turvapaikanhakijoiden uskonnon ja kulttuurin, sekä pakolaisten sukupuolen ja iän nähdä määrittelevän heidän toimijuuttaan.

Rakenteistumisen teorian mukaan rakenteet toimivat joko yksilön toiminnan mahdollistavana tai sitä rajoittavana tekijänä. Rakenteet eivät ole sosiaalisen toiminnan ulkopuolisia. Sen sijaan sosiaalisen toiminnan toistuvat mallit muodostavat rakenteellisen todellisuuden. Erilaisten rakenteiden ja yksilön toiminnan nähdään siis olevan vahvasti kytköksissä toisiinsa. (Giddens 1984.) Ukrainalaisten pakolaisten tapauksessa nuori ikä ja naiseus muodostuvat heidän toimintaansa sekä rajoittaviksi että mahdollistaviksi tekijöiksi, sillä sosiaalisen toiminnan seurauksena nämä

ominaisuudet ovat muotoutuneet yksilön haavoittuvaisuutta korostaviksi. Ne asettavat pakolaiset asemaan, jossa heidät nähdään ennen kaikkea uhreina, ei uhkana. Tämä itsessään luo heille toiminnan mahdollisuuksia Euroopassa, sillä naisten ja lasten nähdään altistuvan pakomatallaan monille vaaroille ja tarvitsevan ulkopuolista apua. Samaan aikaan nämä ominaisuudet kuitenkin myös rajoittavat pakolaisten toimintaa. Pakolaisten ikä ja sukupuoli asettavat heidät aineistossa haavoittuvasiin asemaan, josta käsin he eivät ole täysin kykeneväisiä itse päättämään omasta elämästään, vaan ovat sen sijaan ulkopuolisen tuen varassa. Turvapaikanhakijoiden tapauksessa heidän uskontonsa ja kulttuurinsa puolestaan on esitetty ominaisuuksina, jotka erottavat heidät muusta väestöstä. Heidän toimijuuttaan turvapaikkaa hakevina yksilöinä Euroopassa rajoittaa heidän näennäinen erilaisuutensa suhteessa muuhun väestöön. Niin turvapaikanhakijoiden kuin ukrainalaisten pakolaistenkin tapauksessa heitä identifioivat ja nimeävät ominaisuudet päätyvät siis suurelta osin rajoittamaan heidän mahdollisuuksiaan toimia yhteiskunnassa. Mutta ukrainalaisten pakolaisten tapauksessa ne ovat myös luoneet heille mahdollisuuksia, joita Eurooppaan pyrkivillä turvapaikanhakijoilla ei vuonna 2015 ollut.

Arkiajattelussa ja sosiaalitieteissä toimijuuden kriteeriksi nousee usein ajatus siitä, ettei yksilön toiminta ole jonkin ulkoisen tai sisäisen voiman määrittelemää. Toimijuuden tulisi siis ilmentää yksilön tahdonvapautta, mikä puolestaan liittyy yksilön kykyyn toimia rationaalisesti. Juuri rationaalisuus nähdäänkin tekijänä, jonka avulla yksilö kykenee vastustamaan voimia, joilla voisi olla vaikutusta hänen omaan toimintaansa. (Barnes 2000, 47–49.) Aineistosta käy ilmi, että pakolaisen vaikean tilanteen, eli aseman pakolaisena kuvataan olevan tekijä, joka horjuttaa tämän arviointikykyä, sekä altistaa tämän hyväksikäytölle ja rikoksille. Pakolaista passiivisena toimijana ei siis kuvata kykeneväksi rationaaliseen päätöksentekoon. Toisin sanoen pakolaisuus itsessään on ominaisuus, joka horjuttaa yksilön toimijuutta ja rajoittaa tämän toiminnan mahdollisuuksia.

Passiivisuus korostuu sekä aiemmassa tutkimuksessa että aineistossani. Analyysini perusteella neljä viidestä pakolaisia käsittelevästä diskurssista on pakolaisten passiivisuutta ilmentävää. Pakolaiset esitetään joko passiivisina uhreina, jotka eivät kykene itse määrittelemään millaista apua tarvitsevat, tai passiivisena joukkona, jonka toiminnan rationaalisuus ei ilmene aineistosta. Pakolaisten passiivisuutta rakentavat uutisteksteissä äänessä olevat, pakolaisten toiminnasta vastuun ottavat auttajat sekä heihin hallintaa kohdistavat päättäjät. Toisin sanoen uutisteksteissä esiintyvä pakolaisiin kohdistuva viranomaispuhe siis rakentaa pakolaisille passiivista toimijuutta. Tämän lisäksi passiivista toimijuutta pakolaisille rakentavat myös kuvaukset heistä voimakkaita tunnereaktioita kokevina uhreina. Analyysini perusteella kuvaukset pakolaisista esimerkiksi itkemässä olivat tyypillisiä passiivista toimijuutta ilmentävälle uhri-diskurssille, kun taas aktiivista toimijuutta ilmentävälle diskurssille ominaista oli

näyttää pakolaisten tunteet pelkkää itkua ja järkytystä laajempina kokemuksina. Analyysini perusteella pakolaisten kuvattiin ilmaisevan voimakkaita tunteita esimerkiksi itkemällä erityisesti silloin, kun heidän toimintansa rationaalisuus, aktiivisuus ja motivaatio eivät käyneet ilmi.

Aiemmasta tutkimuksesta käy ilmi, ettei media kiinnitä huomiota siihen, millaisia seurauksia negatiivisilla diskursseilla on pakolaisten elämään (Parker 2015). Tämän lisäksi myös näennäisen positiivisilla ja neutraaleilla diskursseilla on vaikutusta pakolaisten toiminnan mahdollisuuksiin yhteiskunnassa. Utismediassa esimerkiksi avunannon kohteena esitetty pakolainen näyttäytyy uutisisältöjen yleisölle toimijana, joka saa osakseen apua, mutta myös tarvitsee sitä. Kuvaukset uskonnoltaan ja kulttuuriltaan valtaväestöstä poikkeavasta turvapaikanhakijasta luovat puolestaan kuvan yhteiskuntaamme sopimattomasta toimijasta, joka on uhka vallitseville arvoille. Ne tavat, joilla pakolaisista uutisoidaan siis muokkaavat ymmärrystämme siitä, millaisia pakolaiset ovat sekä siitä, ketkä yhteiskuntaamme sopivat.

Samaan aikaan uutismedia tulee identifioineeksi asemaltaan hyvin samankaltaisessa tilanteessa olevat ihmisryhmät, eli vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja vuoden 2022 pakolaiset eri tavalla. Utismedian omatessa valtaa suhteessa yleiseen mielipiteenmuodostukseen ja keskusteluun, johtaa tämä julkisen keskustelun ja yhteiskunnan rakentumiseen sellaiseksi, jossa nämä samankaltaisessa tilanteessa Eurooppaan saapuneet ihmisryhmät mielletään yhteiskunnassa erilaisina ja eriarvoisina. Tämän lisäksi heistä rakennetaan kuvaa toiminnan mahdollisuuksiltaan ja olemukseltaan muusta väestöstä poikkeavana – kuvattiin heidät sitten uhkana tai uhreina.

6 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa on pyritty selvittämään, millaisia diskursseja ukrainalaisten pakolaisten toimijuudesta Helsingin Sanomien uutisoinnissa rakennettiin keväällä vuonna 2022. Tavoitteena on ollut suhteuttaa tätä aineistosta saatua tietoa aiempaan tutkimukseen siitä, miten pakolaiset vuonna 2015 otettiin Euroopassa vastaan ja miten heistä mediassa uutisoitiin. Tässä tutkielman viimeisessä luvussa arvioin tutkimuksen toteutusta ja pyrin tunnistamaan niitä rajoitteita, joita tutkielmaan liittyy. Tämän lisäksi esittelen ideoita jatkotutkimusaiheisiin, joita heräsi tutkimusentekoprosessin aikana.

6.1 Tutkimuksen arviointi

Hyödynsin tutkielmassani tutkimusmenetelmänä kriittistä diskurssianalyysia, joka tarkastelee kielenkäyttöä suhteessa valtaan. Kielenkäyttö nähdään vallankäytön välineenä ja vallassa olevien diskurssien koetaan sekä ylläpitävän että uusintavan nykyistä asiointilaa. Vaihtoehtoisesti diskursseilla uskotaan myös olevan mahdollisuus horjuttaa ja muuttaa nykyistä tilannetta ja olosuhteita. (Fairclough & Wodak 1997, 258.) Kriittistä diskurssianalyysia on kritisoitu sen tavasta tuottaa ainoastaan osittaisia ja vajavaisia totuuksia. Tämä johtuu menetelmän luonteesta, jossa tutkijan näkökulma sisällytetään tulosten tulkintaan. (Saxton 2003, 111.) Tässä tutkielmassa esitetyt diskurssit ovat siis seurausta siitä, miten olen aineistoa tulkinut. Kyse ei ole absoluuttisista totuuksista, vaan tulkinnoista, jotka on tehty pohjautuen siihen, millaisia aiempia käsityksiä, tietoa ja ymmärrystä minulla on aiheesta ollut. Toisin sanoen voidaan todeta, että joku toinen olisi saattanut löytää samasta aineistosta erilaisia tuloksia.

Kriittistä diskurssianalyysia hyödyntävän tutkimuksen ilmaisun sanotaan vaativan huolellisuutta, sillä kieli, jolla tutkimus ja sen tulokset ilmaistaan on itsessään diskurssiivinen konstruktio (Saxton 2003, 111). Tutkielmassa ne tavat, joilla pakolaisten

toimijuus mediassa esitetään, tulkitaan representaatioiksi. Uutismedian ei siis nähdä kertovan objektiivista totuutta aiheesta, vaan esittävän tietynlaisen representaation, joka perustuu sisällön tuottajan omiin aiempiin näkemyksiin, tulkintoihin ja ymmärrykseen aiheesta. Journalistisen tekstin sisältö on väistämättä riippuvaista siitä, kuka sen kirjoittaa. Sama pätee myös kriittistä diskurssianalyysia tutkimusmenetelmänä hyödyntävään tutkielmaan. Menetelmä perustuu sille, miten tutkija aineistoa tulkitsee, jolloin se on väistämättä myös itse representaatio totuudesta.

Tutkielmani aineisto on kerätty aikaväliltä 3. maaliskuuta – 3. huhtikuuta, eli kuukauden mittaiselta ajanjaksolta. Ajanjakso valikoitui sillä perusteella, että se alkoi siitä, kun ensimmäiset uutiset Suomeen saapuvista pakolaisista julkaistiin Helsingin Sanomissa. Ajanjaksoksi rajautui kuukausi tutkielman koon vuoksi. Työn puitteissa ei olisi ollut mahdollista tarkastella uutisointia pidemmältä aikaväliltä, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö pidempiaikaista tarkastelua voitaisi pitää perusteltuna. Tarkastelujakso sijoittuu ajalle välittömästi Venäjän hyökkäyssodan alkamisen jälkeen, minkä vaikutuksia aineiston sisällölle ei pidä sulkea pois. Tarkasteluajan levittäminen pidemmälle ajanjaksolle olisikin mahdollistanut sen havainnoimisen, ovatko pakolaisten toimijuutta koskevat diskurssit muuttuneet ajan kuluessa, kun ukrainalaiset pakolaiset ovat viettäneet Euroopassa pidemmän aikaa ja heitä on tullut tänne lisää. Keräämääni aineistoa tarkastellessa tulee nimittäin myös huomioda, että tähän aikaan, ensimmäisen kuukauden aikana Venäjän hyökkäyksestä, ukrainalaisia pakolaisia on vasta alkanut tulemaan Eurooppaan eivätkä he ole oleilleet täällä kauaa. Tällä on voinut olla vaikutuksensa niihin diskursseihin, joita tämän tutkielman puitteissa löydettiin. Tutkielma ei pysty näyttämään uutisoinnissa mahdollisesti tapahtuneita muutoksia, sillä tarkasteluajanjakso on vain kuukauden mittainen. Tutkielman puitteissa suuremman aineiston kerääminen ei kuitenkaan olisi ollut mahdollista.

Tutkielmassa keskitytään pelkästään Helsingin Sanomien uutisointiin aiheesta. Tutkielman ideointivaiheessa mahdollisuutta sisällyttää tarkasteluun useampia suomalaisia uutismedioita pohdittiin, mutta lopulta ideasta luovuttiin tutkielman koon vuoksi. Juuri Helsingin Sanomien tarkastelua voidaan kuitenkin pitää perusteltuna sanomalehden levikin ja yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi. Voidaan kuitenkin pohtia, olisivatko esimerkiksi iltapäivä- tai maakuntalehtien asettamat diskurssit poikenneet Helsingin Sanomien uutisoinnista merkittäväällä tavalla. Eri sanomalehdissä korostuvat erilaiset painotukset aihevalintojen ja näkökulmien suhteen, minkä vuoksi esimerkiksi maakuntalehden tai iltapäivälehdien sisällyttäminen tarkasteluun olisi voinut tuottaa tutkielmalle erilaisia tuloksia.

6.2 Jatkotutkimusaiheet

Tutkielmani laajempaa aihetta, eli pakolaisten representaatioita uutismediassa on tutkittu pitkään, eikä pakolaisten saapuminen Eurooppaan niin Ukrainasta kuin muualtakaan ole päättynyt tutkielman teon aikana. Pakolaisten määrä Euroopassa yli kaksinkertaistui vuonna 2022. Miljoonat Ukrainan sotaa paenneet tarvitsevat tukea myös tulevana vuosina niin Ukrainassa kuin sen lähialueillakin. (UNHCR 2022.) Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön (2022) mukaan Euroopassa tullaan todennäköisesti näkemään yhä enemmän erilaista liikehdintää aiempien konfliktien aiheuttaman ihmisten liikehdinnän lisäksi. Tutkielman aihe ei siis ole missään mielessä vanhentunut, vaan tulee vaatimaan tutkimista myös tulevaisuudessa.

Kuten todettu, tutkielmani päättyi lopulta käsittelemään diskursseja ukrainalaisten pakolaisten toimijuudesta yhden kuukauden ajalta yhdestä sanomalehdestä. Tarkasteluajankohdan rajallisuus ja sijoittuminen välittömästi Venäjän hyökkäystä seuranneeseen ajanjaksoon on voinut vaikuttaa tutkielman tuloksiin. Jotkin havaitsemistani diskursseista ovat voineet esimerkiksi korostua suhteessa toisiin ajanjakson vuoksi. Ukrainalaisten pakolaisten mediarepresentaatioiden tarkastelu esimerkiksi pidemmältä ajanjaksolta voisikin olla mielekästä ja tuottaa lisää tietoa aiheesta. Eräs tutkimuksenteon aikana esiin nousseista kysymyksistä tutkielmani kohdalla olikin se, ovatko ukrainalaisia pakolaisia koskevat diskurssit muuttuneet sinä aikana, jonka ukrainalaiset pakolaiset ovat Euroopassa viettäneet. Pidempijaksoinen tarkastelu ukrainalaisten pakolaisten representaatioista uutismediassa sekä niiden mahdollisesta muutoksesta tuottaisi uutta tietoa pakolaisaaltoista, johon on suhtauduttu aiemmista poikkeavalla tavalla. Juuri ukrainalaisten pakolaisten kokeman vastaanoton poikkeuksellisuus verrattuna aiempaan luo aiheesta yhä mielenkiintoisen ja tärkeän tutkimuskohteen.

Merkittäväksi havainnoksi tuloksieni pohjalta muodostui se, ettei havaitsemiini diskursseihin sisältynyt lainkaan kuvauksia ukrainalaisista pakolaisista uhkana tai ongelmana Euroopan turvallisuudelle ja taloudelle. Johtopäätökset ja pohdinta -luvussa pohdin diskurssien asettumista mittarille positiivisen ja negatiivisen välillä, eivätkä havaitsemani diskurssit näyttäyty suoranaisen negatiivisina, tässä tapauksessa pakolaiset ongelmana ja haittana esittävinä. Tutkielmani keskiössä ei kuitenkaan ollut selvittää, onko uutisointi ukrainalaisista pakolaisista ollut positiivisempaa kuin aiemmin, tai mistä tämä mahdollisesti johtuu. Niin sanotun uhkadiskurssin puuttuminen aineistosta oli kuitenkin mielestäni mielenkiintoinen löytö, jonka tutkimista pidän myös tärkeänä, sillä se on aiempien pakolaisaaltojen aikaan ollut keskeinen tapa kuvailla pakolaisten toimijuutta (Horsti 2007, 18).

Euroopan sisäinen pakolaisaalto ja pakolaiset, joihin suhtauduttiin myötätunnolla ja halulla auttaa loi tutkielmani aloittamisen aikaan mielenkiintoisen

lähtökohdan tutkimukselle. Tämä pätee yhä ja tarkastelun kohteeksi olisi mielestäni tärkeää nostaa myös ne toimitusten sisäiset käytännöt, lähtökohdat ja asenteet, jotka ovat johtaneet siihen, että kahdesta viimeisen kymmenen vuoden sisään Eurooppaan kohdistuneesta pakolaisaallossa on tuotettu mediassa niin erilainen kuva. Etnisyydeltään, kulttuuriltaan ja uskonnoltaan aiemmista poikkeava pakolaisaalto ja siihen kohdistunut neutraali ja jopa positiivinen uutisointi mahdollistavat keskustelun näennäisen objektiivisen uutismedian alttiudesta joko myötäillä vallassa olevia rasistisia diskursseja tai vaihtoehtoisesti tavasta rakentaa niitä.

LÄHTEET

- Altheide, D. L. (2002). Creating fear: News and the construction of crisis. *de Gruyter*.
- Baker, P. (2013). Discourse analysis and media attitudes: The representation of Islam in the British press. Cambridge: *Cambridge University Press*.
- Barnes, B. (2000). Understanding Agency. *Social Theory and Responsible Action*. London: Sage.
- Bas, O. & Grabe, M. (2015). Emotion-provoking personalization of news: informing citizens and closing the knowledge gap? *Communication Research* 42(2): 159–185.
- BBC. (2016). "Migrant Crisis: EU-Turkey Deal Comes into Effect." BBC. 20.3.2016.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, communication & society*, 15(5), 739-768.
- Bennett, S. ter Wal, J. Lipiński, A. ym. (2013). The representation of third-country nationals in European news discourse: journalistic perceptions and practices. *Journalism Practice* 7(3): 248–265.
- Berry, M., Garcia-Blanco, I. & Moore, K. (2015). Press coverage of the refugee and migrant crisis in the EU: a content analysis of five European countries. <http://www.unhcr.org/56bb369c9.pdf>.
- Bird, S. E. (1998). News we can use: An audience perspective on the tabloidisation of news in the United States. *Javnost-The Public* 5(3), 33-49.
- Blommaert, J., & Bulcaen, C. (2000). Critical discourse analysis. *Annual review of Anthropology* 29(1), 447-466.
- Brouard, S., Vasilopoulos, P. & Foucault, M. (2018). "How Terrorism Affects Political Attitudes: France in the Aftermath of the 2015–2016 Attacks." *West European Politics* 41(5):1073–99.
- Butler, D. (2017). What the numbers say about refugees. *Nature* 543(7643).
- Chouliaraki, L., Georgiou, M., Zaborowski, R., & Oomen, W. A. (2017). The European 'migration crisis' and the media: A cross-European press content analysis.
- Connor, P. (2016). "Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015. Pew Research Center.
- Cottle, S. 2009. Global crisis reporting. *Journalism in the global age*. *Open University Press; McGraw-Hill*. Maidenhead, England.
- Culler, J. (1981). Story and Discourse in the Analysis of Narrative. *The Pursuit of Signs: Semiotics, Literature, Deconstruction*, 169, 169-187.
- Croston, J., & Pedersen, A. (2013). 'Tell me what I want to hear': Motivated recall and attributions in media regarding asylum seekers. *Australian Journal of Psychology*, 65(2), 124-133.
- Czymara, C. S. (2020). Attitudes toward refugees in contemporary Europe: A longitudinal perspective on cross-national differences. *Social Forces*. <https://doi.org/10.1093/sf/soaa055>

- Czymara, C. & Klingeren, M. (2022). New perspective? Comparing frame occurrence in online and traditional news media reporting on Europe's "Migration Crisis". *Communications*, 47(1), 136-162. <https://doi.org/10.1515/commun-2019-0988>
- Czymara, C. S. & Schmidt-Catran, A. W. (2017). "Refugees Unwelcome? Changes in the Public Acceptance of Immigrants and Refugees in Germany in the Course of Europe's 'Immigration Crisis'." *European Sociological Review*, 33(6):735-5
- Doğanay, Ü. (2020). Immigrants and Syrian refugees in the Turkish press: Analysis of news discourse in the context of the 'refugee crisis'. *Journal of Language and Politics*, 19(3), 518-542.
- Efe, İ. (2019). A corpus-driven analysis of representations of Syrian asylum seekers in the Turkish press 2011–2016. *Discourse & Communication*, 13(1), 48-67.
- Engle Merry, S. (2016). *The Seductions of Quantification: Measuring Human Rights, Gender Violence, and Sex Trafficking*. London, UK: *University of Chicago Press*.
- Esses, V., Hamilton, L., & Gaucher, D. (2017). "The Global Refugee Crisis: Empirical Evidence and Policy Implications for Improving Public Attitudes and Facilitating Refugee Resettlement." *Social Issues and Policy Review* 11(1):78–123.
- Eurobarometer. (2016). *Public Opinion in the European Union (National Report)*. Helsinki: European Union.
- Eurostat. (2016). Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015. *Eurostat News Release*. 4.3.2016. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-press-releases/-/3-04032016-AP>
- Fairclough, N., Blom, V., & Hazard, K. (1997). *Miten media puhuu. Vastapaino*.
- Fairclough, N., & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. Teoksessa T. A. van Dijk (toim.), *Discourse as social interaction* (pp. 258–284). London: Sage.
- Fassin, D. (2013). The precarious truth of asylum. *Public Culture* 25(169): 39–63.
- Fotopoulos, S. & Kaimaklioti, M. (2016). "Media discourse on the refugee crisis: On what have the Greek, German and British press focused?" *European View*, 15, 265–279. <https://doi.org/10.1007/s12290-016-0407-5>
- Georgiou, M., & Zaborowski, R. (2017). Media coverage of the "refugee crisis": A cross-European perspective. Council of Europe.
- Geschke, D., Sassenberg, K., Ruhrmann, G., & Sommer, D. (2010). Effects of linguistic abstractness in the mass media. *Journal of Media Psychology*.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: *Polity Press*.
- Grabe, M., Kleemans, M., Bas, O. ym. (2017). Putting a human face on cold, hard facts: effects of personalizing social issues on perceptions of issue importance. *International Journal of Communication* 11: 907–929.
- Greussing, E., & Boomgaarden, H. G. (2017). Shifting the refugee narrative? An automated frame analysis of Europe's 2015 refugee crisis. *Journal of ethnic and migration studies*, 43(11), 1749-1774.
- Helbling, M. & Traunmüller, R. (2018). "What Is Islamophobia? Disentangling Citizens' Feelings Towards Ethnicity, Religion and Religiosity Using a Survey Experiment." *British Journal of Political Science*. 1-18.
- Holzberg, B., Kolbe, K., & Zaborowski, R. (2018). Figures of crisis: The delineation of (un) deserving refugees in the German media. *Sociology*, 52(3), 534-550.

- Horsti, K. (2007). Hope and Despair: Representations of Europe and Africa in news coverage of "migration crisis". XIV Nordic Migration Researchers Conference (pp. 1-21).
- Innes, A. J. (2010). When the Threatened Become the Threat: The Construction of Asylum Seekers in British Media Narratives. *International Relations*, 24(4): 456-77. doi:10.1177/0047117810385882
- Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (2016). Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino.
- Kervinen, E. (2022). Perussuomalaisen Purra vaatii pakolaiskiintiön nollaamista Ukrainan sodan vuoksi. *Helsingin Sanomat*. 16.3.2022.
- Kirby, P. (2022). Why has Russia invaded Ukraine and what does Putin want?. *BBC*. 9.5.2022.
- Kotilainen, N., & Pellander, S. (2022). (Not) Looking Like A Refugee: Symbolic Borders of Habitus in Media Representations of Refugees. *Media History*, 28(2), 278-293.
- Kotiranta, T., Niemi, P., Haaki, R., Mäntysaari, M., & Virkki, T. (2011). *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Lippi, K., McKay, F. H., & McKenzie, H. J. (2020). Representations of refugees and asylum seekers during the 2013 federal election. *Journalism*, 21(11), 1611-1629.
- Maahanmuuttovirasto. (2023). Sanasto. Migri.fi.
- Meeusen, C., & Jacobs, L. (2017). Television news content of minority groups as an intergroup context indicator of differences between target-specific prejudices. *Mass Communication and Society*, 20(2), 213-240.
- Meltzer, C. E., Eberl, J. M., Theorin, N., Heidenreich, T., Strömbäck, J., Boomgaarden, H. G., & Schemer, C. (2020). Media effects on policy preferences toward free movement: evidence from five EU member states. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1778454>.
- Muilu, J. (2022). Suomeen saapuu Ukrainasta jopa 80 000 pakolaista, mutta "tilanne on täysin erilainen kuin vuonna 2015". *Helsingin Sanomat*. 25.3.2022.
- Newman, B., Hartman, T., Lown, P. & Feldman, S. (2013). "Easing the Heavy Hand: Humanitarian Concern, Empathy, and Opinion on Immigration." *British Journal of Political Science*, 45(3):583607.
- Palmer, D. (2008). The values shaping Australian asylum policy: The views of policy insiders. *Australian Journal of Public Administration*, 67(3), 307-320.
- Pantti, M., Nelimarkka, M., Nikunen, K., & Titley, G. (2019). The meanings of racism: Public discourses about racism in Finnish news media and online discussion forums. *European Journal of Communication*, 34(5), 503-519.
- Pantti, M. & Ojala, M. (2019). Caught between sympathy and suspicion: journalistic perceptions and practices of telling asylum seekers' personal stories. *Media, Culture & Society*, 41(8), 1031-1047.
- Parker, S. (2015). "'Unwanted invaders': The Representation of Refugees and Asylum Seekers in the UK and Australian Print Media". *Myth and Nation*, 23. https://www.gla.ac.uk/media/media_404384_en.pdf.

- Pietilä, J. (2008). Kirjoitus, juttu, tekstielementti: suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771-2000 (No. 111). Jyväskylän yliopisto.
- Pupavac, V. (2008). Refugee advocacy, traumatic representations and political disenchantment. *Government and opposition*, 43(2), 270-292.
- Puuronen, V. (2011). *Rasistinen Suomi*. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Pöyhtäri, R., Nelimarkka, M., Nikunen, K., Ojala, M., Pantti, M., & Pääkkönen, J. (2021). Refugee debate and networked framing in the hybrid media environment. *International Communication Gazette*, 83(1), 81-102.
- Raittila, P. & Koljonen K. (2009). Kriisijournalismia ennen ja nyt. Teoksessa *Media & Viestintä* 32(2009): 2, 48-66.
- Razmyar, N. (2022). Auttaminen on aina oikein, sen pitäisi aina olla lähtökohtaista... Twitter. 11.3.2022.
- Rowe, E., & O'Brien, E. (2014). 'Genuine' refugees or illegitimate 'boat people': Political constructions of asylum seekers and refugees in the Malaysia Deal debate. *Australian Journal of Social Issues*, 49(2), 171-193.
- Salmi, H. (1996). Lissabonin maanjäristyksestä Estonian katastrofiin: Onnettomuus uutisointi ja " tulevan pahan pelko". Teoksessa Salmi, H. (toim.) *Lopun alku: Katastrofien historiaa ja nykypäivää*. Turku: Historian laitos, Turun yliopisto, 21-40.
- Saxton, A. (2003). I certainly don't want people like that here': The discursive construction of 'asylum seekers. *Media International Australia*, 109(1), 109-120.
- Schmidt-Catran, A. W. & Czymara, C. S. (2020). "'Did you Read about Berlin?' Terrorist Attacks, Online Media Reporting and Support for Refugees in Germany." *Soziale Welt*, 71(2-3):305-337
- Seikkula, M. (2019). Adapting to post-racialism? Definitions of racism in non-governmental organization advocacy that mainstreams anti-racism. *European Journal of Cultural Studies*, 22(1), 95-109.
- Seppänen, J. & Väliverronen E. (2012). *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Sivanandan, A. (1983). Challenging racism: Strategies for the '80s. *Race & Class* 25(2): 1-11.
- Sutinen, T. (2022). EU:n sisäministerit tekivät historiallisen päätöksen: Ukrainan pakolaisten ei tarvitse hakea turvapaikkaa EU:sta. *Helsingin Sanomat*. 3.3.2022.
- Torvinen, P. (2019). Analyysi: Väestönvaihto on salaliittoteoria, mutta se ei estä perussuomalaisten johtoa käyttämästä sanaa. *Helsingin Sanomat*. 5.7.2019.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2022). Global Appeal 2023. *Global Focus*. 22.11.2022.
<https://reporting.unhcr.org/globalappeal/europe>
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (1977). Note on Nonrefoulement. <https://www.unhcr.org/uk/excom/scip/3ae68ccd10/note-non-refoulement-submitted-high-commissioner.html>
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2023). Operational data portal. Ukraine Refugee situation. UNHCR. 27.4.2023.
<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

- Ustek-Spilda, F. (2020). Statisticians as back-office policy-makers: Counting asylum-seekers and refugees in Europe. *Science, technology, & human values*, 45(2), 289-316.
- van Dijk, T. A. (2012). "Structures of Discourse and Structures of Power". *Annals of the International Communication Association*, 12 (1). 18-59.
<https://doi.org/10.1080/23808985.1989.11678711>
- Vezovnik, A. (2018). Securitizing migration in Slovenia: A discourse analysis of the Slovenian refugee situation. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16(1-2), 39-56.
- Vollmer, B., & Karakayali, S. (2018). The volatility of the discourse on refugees in Germany. *Journal of immigrant & refugee studies*, 16(1-2), 118-139.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2016). *Methods of critical discourse studies* (3rd edition). Los Angeles, Calif.: Sage.
- Woolley, A. (2017). Narrating the 'asylum story': between literary and legal storytelling. *Interventions* 19(3): 376-394.
- Zawadzka-Palucktau, N. (2023). Ukrainian refugees in Polish press. *Discourse & Communication*, 17(1), 96-111.

LIITTEET

- HS Kotimaa 3.3.2022a: Maahanmuuttovirasto pyytää: Ukrainasta saapuvien kuljetuksista ilmoitettava ennakkoon, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008655985.html>
- HS Poliitikka 3.3.2022b: EU:n sisäministerit tekivät historiallisen päätöksen: Ukrainan pakolaisten ei tarvitse hakea turvapaikkaa EU:sta, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008646608.html>
- HS Kaupunki 3.3.2022c: Kymmenkunta Ukrainan sotaa pakenevaa naista ja lasta saapui Helsinkiin torstaina Tallinnan-lautalla: "Kiitämme, että otatte meidät vastaan", <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008656461.html>
- HS Kaupunki 4.3.2022a: Espoolaismiesten kyydissä Suomeen saapuneilla siskoilla on mukanaan yksi matkalaukku ja haave Suomesta, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008656101.html>
- HS Ulkomaat 4.3.2022b, päivitetty 10.3.2022: Pako Kiovasta, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008654900.html>
- HS Ulkomaat 6.3.2022: Moldovassa jo 120 000 Ukrainasta paennutta ihmistä, maa pyytää Yhdysvalloilta humanitaarista apua, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008663466.html>
- HS Hyvinvointi 7.3.2022a: Sadat suomalaiset haluavat tarjota kotimajoitusta pakolaisille, mutta se ei ole aivan yksinkertaista – Nämä viisi seikkaa majoittamista pohtivan on syytä ottaa huomioon, <https://www.hs.fi/hyvinvointi/art-2000008658722.html>
- HS Kotimaa 7.3.2022b: Lapsiasiavaltuutettu: Ukrainalais-lasten omatoimiseen auttamiseen liittyy lapsikaappauksen riski, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008664629.html>
- HS Ulkomaat 7.3.2022c: Evakkojuna lähtee raiteelta 5, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008665532.html>
- HS Kotimaa 7.3.2022d: Suomi varautuu avuntarpeen kasvuun: vastaanottoapaikkoja on jo lisätty, ja myös vastaanotto-keskuksia voidaan perustaa lisää, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008665107.html>
- HS Ulkomaat 8.3.2022: Pakolainen per sekunti: Venäjän hyökkäys synnytti lähihistorian nopeimmin kasvavan pakolais-kriisin, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008667149.html>
- HS Ulkomaat 9.3.2022: Espoolais-miehet jakoivat Puolan rajalla kalakeittoa sotaa pakeneville ukrainalaisille: "Oli niin kova auttamisen halu", <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008670398.html>
- HS Ulkomaat 10.3.2022: Berliiniin tulee nyt päivittäin ainakin 10 000 Ukrainasta paennutta – HS vieraili rautatie-asemalla, jonne he saapuvat: "Monet tulijoista ovat todella traumatisoituneita", <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008670454.html>
- HS Kaupunki 12.3.2022: Tervalammen kartanolle Vihtiin saapuu koko ajan lisää järkyttyneitä pakolaisia – "Meillä oli töitä ja olimme onnellisia", <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008670468.html>

- HS Kaupunki 14.3.2022: Moni suomalainen haluaa tarjota kotimajoitusta pakolaisille, mutta eteen saattaa tulla yllättäviä kustannuksia, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008680838.html>
- HS Kotimaa 15.3.2022: Yli 3 400 ukrainalaista on hakenut kansainvälistä suojelua Suomesta – Ensimmäiset päätökset tehtiin perjantaina, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008682210.html>
- HS Kaupunki 16.3.2022a: Ukrainasta sotaa paenneille avustuskeskus Helsingin Vallilaan, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008685912.html>
- HS Poliitiikka 16.3.2022b: Perussuomalaisten Purra vaatii pakolaiskiintiön nollaamista Ukrainan sodan vuoksi, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008685983.html>
- HS Kotimaa 16.3.2022c: Millaista henkistä tukea Suomeen Ukrainasta paenneiden tulisi saada? – ”Tärkeää on luoda lapsille toivon ja ilon kokemuksia”, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008682838.html>
- HS Kotimaa 16.3.2022d: Maahanmuuttovirasto perustaa Suomeen kaksi uutta vastaanottokeskusta, tiistaina suojelua haki yli 1 200 ukrainalaista, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008687250.html>
- HS Ulkomaat 17.3.2022: ”Tuntuu vieläkin täysin epätodelliselta olla täällä” – HS tapasi uudelleen perheen, joka pakeni Kiovasta HS:n toimittajien kanssa pari viikkoa sitten, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008681757.html>
- HS Kotimaa 18.3.2022a: Suomalaismiehet tiedustelevat vastaanottokeskuksista yksityismajoitusta kaipaavia ukrainalaisnaisia, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008684567.html>
- HS Kotimaa 18.3.2022b: Maahanmuuttovirasto perustaa lisää vastaanottokeskuksia Ukrainan sotaa pakeneville, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008692747.html>
- HS Ulkomaat 18.3.2022c, päivitetty 21.3.2022: Ukrainalaisnainen kertoo: Mies taistelee Venäjää vastaan, mutta miehen äidin sukulaiset eivät usko Venäjän edes hyökänneen, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008688066.html>
- HS Kotimaa 20.3.2022a: Tervetuloa Joroisiin!, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008682962.html>
- HS Ulkomaat 20.3.2022b: Pikkusiskojen kanssa pakoon, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008660126.html>
- HS Kotimaa 22.3.2022a: Otto-Ville ja Rosanne Lamminpää ottivat ukrainalaisen Zaitškon perheen omakotitaloonsa asumaan: ”En osaa edes selittää, he vain ottivat meidät vastaan”, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008696828.html>
- HS Kaupunki 22.3.2022b: Helsingin Vallilassa avattiin keskus pakolaisille – Äskettäin Suomeen saapunut Valentina Jelenskina ryhtyi heti vapaaehtoiseksi, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008692227.html>
- HS Kotimaa 23.3.2022a: Suomeen tuleva ukrainalainen voi hakea töitä, mutta työmarkkinatukea ei makseta – HS listasi, mihin kaikkeen sotaa pakenevat ovat Suomessa oikeutettuja, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008700010.html>
- HS Ulkomaat 23.3.2022b: Venäjän disinformaatio aiheutti Moldovaan some-paniikin, joka oli kuin Suomessa 2015 – Pieni ja köyhä maa toivottaa pakolaiset silti tervetulleiksi, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008699343.html>

- HS Kotimaa 23.3.2022c: Suomeen voi saapua tänä vuonna 40 000–80 000 pakolaista Ukrainasta – suurin osa maahan tulleista on nyt kotimajoituksessa, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008701192.html>
- HS Kotimaa 24.3.2022: Ruoka-apua järjestävä yhdistys sai sodan takia eteensä uuden ongelman Porvoossa – ”Tilanne on nyt eskaloitunut”, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008704673.html>
- HS Poliitikka 25.3.2022a: Opetusministeri Andersson kannustaa kuntia: Alle kouluikäisiä pakolaislapsia ei saa unohtaa, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008697035.html>
- HS Kotimaa 25.3.2022b: Suomeen saapuu Ukrainasta jopa 80 000 pakolaista, mutta ”tilanne on täysin erilainen kuin vuonna 2015”, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008704065.html>
- HS Kaupunki 25.3.2022c: Espoossa avattiin uudelleen jo kerran suljettu vastaanottokeskus – Pääkaupunkiseudulle on saapunut tuhansia pakolaisia, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008702705.html>
- HS Kotimaa 25.3.2022d: ”Minua hävetti olla suomalainen virkamies” – Ukrainalais-pakolaisia kuljetetaan kunnista jopa sadan kilometrin päähän hakemaan tilapäisen suojelun oleskelu-lupaa, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008706737.html>
- HS Kotimaa 28.3.2022a: Ukrainalaisten piti päästä Suomessa heti töihin, mutta käytännössä siihen menee ainakin kuukausi – HS kysyi, mikä luvissa kestää, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008711584.html>
- HS Poliitikka 28.3.2022b: Yli 14 000 ukrainalaista on hakenut Suomesta tilapäistä suojelua – Ministeri Mikkonen: ”Rekisteröintiin ja päätöksänteköön tarvitaan lisää resursseja”, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008701893.html>
- HS Kaupunki 30.3.2022: Yksin Helsinkiin voi saapua tuhansia pakolaisia – Apulaispormestari ehdottaa poikkeuksellista ratkaisua heidän majoittamiseen, <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000008714484.html>
- HS Ulkomaat 31.3.2022a: Ihmiskauppaepäilyjä tarkistetaan Puolassa yötä päivää – ”Auttakaa meitä”, puolalaisrehtori sanoo ja itkee kertoessaan pakolaislapsista koulussaan, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008699398.html>
- HS Vantaa 31.3.2022b: Tyhjillään oleva koulu muutetaan pikavauhdilla pakolaisten hätämajoitukseksi – ”Korson koulun kaunis miljöö olisi hyvä kesänviettopaikka lapsille”, <https://www.hs.fi/kaupunki/vantaa/art-2000008720243.html>
- HS Poliitikka 2.4.2022: Ukrainasta pakenevat ovat aivan eri asia kuin Lähi-idästä tulevat ”elintasosiirtolaiset”, sanoo perussuomalaisten Riikka Purra, <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008700536.html>